Maahanmuuttaja suomen kieltä käyttämässä:

katsaus aikuisten maahanmuuttajien kielivalintoja koskeviin tutkimuksiin

Maisterintutkielma
Tanja Vauhkonen
Suomen kieli
Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto
Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Syksy 2017

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Tekijä – Author Tanja Vauhkonen	
Työn nimi – Title Maahanmuuttaja suomen kieltä käyttämässä: katsaus aikuisten maahanmuuttajien kielivalintoja koskeviin tutkimuksiin	
Oppiaine – Subject Suomen kieli	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Joulukuu 2017	Sivumäärä – Number of pages 63 + 10
Tiivistelmä – Abstract Tämä tutkimus on suomi toisena kielenä -alan kirjallisuuskatsaus, ja sen tavoitteena on kartoittaa aiemmin tehdyt tutkimukset aikuisten maahanmuuttajien suomen kielen käyttämisestä luokan ulkopuolisissa vuorovaikutustilanteissa. Kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on saavuttaa näkemystä siitä, mitä aikuisten maahanmuuttajien suomen kielen käyttämisestä tiedetään tällä hetkellä. Tutkimusta maahanmuuttajien vuorovaikutusmahdollisuuksista työelämässä on jo tehty melko paljon. Maahanmuuttajien tekemien kielivalintojen perustelut ovat moninaisia ja tilannekohtaisia – niihin vaikuttavat niin puhujaan, puhekumppaniin kuin varsinaiseen vuorovaikutustilanteeseen liittyvät seikat. Työelämä näyttää tarjoavan toisille paremmat edellytykset suomen kielen käyttöön ja harjoitteluun kuin toisille. Kirjallisuuskatsauksen lopputuloksena syntyneen yhteenvedon mukaan näyttää myös siltä, ettei maahanmuuttajien suomen kielen käyttöä muissa arjen vuorovaikutustilanteissa kuin työelämässä ole vielä tutkittu kovin paljon.	
Asiasanat – Keywords *maahanmuuttajat, suomi toisena kielenä, kielellinen toimintayhteisö, community of practice, toimijuus*	
Säilytyspaikka – Depository	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ
1 JOHDANTO ... 1
1.1 Toisen kielen oppiminen luokassa ja sen ulkopuolella ... 1
1.2 Sosiokulttuurinen kielenoppimiskäsitys ... 2
1.3 Toisen ja vieraan kielen käsitteet ... 5
1.4 Äidinkielen käsite ... 7
1.5 Kielivalinnan käsite ... 8
1.6 Tutkimuskysymykset ... 9
2 KIRJALLISUUSKATSAUS ... 10
3 AINEISTO JA METODI ... 13
4 MAAHANMUUTTAJIEN VERKOSTOT ... 15
5 KIELIVALINTOIHIN VAIKUTTAVIA TEKIJÖITÄ ... 19
6 KIELIVALINTOJEN VAIKUTUS YKSILÖÖN JA YHTEISÖÖN ... 27
6.1 Suomen kielen taidon yhteys kielen käyttöön ... 28
6.2 Kielivalintojen yhteisöllinen vaikutus ... 32
7 KIELIKOULUTUKSEN TARJOAMA TUKI ... 35
8 KIELENOPPIJA TYÖELÄMÄSSÄ ... 38
9 KIELENOPPIJA ASIOINTITILANTEESSA ... 47
10 PÄÄTÄNTÖ ... 50
10.1 Tutkimuksen tulokset ... 50
10.2 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus ... 52
LIITE ... 64

1 JOHDANTO

1.1 Toisen kielen oppiminen luokassa ja sen ulkopuolella

Toisen kielen oppimis- ja omaksumiskontekstien yhteydessä alalla puhutaan toisen kielen *formaalista, informaalista* ja *non-formaalista* oppimisesta ja omaksumisesta (ks. esim. Mitchell & Myles 1998: 6; Sajavaara 1999: 75; Sahradyan 2015: 3). Sahradyanin Werquinin tutkimuksen pohjalta tekemän jaottelun mukaan formaali oppiminen on organisoitua ja strukturoitua, ja se tapahtuu muodollisessa koulutuksessa. Tällaista oppimista tapahtuu oppituntien aikana koulujen luokkatiloissa opettajajohtoisesti. Informaali oppiminen ei ole organisoitua eikä strukturoitua, eikä sillä ole oppimiseen liittyviä tavoitteita. Informaalia oppimista tapahtuu arkipäivän toiminnoissa. Non-formaali oppiminen taas on jollakin tavalla organisoitua ja strukturoitua. Sillä voi olla oppimistavoitteita, ja se voi olla kokemusperäistä. Tällaista oppimista tapahtuu esimerkiksi työharjoittelussa tai erilaisissa kerhotoiminnoissa. (Sahradyan 2015: 3–4.) Karkeasti eroteltuna voitaisiin sanoa, että toisen kielen formaalilla oppimisella ja opetuksella tarkoitetaan usein tietoista opiskelemista opettajan johdolla ja jonkinlaisen ennalta määrätyn opetussuunnitelman mukaisesti, kun taas informaali oppiminen tapahtuu vuorovaikutuksessa toisten kielenpuhujien kanssa (ks. esim. Komppa 2015: 170). Informaalin oppimisen piirteenä on pidetty myös sitä, ettei keskustelun aikana juurikaan nosteta esiin kielioppisääntöjä tai -rakenteita (Ellis 1994: 288), vaikka toisaalta tutkimusten mukaan sekä toisen että omaa puhetta korjataan myös muissa kuin varsinaisissa opetuskeskusteluissa (ks. esim. Kurhila 2003; Kurhila 2006b; Suni 2008; Lilja 2010). Puhun tässä maisterintutkielmassa suomen kielen käyttämisestä ja omaksumisesta luokan ulkopuolella ja tarkoitan sillä osallistumista suomenkieliseen vuorovaikutukseen muualla kuin opettajajohtoisessa kontekstissa – toisin sanoen keskityn informaaliin ja non-formaaliin oppimiseen.

Raja luokan sisä- ja ulkopuolen välillä ei ole tässä tapauksessa yksiselitteinen. Opiskelijaryhmä voi tehdä erilaisia tutustumisretkiä ja vierailuja oppilaitoksen ulkopuolelle. Opettajajohtoinen opiskelu noudattaa silti aina jonkinlaista tavoitteellista opetussuunnitelmaa ja on sen vuoksi nähtävissä formaalina opiskeluna (Benson 2011: 9–11). Retkien aikana toki voi tarjoutua tilaisuuksia kielen non-formaalille omaksumiselle. Toisaalta oppilaitoksen

sisätiloissa voidaan hoitaa opiskelemiseen tai opiskelijan omaan elämäntilanteeseen liittyviä asioita esimerkiksi opintosihteerin tai sosiaalityöntekijän kanssa keskustellen, jolloin toista kieltä saatetaan omaksua huomaamatta tai lähes huomaamatta vuorovaikutuksen aikana. Kysymys ei siis ole siitä, sijaitseeko kielenoppija fyysisesti oppilaitoksen tai luokan sisä- vai ulkopuolella, vaan siitä, käytetäänkö kieltä opiskelijan henkilökohtaisten tavoitteiden saavuttamiseen hänen omien kulloistenkin toiveidensa ja tarpeidensa mukaan, vai onko kysymys enemmän opettajan, oppilaitoksen tai opetussuunnitelman asettamista toimintatavoista ja tavoitteista. Luokan ulkopuolisia vuorovaikutustilanteita syntyy esimerkiksi lääkärin vastaanotolla, työhaastattelussa, kahvilassa, kaupan kassalla ja oman kotitalon porraskäytävässä (Sahradyan 2015: 2). Suomen kielen formaalia opetusta aikuiset maahanmuuttajat voivat saada kotoutumiskoulutuksessa ja esimerkiksi ammattikoulujen valmistavassa opetuksessa (niin sanotussa VALMA-koulutuksessa), ammattikorkeakoulujen englanninkielisillä linjoilla ja vapaan sivistystyön sekä erilaisten kansalaisjärjestöjen tarjoamilla kursseilla ja kielikerhoissa.

1.2 Sosiokulttuurinen kielenoppimiskäsitys

Sosiokulttuuriset näkökulmat toisen kielen oppimisen tutkimukseen ovat peräisin psykologiasta ja kasvatustieteestä, ja niiden alkuisänä pidetään venäläistä Vygotskia, joka vaikutti alalla jo 1920-luvulla. Vaikka Vygotski kirjoitti lasten kielen ja ajattelun kehittymisestä, hänen ajatuksiaan on sovellettu myöhemmin myös aikuisten toisen kielen oppimisen teorioihin. Sosiokulttuurisen näkökulman mukaan oppiminen on sosiaalista toimintaa, joka etenee yksilöiden välisestä yksilölliseen. Kieli opitaan jakamalla se toisten kanssa, ja yksilö pystyy vuorovaikutuksessa asioihin, joihin ei pystyisi yksin. Vuorovaikutustilanteista yksilö saa resursseja, jotka muuttuvat myöhemmin hänen yksilöllisiksi taidoikseen. (Ks. esim. Suni 2008; Lilja 2010.)

Eräs sosiokulttuurisen kielenoppimisen suuntauksista tarkastelee toisen kielen omaksumista ekologisesta näkökulmasta. Kyseisen näkemyksen mukaan toisen kielen oppija on jatkuvassa kielikylvyssä (*immersion*) ympäristössä, joka on täynnä mahdollisia merkityksiä. Nämä merkitykset tulevat vähitellen kielenoppijan ulottuville, kun hän osallistuu ympäristön toimintaan. (Van Lier 2000: 246.) Jotta kielitaito voisi kehittyä, kielenoppija tarvitsee niin

sanottuja tarjoumia (*affordances*). Van Lierin (2000: 253) mukaan tarjoumat ilmenevät kielenoppijan elinympäristössä mahdollisuuksina osallistua vuorovaikutukseen ja tulla aktiiviseksi ja osallistuvaksi oppijaksi. Tarjoumat tulevat oppijan ulottuville vain siinä tapauksessa, että hän toimii itse aktiivisesti kielenoppimisensa kontekstissa, havaitsee tarjoumat ja tarttuu niihin (van Lier 2004: 62). Tarjoumia sisältävä ympäristö on ekologisen kielenoppimisnäkemyksen mukaan kielenoppijan ekolokero (*niche*), jossa oppija on tai voi olla vuorovaikutuksessa muiden kielenpuhujien kanssa (Menezes 2011: 63). Lave ja Wenger (1991: 98) puhuvat tässä yhteydessä *kielellisestä toimintayhteisöstä* (*community of practice*), jonka kielelliseen toimintaan sosiaalistutaan tekemisen kautta (Tieteen termipankki: s.v. community of practice).

Kielenoppijan havaitsemia kielenoppimismahdollisuuksia voidaan tarkastella myös toimijuuden näkökulmasta. Tällöinkin kielenvalinta nähdään kielenoppijan aktiivisena toimintana, jolla hän erilaisista syistä joko pyrkii tai ei pyri edistämään oppimistaan (ks. esim. Kalaja, Alanen, Dufva & Palviainen 2011). Kysymys on siitä, havaitseeko kielenoppija ympärillään tarjoumia ja jos havaitsee, niin kuinka hän reagoi niihin (van Lier 2004: 221). Blockin määrittelyn mukaan toimijuus rakentuu aina vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Yksilö on kuitenkin itsenäinen toimija, joka voi joko osallistua vuorovaikutustilanteisiin tai tietoisesti vetäytyä niistä (Block 2003: 109–110).

Sosiokulttuuriseen kielenoppimisen näkökulmaan liittyy läheisesti myös *lähikehityksen vyöhykkeen* käsite, jolla tarkoitetaan taitotasoa, jolla yksilö pystyy toimimaan tuetusti (*Vygotskij* 1934: 220). Tämän käsityksen mukaan kielitaidon omaksuminen edellyttää sitä, että oppija on kielitaitoineen sillä lähikehityksen vyöhykkeellä, jolta kurottuminen kohti uutta opittavaa ainesta kohti on mahdollista. Mikäli oppijalla on vaikeuksia uuden opittavan aineksen tavoittelemisessa, puhekumppani voi tarjota hänelle tukeaan. Oppijan oikea-aikaista tukea, josta myös on käytetty nimitystä *scaffolding* (ks. esim. Suni 2008: 116; Lehtimaja 2011: 109; van Lier 2004: 147), voidaan tarjota oppijalle niin formaaleissa kuin non-formaaleissa oppimisympäristöissä. Kysymys on joka tapauksessa ajatuksesta, että toista kieltä omaksutaan sitä käytettäessä ja että puhekumppani tukee puhujaa oikealla hetkellä niin, että hän pääsee etenemään tilanteessa. Tuen muotona voi olla muukin vuorovaikutuskontekstiin sisältyvä tekijä kuin sanallinen ilmaus, esimerkiksi esine tai ele (Strömmer 2016b).

Toisen kielen oppijat elävät arkielämäänsä kohdekielisessä ympäristössä. Vaikka kieltä on toki saatettu opiskella jo lähtömaassa, kaikilla toisen kielen taitoa ei ehkä ole

maahantulovaiheessa ollenkaan tai kielitaidon kehitys saattaa olla vasta alussa. Tällöin kielenoppija on Laven ja Wagnerin mukaan niin sanotussa oikeutetussa periferiassa, josta hän alkaa pikkuhiljaa pyrkiä kohti täyttä osallistumista. Toisin sanoen kielenoppija alkaa saavuttaa kieliyhteisön jäsenyyttä. Konkreettisella tasolla kieliyhteisöön liittyminen tapahtuu erilaisten viestintätilanteiden eli kontekstien kautta. (Lave & Wenger 1991: 36–37.) Kielenoppijan hakeutuminen vuorovaikutustilanteisiin toisten kielenpuhujien kanssa ei kuitenkaan ole käytännössä aina ongelmatonta. Viime vuosina asiaan liittyvää tutkimustietoa on saatu muun muassa Ruotsista, jossa neljän maahanmuuttajan työharjoittelujaksoa etnografian menetelmin seurannut Sandwall (2013) totesi, että maahanmuuttajataustaisen harjoittelijan ja muiden työntekijöiden väliset vuorovaikutustilanteet saattavat jäädä hyvin vähäisiksi. Tarkastelen seuraavaksi lähemmin Sandwallin tutkimusta.

Ruotsissa kuten Suomessa maahanmuuttajille tarjotaan kotoutumiskoulutusta. Suomessa koulutuksen laajuus on enintään 60 opintoviikkoa, josta suomen tai ruotsin kielen osuus on 30—40 opintoviikkoa, työelämä- ja yhteiskuntataitojen osuus 15—25 opinto-viikkoa ja ohjauksen osuus 5 opintoviikkoa. Koulutukseen sisältyy vähintään kuuden opintoviikon mittainen työelämäjakso. (Opetushallitus 2012: 11–12.) Sekä Ruotsissa että Suomessa työelämäjakson tavoitteena on, että opiskelijan toisen kielen taito kehittyy käytettäessä sitä työpaikoilla niin sanotussa työharjoittelussa (Opetushallitus 2012: 34; Sandwall 2013: 19).

Sandwallin tarkastelemien työharjoittelujaksojen tavoitteena oli muun muassa tarjota maahanmuuttajille mahdollisuuksia käyttää ja sitä kautta kehittää ruotsin kielen taitoaan. Informantit olivat 23—45-vuotiaita. He suorittivat harjoittelujaksonsa eri työnantajien alaisuudessa ja puhuivat kaikki eri äidinkieltä. Heidän koulutustaustansa vaihteli hyvin lyhyestä koulutuksesta korkeakoulututkintoon asti. He olivat myös työskennelleet eri ammateissa. Yksi informanteista suoritti työharjoittelujaksonsa esikoulussa, yksi vaatekaupassa, yksi ruokakaupassa ja yksi seurakunnassa. Työharjoittelujaksot olivat pituudeltaan 7—20 viikon mittaisia, ja niihin sisältyi oppilaitoksessa pidettyjä lähiopetuspäiviä. Sandwall keräsi aineistonsa videoimalla kolmen informantin toimintaa harjoittelujaksolla 1—3 kertaa. Yhdellä harjoittelupaikalla hän tallensi vain ääntä. Hän teki kenttämuistiinpanoja sekä harjoittelupaikoilla että informanttien oppilaitoksessa. Hän keräsi informanteille annettua opetusmateriaalia ja haastatteli informanttien lisäksi opettajia, ohjaavia kouluttajia ja työpaikkaohjaajia. Informanttien kanssa keskusteltaessa käytettiin apuna tulkkia. Sandwall analysoi aineistonsa sekä kvalitatiivisesti että kvantitatiivisesti Videograph-ohjelman avulla ja

luokitteli aineiston sisällön erilaisten muuttujien (esimerkiksi opiskelijoiden esittämät tai heille esitetyt ohjeet, palautteet, kysymykset tai kommentit) mukaan. (Sandwall 2013: 263–265.)

Sandwallin mukaan informantteina toimineet opettajat, työpaikkaohjaajat ja ohjaavat kouluttajat olivat yhtä mieltä siitä, ettei informanttien kielitaito kehittynyt työharjoittelussa. Määrällisen analyysin tulokset osoittivat, että informantit osallistuivat työpaikoilla vuorovaikutukseen hyvin niukalti, vaikka Sandwall laski myös sanattoman viestinnän osaksi vuorovaikutustilanteita. Kolme tutkittavista työskenteli suurimman osan päivästä yksin ja oli vuorovaikutuksessa toisten työntekijöiden kanssa vain noin 7—19 minuutin ajan päivässä. Yksi informanteista osallistui vuorovaikutukseen selvästi enemmän kuin muut, noin 41 % ajasta, mutta hän suoritti harjoittelujaksonsa päiväkodissa ja oli vuorovaikutuksessa pääasiassa 2—3-vuotiaiden lasten kanssa. Suurin osa keskustelujen aiheista liittyi käsillä olevaan työtehtävään, ja niin sanottua small talk -tyyppistä rupattelua esiintyi hyvin vähän. (Sandwall 2013: 266.) Laadullisen analyysin tulokset osoittivat, että vuorovaikutustilanteet sisälsivät runsaasti elekieltä ja lyhyitä puheenvuoroja, joihin ei ollut tarpeellista muodostaa varsinaisia lauserakenteita. Tietyt työtehtävät näyttivät synnyttävän enemmän keskustelutilanteita kuin toiset; esimerkiksi siivoamisen yhteydessä syntyi vähemmän keskustelua kuin purettaessa tavaroita pakkauksista. Kaiken kaikkiaan kielen oppimisen mahdollistavia keskusteluja syntyi hyvin vähän. Tutkittaville annettiin sellaisia työtehtäviä, joita he osasivat tehdä itsenäisesti ilman erillisiä ohjeita eikä puhuminen ollut välttämätöntä työtä tehtäessä. Ruokatauoilla informantteina toimineet harjoittelijat söivät usein yksin. (Sandwall 2013: 267–269.) Informantit eivät saaneet opastusta siihen, kuinka keskustelutilanteita voitaisiin aloittaa työyhteisölle sopivalla tavalla. (Sandwall 2013: 170.)

Sandwallin tutkimuksen tulosten perusteella voidaan sanoa, ettei kielelliseen toimintayhteisöön sosiaalistuminen ole aina ongelmatonta. Tarkastelen seuraavaksi toisen ja vieraan kielen sekä äidinkielen ja kielivalinnan käsitteitä. Sen jälkeen esitän kirjallisuuskatsaukseni tutkimuskysymykset.

1.3 Toisen ja vieraan kielen käsitteet

Toisen kielen opiskelu eroaa *vieraan* kielen opiskelusta siten, että toisen kielen oppijoilla on ainakin teoriassa mahdollisuus käyttää opiskelemaansa kieltä vuorovaikutustilanteissa luokan

ulkopuolella. Vierasta kieltä opiskellaan ympäristössä, jossa sitä ei yleisesti käytetä. Toisen kielen oppijalla on mahdollisesti erilainen näkökulma kohdekieleen kuin vieraan kielen oppijalla. Vierasta kieltä opiskellaan usein omasta mielenkiinnosta kyseistä kieltä kohtaan tai tulevaisuuden varalle, kun taas toisen kielen oppijalle toinen kieli saattaa olla sekä oppimisen kohde että arkinen käyttöväline, jonka avulla hoidetaan asioita ja pyritään täysivaltaiseksi itseä jo oppimisen aikana ympäröivän kieliyhteisön jäseneksi. (Block 2003: 49; Lave & Wenger 1991.)

Tutkijat eivät ole olleet yksimielisiä toisen kielen käsitteestä. Esimerkiksi Block (2003: 54) huomauttaa, että käsite *second language* herättää helposti mielleyhtymän kieltenväliseen oppimisjärjestykseen. Kuitenkin toinen kieli saattaa käytännössä olla henkilölle vaikkapa kolmas tai neljäs kieli; sanalla *toinen* ei siis viitata siihen, missä järjestyksessä kieliä opitaan, vaan siihen, että kyseinen kieli on oppijalle uusi ja elämän jossain vaiheessa ensikielen omaksumisen jälkeen opittava kieli. Kuten Latomaa, Pöyhönen, Suni ja Tarnanen (2013: 169) huomauttavat, toinen kieli saattaa olla maahanmuuttajalle myös entinen vieras kieli, jos hän opiskellut kieltä jo lähtömaassaan. Englanninkielisissä tutkimuksissa on pohdittu toisen kielen käsitteen korvaamista käsitteillä *other language* tai *additional language* (ks. esim. Rampton 1997: 329; Ellis 1994: 5), joiden avulla on pyritty eroon oppimisjärjestykseen liittyvästä mielikuvasta. Käsitteellä *heritage language* taas on tarkoitettu kieltä, jota käytetään yleisesti siinä ympäristössä, johon lapsi syntyy (ks. esim. Blackledge & Creese 2010: 31). Sahradyan (2017: 2) noudattaa Suomessa asuvien maahanmuuttajien kielistä puhuessaan jakoa *kotikieleen* ja *lisäkieliin* (home language and additional languages). Kotikielellä hän tarkoittaa henkilöiden kotonaan käyttämiä kieliä ja lisäkielillä sellaisia kieliä, joita he oppivat tai joiden taitoa he pitävät yllä kodin ulkopuolella. Toisen kielen käsitteen tilalle on tarjottu esimerkiksi *uuden kielen, ykköskielen* ja *opittavan kielen* käsitteitä (Kaivapalu 2005: 20; Tammelin-Laine 2014: 13, 82), mutta Suomessa on toinen kieli edelleen vakiintunut käsite, jota käytetään tilanteissa, joissa kieltä omaksutaan siinä ympäristössä, jossa sitä myös käytetään (ks. esim. Latomaa ym. 2013: 169). Tässä maisterintutkielmassa tukeudun pääasiassa toisen kielen käsitteeseen.

1.4 Äidinkielen käsite

Yleisesti ajatellaan, että jokaisella on *äidinkieli.* Äidinkielen käsite ei kuitenkaan ole ongelmaton. Kaksikielisissä perheissä tai monikielisissä yhteisöissä kasvaneilla saattaa olla yhtä hyvä kielitaito kahdessa kielessä. Lisäksi on huomioitava sellaiset tapaukset, joissa henkilö on muuttanut maahan lapsena ja oppinut perheessään jotakin tiettyä kieltä, mutta käyttänyt jotakin toista kieltä kodin ulkopuolella esimerkiksi koulussa ja harrastuksissa. Toisaalta on myös tapauksia, joissa omaa äidinkieltä ei ole esimerkiksi poliittista syistä voitu puhua. Tällöin äidinkielen taito ei ole voinut kehittyä luonnollisella tavalla, mutta henkilö saattaa siitä huolimatta samastua kyseiseen kieleen ja pitää sitä äidinkielenään. (Ks. esim. Tarnanen & Suni 2005; Pietikäinen 2012.)

Skutnabb-Kankaan mukaan äidinkielen asemesta voitaisiin puhua *kielestä jonka lapsi ensimmäisenä oppii,* koska näin voidaan kiertää olettamus, jonka mukaan biologinen äiti on se henkilö, joka puhuu lapselle eniten, ja jonka kanssa lapsi on ensisijaisessa vuorovaikutussuhteessa. Näin ei aina välttämättä ole, ja toisaalta äiti saattaa puhua lapselle jotakin muuta kieltä kuin omaa äidinkieltään. Nykyään puhutaankin usein *ensikielestä* (Halonen 2010: 1). Ensikielen käsitteen heikkoutena voidaan nähdä se, ettei ensimmäisenä opittu kieli aina jää henkilön vahvimmaksi kieleksi (ks. esim. Block 2003: 33). Skutnabb-Kangas on pohtinut myös, voitaisiinko äidinkielen asemesta puhua *kielestä, jota henkilö osaa parhaiten,* mutta koska kielitaidon arviointi on hankalaa etenkin esimerkiksi sellaisissa tapauksissa, joissa henkilö käy koulua toisella kielellä ja toimii omalla äidinkielellään muissa ympäristöissä. Myöskään *kieli, jota henkilö käyttää eniten* ei sovellu äidinkielen käsitteen korvikkeeksi, joutuuhan esimerkiksi maahanmuuttajataustainen oppilas usein käyttämään arjessaan muuta kuin omaa äidinkieltään (ks. esim. Latomaa, Lilja & Luukka 2017: 21). Toisaalta työelämässä saatetaan käytännön syistä valita koko työyhteisön yhteiseksi kieleksi jokin sellainen kieli, jota työntekijät ovat oppineet toisena tai vieraana kielenään (ks. esim. Louhiala-Salminen, Charles & Kankaanranta 2005). Skutnabb-Kangas pitää parhaana vaihtoehtona äidinkielen käsitteelle *kieltä, johon henkilö identifioituu.* Äidinkielen käsite ei siis ole yksiselitteinen, ja Skutnabb-Kangas esittääkin, että henkilöllä voi olla yhtä aikaa useita äidinkieliä, ja että henkilön äidinkieli saattaa vaihtua ajan kuluessa. (Skutnabb-Kangas 1981: 14–16.) Äidinkielen ja ensikielen rinnalla on käytetty myös käsitettä *oma kieli* (ks. esim. Latomaa 2007b; Juuti &

Mohamed 2010). Käytän tässä maisterintutkielmassa pääasiassa äidinkielen käsitettä, koska sitä on käytetty myös esittelemissäni tutkimuksissa.

1.5 Kielivalinnan käsite

Maisterintutkielmani käsittelee ihmisten toimintaa arkisissa tilanteissa, joissa ainakin kahden eri kielen käyttäminen olisi mahdollista. Tarkastelen seuraavaksi lyhyesti neljän keskeisen käsitteen, *kielirepertuaarin*, *kielellisten resurssien*, *kielenvaihdon* ja *kielivalinnan* merkitystä.

Kielirepertuaarilla tarkoitetaan henkilön osaamia kieliä, kun taas kielelliset resurssit ovat kielten lisäksi genrejen, tyylien ja diskurssien hallintaa (Pietikäinen 2012: 414, 418). Kielenvaihto voi tapahtua yhteisön tai yksilön elinaikana. Mononen (ks. myös Karlsson 1998: 275; 2013: 11, 46) tarkoittaa kielenvaihdolla tilanteita, joissa yhteisön kieli vaihtuu toiseksi esimerkiksi poliittisista syistä. Näin on tapahtunut, kun alkuperäisen kielen käyttö kielletty esimerkiksi kouluissa. Mononen (2013: 225) viittaa kielenvaihdolla kuitenkin myös tilanteisiin kielivalintoihin, joten raja käsitteiden välillä saattaa häilyä. Myös yksilön arjessaan käyttämä kieli saattaa muuttua elämänkaaren eri vaiheissa. Esimerkiksi Pietikäinen (2012) on tarkastellut kielenvaihtoa erään monikielisen inarinsaamenpuhujan elämässä ja todennut kielenvaihdon liittyvän pitkälti kieli-ideologioihin. Kielivalinta voidaan tehdä myös yrityksessä, jolloin kysymyksessä on päätös siitä, mikä kieli valitaan yrityksen yhteiseksi kieleksi eli *lingua francaksi* (ks. esim. Louhiala-Salminen ym. 2005). Päivittäisiä, arjen vuorovaikutustilanteissa tehtäviä päätöksiä siitä, mitä kieltä kulloinkin käytetään, nimitän tässä kirjallisuuskatsauksessa kielivalinnoiksi (ks. esim. Pietikäinen 2012: 413). Kielitieteessä käytetään yleisesti myös nimitystä *koodinvaihto* (ks. esim. Härkönen 2011: 41; Kovács 2001; Mononen 2013), ja sillä viitataan kielen vaihtamista toiseen kesken vuorovaikutustilanteen. Muhonen (2013: 35) on käyttänyt englanninkielisessä väitöskirjassaan käsitettä *language alternation* kattoterminä kaikille aineistossaan ilmenneille monikielisille toiminnoille ja repertuaareille.

1.6 Tutkimuskysymykset

Maisterintutkielmani tavoitteena on selvittää, mitä tällä hetkellä tiedetään aikuisten maahanmuuttajien kielivalinnoista arkisissa vuorovaikutustilanteissa ja suomen kielen käyttämisestä ja omaksumisesta niissä. Asetan aineistolleni kaksi tutkimuskysymystä:

1. Millä perusteella maahanmuuttajat tekevät kielivalintoja?
2. Millaisia vaikutuksia kielivalinnoilla on yksilöille ja yhteisöille?

Esittelen kirjallisuuskatsauksen toisessa luvussa lyhyesti kirjallisuuskatsausta tutkimusmenetelmänä ja luon kolmannessa luvussa katsauksen maisterintutkielmani aineistoon ja metodiin. Sen jälkeen siirryn neljänteen lukuun tarkastelemaan Suomessa asuvien maahanmuuttajien kieliä ja verkostoja. Viidennessä luvussa esitän, mitä tällä hetkellä tiedetään maahanmuuttajien suomen kielen käyttämisestä. Kuudennessa luvussa tuon esiin, millaisia vaikutuksia maahanmuuttajien tekemillä kielivalinnoilla on havaittu toisen kielen oppimisen ja omaksumisen kannalta ja millaisia vaikutuksia kielivalinnoilla on yhteisön näkökulmasta. Seitsemäs luku on omistettu maahanmuuttajien Suomessa saaman kielikoulutuksen ja luokan ulkopuolella käytettävän kielen väliselle yhteydelle, ja kahdeksannessa luvussa tarkastelen, millaisia kielivalintoja kielenoppijat ovat tehneet työelämässä tai koulutukseensa sisältyvillä kieli- ja työharjoittelujaksoilla. Yhdeksännessä luvussa tarkastelen tutkimuksia, joissa on tutkittu maahanmuuttajien tekemiä kielivalintoja asiointitilanteissa. Päätäntöluvussa teen yhteenvedon tutkimukseni tuloksista. Tutkimuksen lopussa on tutkimustaulukko, jossa esittelen tarkastelemieni tutkimusten tavoitteet, menetelmät ja tulokset siinä laajuudessa kuin se tämän kirjallisuuskatsauksen kannalta on merkityksellistä.

2 KIRJALLISUUSKATSAUS

Kirjallisuuskatsauksia voidaan kirjoittaa eri tarkoituksiin; ne voivat toimia itsenäisinä artikkeleina tai jonkin laajan kokonaisuuden, esimerkiksi väitöskirjan, osina. Akateemisen kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on tavallisesti osoittaa, millaista tutkimusta vielä tarvitaan aiempaan tutkimukseen jääneen aukon täyttämiseksi. (Dawidowicz 2010: 7.) Salmisen mukaan (2011: 10) akateemisen kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on artikkeleiden ja tutkimusten tieteellisen laadun arviointi. Akateemisessa kirjallisuuskatsauksessa tietolähteiksi hyväksytään pääasiassa vertaisarvioituja, tieteellisissä lehdissä julkaistuja ja ajallisesti melko tuoreita artikkeleita (Dawidowicz 2010: 38). Kaikkea tutkittua tietoa ei kuitenkaan ole julkaistu tieteellisissä lehdissä etenkään, jos tutkimus on tilattu muuhun kuin tieteelliseen käyttöön. Salmisen mukaan kirjallisuuskatsauksia on jaoteltu usealla eri tavalla, mutta niistä on löydettävissä kolme perustyyppiä; kuvaileva kirjallisuuskatsaus, systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja meta-analyysi. Kuvaileva eli traditionaalinen kirjallisuuskatsaus on Salmisen luonnehdinnan mukaan yleiskatsaus ilman tiukkoja ja tarkkoja sääntöjä, vaikka tutkittavaa ilmiötä kuvataan laaja-alaisesti, ja sen ominaisuuksia voidaan luokitella. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tutkimuskysymykset eivät ole yhtä tiukasti rajattuja kuin systemaattisen kirjallisuuskatsauksen ja meta-analyysin. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus voi olla narratiivinen tai integroiva. (Salminen 2011: 6.)

Narratiivinen kirjallisuuskatsaus antaa laajan kuvan käsiteltävästä aiheesta. Sen avulla voidaan kuvailla ilmiön historiaa ja kehityskulkua helppolukuisesti. Narratiivisen kirjallisuuskatsauksen alalajeja ovat toimituksellinen kirjallisuuskatsaus, kommentoiva kirjallisuuskatsaus ja yleiskatsaus. Näistä laajin on yleiskatsaus, jota yleensä tarkoitetaankin puhuttaessa narratiivista kirjallisuuskatsauksesta. Sen tavoitteena on tiivistää aiempaa tutkimusta ja synnyttää kuvaileva synteesi. Narratiivinen yleiskatsaus on edellisiä laajempi prosessi, ja sen tavoitteena on tiivistää aiempia tutkimuksia. Narratiivisen yleiskatsauksen tutkimusaineiston analyysin muoto on kuvaileva ja helppolukuinen synteesi. (Salminen 2011: 7.)

Integroiva kirjallisuuskatsaus tarkastelee tutkittavaa ilmiötä monipuolisesti ja tuottaa uutta tietoa jo tutkitusta aiheesta. Se auttaa kirjallisuuden tarkastelussa, kriittisessä arvioinnissa ja syntetisoinnissa. Integroivalla otteella tehdyssä kirjallisuuskatsauksessa voi olla mukana

erilaisin metodisin lähtökohdin tehtyjä tutkimuksia. Merkittävä ero integroivan ja narratiivisen kirjallisuuskatsauksen välillä on se, että integroiva kirjallisuuskatsaus sisältää kriittistä tarkastelua. (Salminen 2011: 7.)

Systemaattinen kirjallisuuskatsaus on Salmisen mukaan tiivistelmä tietyn aihepiirin aiempien tutkimusten olennaisesta sisällöstä. Systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa seulotaan esiin tieteen kannalta keskeisiä tutkimuksia ja niiden tuloksia. Siinä käydään läpi paljon aineistoa niin, että samalla aineisto asetetaan sekä historian että kyseisen tieteenalan kontekstiin. Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen avulla testataan hypoteeseja, esitetään tutkimusten tuloksia ja arvioidaan niiden johdonmukaisuutta. (Salminen 2011: 9.) Salminen (2011: 10) kuvailee alun perin Finkin (2010) esittämän systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tekemisen seitsenvaiheisen mallin. Mallin mukaan kirjallisuuskatsauksen laatiminen tapahtuu seuraavien vaiheiden kautta:

1. Tutkimuskysymyksen asettaminen
2. Kirjallisuuden ja tietokantojen valinta
3. Hakutermien valinta
4. Hakutulosten karsinta esimerkiksi tutkimusten ikää rajaamalla
5. Metodologinen seulonta eli tutkimusten laadullinen arviointi
6. Katsauksen kirjoittaminen
7. Tulosten syntetisointi.

Kolmas kirjallisuuskatsauksen perustyyppi, meta-analyysi, sopii Salmisen (2011: 15) mukaan parhaiten luonnontieteisiin ja teknisiin tieteisiin, joissa tutkittavat ilmiöt ovat pysyviä ja yhteismitallisia. Meta-analyysi voi olla luonteeltaan kvalitatiivista tai kvantitatiivista. Kvalitatiivisen meta-analyysin alalajeja ovat metasynteesi ja metayhteenveto, joista etenkin jälkimmäinen painottuu matemaattisen ja määrällisen otteen puolelle. Metasynteesi taas muistuttaa jonkin verran systemaattista kirjallisuuskatsausta. Siinä tavoitteena on ymmärtää ja selittää tutkittavia ilmiöitä ja yhdistää samaa aihetta tarkastelevat tutkimukset, jotta olisi mahdollista muodostaa yhtenäinen kokonaiskuva tutkittavasta aihealueesta. Synteesi on siis tulkinta alkuperäisten tulkintojen pohjalta. (Salminen 2011: 11–12.)

Tässä kirjallisuuskatsauksessa ei ole tavoitteena tehtyjen tutkimusten laadun arviointi, vaan keskeistä on aihepiiriin liittyvien tutkimusten referointi ja tarkastelu siltä osin kuin ne tuovat vastauksia esittämiini tutkimuskysymyksiin. Tutkimukseni tavoitteena on esittää aiempien tutkimusten tuloksia tiiviissä muodossa – ei niinkään tuottaa uutta tietoa tutkitusta

aiheesta kuten olisi integroivan kirjallisuuskatsauksen laita. Käyttämäni aineistot ovat laajoja, enkä ole rajannut aineoston valintaa metodisten sääntöjen perusteella (Salminen 2011: 6). Kirjallisuuskatsaukseni asettuu parhaiten narratiivisen yleiskatsauksen luokkaan.

Kirjallisuuskatsaukseen tulee valita mahdollisimman edustava joukko tutkimuksia (Metsämuuronen 2011: 48). Kirjallisuuskatsauksessani on mukana pääasiassa sellaisia tutkimuksia, jotka käsittelevät tai sivuavat maahanmuuttajien suomen kielen käyttöä Suomessa. Lisäksi olen valinnut Kaarina Monosen (2013) väitöstutkimuksen, jossa tarkastellaan kielisosiologisesta näkökulmasta inkerinsuomalaisten vanhusten suomen kielen käyttöä Inkerinmaalla. Kyseinen tutkimus valottaa omia kiinnostavalla tavalla omia tutkimuskysymyksiäni ja tarjoaa tärkeää tietoa kielivalintojen tekemisestä kaksi- tai monikielisessä ympäristössä. Olen pyrkinyt valitsemaan tähän kirjallisuuskatsaukseen mukaan maisterintutkielmia, väitöskirjoja, lisensiaatintöitä ja vertaisarvioituja artikkeleita sekä sellaisia tilastoja ja raportteja, jotka täyttävät tieteellisen tutkimuksen kriteerit sekä luotettavuuden että eettisten kysymysten osalta, ja jotka on yhtä poikkeusta lukuun ottamatta julkaistu 2000-luvulla. Teen lisäksi yhden poikkeuksen aineiston valinnan suhteen. Vuonna 2012 julkaistu Familia Clubin selvitys on mukana kirjallisuuskatsauksessa täydentämässä tutkimuskysymyksiini liittyvää tietoa, vaikka sitä ei ole julkaistu vertaisarvioidussa lehdessä. Valitsin selvityksen mukaan katsaukseen sillä perusteella, ettei sen luotettavuutta ole syytä epäillä, ja koska se tarjoaa sellaista tietoa, jota ei muuten olisi saatavilla. Selvitykseen tulee kuitenkin suhtautua varauksella, ja siitä saatavia tietoja ja käsityksiä on tarkasteltava sitä silmällä pitäen, ettei selvitys täytä tieteellisen tutkimuksen kriteereitä.

Metsämuurosen (2011: 48) mukaan kirjallisuuskatsauksen keskeisimpiä tiedonhankintatahoja ovat erilaiset tietokannat ja niistä valittujen artikkeleiden lähdeluettelot, joihin tutkija tekee viitehakuja. Viitehakujen perusteella tutkija valitsee kirjallisuuskatsauksen kriteerit täyttävät tutkimukset. Tutkimusten viitteiden perusteella selvitetään niin sanotun käsin haun menetelmällä, mitkä julkaisusarjat käsittelevät tutkittavaa aihepiiriä. Viimeisessä vaiheessa etsitään niin sanottua harmaata kirjallisuutta, jolla Metsämuuronen tarkoittaa sellaisia tutkimuksia, jotka ovat jääneet julkaisematta esimerkiksi sen vuoksi, että niissä on todettu jokin asia tehottomaksi sen sijaan, että kyseisellä asialla olisi todettu myönteisiä vaikutuksia. Tätä ilmiötä Metsämuuronen kutsuu julkaisuharhaksi, jota kirjallisuuskatsausta tehtäessä on yritettävä välttää.

3 AINEISTO JA METODI

Aloitin tiedonhankinnan vuonna 2013 ryhtyessäni kirjoittamaan väitöskirjaani enkä tuolloin vielä tiennyt, että tulisin myöhemmin kokoamaan suomen kielen käyttöä koskevan kirjallisuuskatsaukseni maisterintutkielmakseni. Väitöskirjani tutkimussuunnitelmaan tuli kahden ensimmäisen vuoden aikana erinäisistä syistä jatkuvasti muutoksia. Tiedonhankintani oli aluksi haparoivaa, ja etsimieni tutkimusten hakusanat vaihtelivat aina tutkimussuunnitelmani muuttuessa. Pääasiallisin tiedonhankintatahoni olivat alussa Google Scholar ja JYKDOKin tarkennettu haku, jonka kautta pääsin tiettyjä hakutermejä käyttämällä lukemaan monia tutkimuksia. Ensimmäinen hakutermini oli *suomi toisena kielenä AND maahanmuuttaja AND kielivalinta,* jolla Google Scholarista löytyi 136 viitettä. Rajasin haun koskemaan vain vuosina 2000—2017 julkaistuja tutkimuksia. Osa viitteistä karsiutui jo otsikkonsa perusteella, osaa taas silmäilin valitakseni kirjallisuuskatsaukseen sellaiset tutkimukset, joista arvelin löytäväni vastauksia tutkimuskysymyksiini. Luettuani tutkimuksia tarkensin hakujani käyttämällä hakutermeinä lukemissani tutkimuksissa nousseita asioita. Tarkentamiani hakutermejä olivat esimerkiksi *suomi toisena kielenä AND kielivalinta AND maahanmuuttaja AND identiteetti.* Kyseisellä hakutermillä löytyi Google Scholarista 109 tulosta, joista osa oli samoja kuin edellisessä haussa löytämäni tulokset. Toisen kielen käytöstä kertovan aineiston lisäksi valitsin kirjallisuuskatsaukseeni sellaisia tutkimuksia ja raportteja, joissa käsitellään maahanmuuttajien verkostoitumista ja sosiaalisia suhteita Suomessa, koska katsoin niiden kertovan jotakin maahanmuuttajien arkisista kielivalinnoista ylipäätään.

Alkuvaiheen jälkeen olen saanut neuvoja tutkimukseeni liittyvästä kirjallisuudesta väitöskirjani ohjaajilta, Marita Härmälältä, Sari Pöyhöseltä ja Kristiina Skinnarilta Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskuksesta. En olisi löytänyt kaikkia kirjallisuuskatsauksessani mukana olevia tutkimuksia ilman professori Minna Sunin neuvoja. Kuten Fink (2010: 39) toteaa, asiantuntijoiden apu on ensisijaista kirjallisuuskatsauksen laatimisessa. Kaikki tutkimukset eivät vielä nimensä tai avainsanojensakaan perusteella kerro, sisältävätkö ne vastauksia kirjallisuuskatsauksessa esitettyihin kysymyksiin. Esimerkiksi Monosen (2013) inkerinsuomalaisia ja Mustosen (2015) maahanmuuttajien kirjoittamia tekstejä käsittelevä väitöskirja tarjoavat kirjallisuuskatsaukseni kannalta keskeisiä näkemyksiä, vaikkei niissä tarkastella maahanmuuttajien suullisia vuorovaikutustilanteita Suomessa.

Luettuani kunkin tutkimuksen ja tehtyäni valintapäätöksen ryhdyin kirjoittamaan tutkimuksesta tiivistelmää katsaustani varten. Sijoitin tiivistelmän sen otsikon alle, johon se mielestäni parhaiten sopi. Näin kirjallisuuskatsaus rakentui pikkuhiljaa tutkimus ja tiivistelmä kerrallaan.

4 MAAHANMUUTTAJIEN VERKOSTOT

Vuonna 2002 tehtiin tutkimus Suomessa asuvien venäläisten, virolaisten, somalialaisten ja vietnamilaisten elinoloista, ja tutkimuksen tulokset koottiin Kirsti Pohjanpään, Seppo Paanasen ja Mauri Niemisen toimittamaan julkaisuun Maahanmuuttajien elinolot: venäläisten, virolaisten, somalialaisten ja vietnamilaisten elämää Suomessa 2002. Maahanmuuttajien elinolot -tutkimuksen (Pohjanpää 2005: 128) mukaan lähes kaikki Suomessa asuvat somalialaiset, vietnamilaiset, virolaiset ja venäläiset tuntevat jonkun omasta syntymämaastaan lähtöisin olevan maahanmuuttajan. Tutkimuksen mukaan somalialaisista 27 % ei tunne muista kuin omasta syntymämaastaan tulleita maahanmuuttajia. Suurin osa kaikkiin edellä mainittuihin neljään maahanmuuttajaryhmään kuuluvista henkilöistä pitää päivittäin tai viikoittain yhteyttä kotimaastaan tulleisiin maahanmuuttajiin. Suomalaissyntyisiä ystäviä on yli 70 prosentilla venäläisistä, virolaisista ja vietnamilaisista, kun taas somalialaisista suomalainen ystävä on noin puolella. (Pohjanpää 2005: 130.)

Maahanmuuttajien elinolot -tutkimukseen osallistui 1361 ulkomailla syntynyttä ja Suomessa tuolloin vähintään kahden vuoden ajan asunutta 20—65-vuotiasta henkilöä, joiden äidinkieli oli venäjä, viro, somali tai vietnam. Tutkimus toteutettiin venäjää ja viroa äidinkielenään puhuvien kohdalla postitse toimitettavana lomakekyselynä, kun taas somalin- ja vietnaminkielisiä käytiin haastattelemassa henkilökohtaisesti. (Pohjanpää 2003.) Maahanmuuttajien elinolot -tutkimuksessa ilmeni, että noin puolella somalialaisista, 70 prosentilla vietnamilaisista ja 80 prosentilla venäläisistä ja virolaisista on suomalainen ystävä. Lisäksi tutkimuksessa havaittiin, että virolaisista ja venäläisistä noin kolmannes osallistui suomenkieliseen harrastusryhmään, kun taas somalialaiset ja vietnamilaiset osallistuivat niihin vain harvoin. Tutkimuksessa ilmeni myös, että kieliryhmien sisällä on kielellisiin valintoihin liittyviä ikään ja mahdollisesti perhetilanteeseen liittyviä eroja. Esimerkiksi somalialaisilla oli tutkimuksen mukaan muita paljon vahvempi taipumus verkostoitua muiden samaa kieltä puhuvien kanssa. (Tarnanen & Suni 2005: 14.)

Reuter ja Jaakkola (2005) tarkastelivat Syreeni- eli Syrjäytyminen, eriarvoisuus ja etniset suhteet -hankkeeseen kuuluvaa tutkimusta varten vironkielisten ja venäjänkielisten maahanmuuttajien ja kaksikielisten paluumuuttajien (pääasiassa inkerinsuomalaisten) sosiaalisia verkostoja verratakseen niitä keskenään. Lisäksi tarkasteltiin äidinkielten ja

Suomessa asutun ajan vaikutusta kantaväestön ja maahanmuuttajien osuuteen sosiaalisissa verkostoissa. Tutkimukseen valittiin 3800 vähintään vuoden ajan Suomessa asunutta henkilöä, joista puolet oli naisia ja puolet miehiä, puolet virolaisia ja puolet venäläisiä. Valituille lähetettiin kyselylomakkeet. Lisäksi tutkimuksessa käytettiin Maahanmuuttajien elinolot -tutkimuksen aineistoa. Noin viidennes Reuterin ja Jaakkolan tutkimukseen osallistuneista maahanmuuttajista kertoi, ettei heillä ollut yhtään läheistä ystävää Suomessa. Ystävien puute koski pääasiassa venäjää äidinkielenään puhuvia osallistujia, joista reilulla neljäsosalla miehistä ja vajaalla viidesosalla naisista ei ollut Suomessa yhtään läheistä ystävää. Noin neljäsosalla vastanneista ystävät olivat enimmäkseen suomalaisia, kun taas valtaosan ystäväverkosto koostui venäläisistä tai virolaisista. Suomensuomalaisia ystäviä oli pääasiassa niillä, jotka olivat ilmoittaneet äidinkielekseen viron tai sekä suomen että viron. (Reuter & Jaakkola 2005: 29.) Tutkimuksen mukaan maassa asutun ajan kuluessa maahanmuuttajien ystävyyssuhteet lisääntyvät, ja samalla maahanmuuttajat verkostoituvat yhä enemmän kantaväestön kanssa. Ystäväpiirit laajentuvat; entisten ystävien lisäksi saadaan siis uusia ystäviä kantaväestöstä. Muutos oli selkein kaksikulttuurisiin verkostoihin kuuluvilla, kun taas vironkieliset ja etenkin venäjänkieliset maahanmuuttajat saivat ajan kuluessa muita vähemmän ystäviä. (Reuter & Jaakkola 2005: 30.)

Reuterin ja Jaakkolan tutkimuksessa tarkasteltiin ystävyyssuhteiden lisäksi myös maahanmuuttajien verkostoja naapurustossa, työpaikalla ja harrastuksissa. Tutkimuksessa ei havaittu voimakasta etnistä segregoitumista tietyille asuinalueille, ja valtaosa vastaajista koki naapureidensa suhtautuvan heihin hyvin tai melko hyvin. Maahanmuuttajien työpaikat olivat usein kaksi- tai monikulttuurisia, tosin moni kyselyyn vastanneista oli pitkäaikaistyötön. Työttömiä oli erityisen paljon venäjää äidinkielenään puhuvien joukossa. Kyselyyn vastanneet kertoivat osallistuneensa ainakin kerran asuinalueen yhteisiin tapahtumiin tai järjestöjen tai seurojen järjestämään harrastustoimintaan. (Reuter & Jaakkola 2005: 32–33.) Tutkimuksen mukaan (Reuter & Jaakkola 2005: 33) kyselyyn vastanneista noin kaksi kolmasosaa kertoi kuuluvansa ainakin yhteen suomalaiseen ja yhteen venäläiseen tai virolaiseen verkostoon. Heillä oli siis lähisukulaisia, ystäviä tai työtovereita molemmista ryhmistä, tosin venäläiset olivat hiukan harvemmin integroituneita kuin muut. Yli neljäsosa kaikista vastaajista piti yhteyttä vain omaan etniseen ryhmäänsä, ja etenkin venäläiset näyttivät eristäytyvän kantaväestöstä, ja myös omiin sukulaisiinsa ja ystäviinsä he pitivät yhteyttä harvemmin kuin muut. (Reuter & Jaakkola 2005: 35.)

Sekä Reuterin ja Jaakkolan (2005: 37) että Tarnasen ja Sunin (2005: 15) mukaan suomensuomalaisen kanssa avioituva maahanmuuttaja tutustuu usein valtaväestöön kuuluvan puolisonsa ystäviin ja sukulaisiin sekä oppii kieltä ja kulttuuria, mikä tutkijoiden mukaan saattaa helpottaa ystävystymistä suomalaisten kanssa. Suomalainen puoliso voikin edistää puolison verkostoitumista Suomessa. Esimerkiksi thaimaalaisen naisen kanssa parisuhteessa olevia tai olleita suomalaisia miehiä haastatellut Sirkkilä (2005) toteaa, että thaimaalaisten naisten suomalaisilla miehillä on erilaisia kaverisuhteita, joista yhden tyypin muodostavat toiset miehet, joilla on thaimaalainen tai ylipäätään aasialainen vaimo. Suhteet eivät välttämättä kehity ystävyystasolle, mutta niitä pidetään yllä käytännön syistä, esimerkiksi tietojen ja neuvojen jakamiseksi tai oman vaimon auttamiseksi. (Sirkkilä 2005: 208.) Koska Sirkkilän tutkimus keskittyi suomalaisiin miehiin, joilla on thaimaalaissyntyinen vaimo, haastatteluissa ei selvitetty erikseen vaimojen omia sosiaalisia suhteita. Sirkkilän tutkimuksen mukaan osalla thaimaalaisten vaimojen suomalaisista miehistä oli toimimaton isäsuhde, mutta monella oli hyvä suhde äitiin (Sirkkilä 2005, 205). Mielenkiintoinen kysymys onkin, millainen rooli appivanhemmilla on maahanmuuttajataustaisen puolison suomen kielen käyttämisessä ja omaksumisessa.

Vaikka olettamuksia ja tutkimustuloksiakin suomalaissyntyisen puolison vaikutuksesta maahanmuuttajan verkostoitumiseen on saatu, on myös mahdollista, ettei puolison suomalaisuus aina johda verkostoitumiseen muiden suomalaisten kanssa. Familia Clubissa Shinyellan tekemä selvitys antaa thaimaalaisten naisten sosiaalisista kontakteista toisenlaisen kuvan kuin esimerkiksi Reuterin ja Jaakkolan ja Sunin ja Tarnasen havainto suomalaisen puolison myönteisestä vaikutuksesta maahanmuuttajataustaisen puolison verkostoitumiseen Suomessa. On kuitenkin muistettava, ettei selvitys voi sellaisenaan antaa muuta kuin alustavia viitteitä tutkittavasta aiheesta.

Selvityksen tavoitteena oli tarkastella suomalais-thaimaalaisten perheiden erityispiirteitä, joten selvitysten tuloksia ei tule sellaisinaan yleistää. Selvitystä varten tehtiin 19 haastattelua. Informantteina oli 22 henkilöä, joista 11 oli eri alojen ammattilaisia, jotka kohtaavat työssään suomalais-thaimaalaisia perheitä. 11 informanttia edusti suomalais-thaimaalaisia perheitä; he olivat neljä suomalaissyntyistä miestä ja seitsemän thaimaalaissyntyistä naista. (Shinyella 2012: 1, 5.) Selvityksen mukaan thaimaalaisilla naisilla on Suomessa liian vähän sosiaalisia kontakteja, mikä johtuu siitä, että he jäävät pian Suomeen muuton jälkeen kotiin hoitamaan lapsia (Shinyella 2012: 6), jolloin verkostoituminen on hankalaa. Suomenkielisen puolison

roolia kotoutumisessa ja erityisesti suomen kielen omaksumisessa pidetään selvityksen mukaan kyllä tärkeänä, mutta kaikkien thaimaalaisten naisten suomalaiset puolisot eivät ole yhtä kykeneviä tarjoamaan tukeaan näissä prosesseissa; thaimaalaisilla naisilla on taipumus jäädä riippuvaisiksi puolison tai ystävien avusta esimerkiksi viranomaisten kanssa asioinneissa (Shinyella 2012: 4, 7–8, 15). Puolison suomalaisuus ei siis kaikissa tapauksissa ole tae onnistuneesta kotoutumisesta.

Koska pakolaistaustaisten kielitaito näyttää kehittyvän muiden maahanmuuttajien kielitaitoa hitaammin (Pöyhönen, Tarnanen, Vehviläinen, Virtanen & Pihlaja 2010: 30), olisi helppo uskoa, että, ettei pakolaistaustaisilla maahanmuuttajilla ole verkostoissaan mahdollisuuksia vuorovaikutukseen suomen kielellä. Esimerkiksi Taina Tammelin-Laine (2014: 34) toteaa, että luku- ja kirjoitustaidottomina Suomeen tulleet maahanmuuttajat käyttävät suomea pääasiassa luokkahuoneissa. Keski-Suomessa asuvien pakolaistaustaisten maahanmuuttajien vuorovaikutussuhteita tutkineen Kokkosen (2010: 88) mukaan osalla pakolaisista on ainakin jonkin organisaation järjestämiä ystäväperheitä. Kokkosen informanttien joukossa oli myös sellaisia, jotka kertoivat, että heidän ystävistään suurin osa on suomalaisia (Kokkonen 2010: 90). Näin ollen ei voida yksiselitteisesti todeta, etteikö myös pakolaistaustaisilla olisi kontakteja suomenkielisiin, tosin Kokkosen haastattelemista pakolaistaustaisista maahanmuuttajista tosin suurin osa olisi halunnut enemmän suomalaisia ystäviä (Kokkonen 2010: 88). Parisuhteessa suurin osa Kokkosen (2010: 55) informanteista oli samasta etnisestä taustasta tai kieliryhmästä olevan henkilön kanssa kuin he itse. Kokkonen keräsi aineistonsa 21 teemahaastattelusta ja 19 päiväkirjasta. Hänen tutkimukseensa osallistui yhteensä 48 henkilöä.

Olen tässä luvussa esitellyt maahanmuuttajien vuorovaikutusverkostoja. Tutkimusten mukaan maahanmuuttajien verkostoitumiseen ovat yhteydessä maahantulon syy, maassaoloaika, etninen tausta ja perhesuhteet. Seuraavassa luvussa tarkastelen tutkimuksia. joissa on tietoa maahanmuuttajien kielivalinnoista.

5 KIELIVALINTOIHIN VAIKUTTAVIA TEKIJÖITÄ

Ei ole saatavilla yksiselitteistä tietoa siitä, mitä kaikkia kieliä Suomessa puhutaan. Syynä tähän on muun muassa se, ettei henkilö pysty nimeämään väestörekisteriin itselleen enempää kuin yhden äidinkielen (Latomaa ym. 2013: 166). Tilastoja on kuitenkin pidetty yllä jonkinlaisen kokonaiskuvan saamiseksi maan kielitilanteen kirjosta. Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2016 Suomen puhutuimmat kielet suomen ja ruotsin jälkeen olivat venäjä, jota puhui äidinkielenään 75444 henkilöä, viro (49 241 henkilöä) ja arabia (21 783 henkilöä). Seuraavaksi puhutuimmat kielet olivat somali (19 059 henkilöä), englanti (18 758 henkilöä) ja kurdi (12 226 henkilöä). Niiden jälkeen puhutuimmat kielet olivat kiina ja persia, joita kumpaakin puhui äidinkielenään yli 10 000 henkilöä. Muiden kielten puhujia oli yhteensä yli 100 000 henkilöä. (Tilastokeskus 3.4.2017).

Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014 -tutkimuksessa (jatkossa UTH-hanke) tarkasteltiin muun muassa osallistujien suomen tai ruotsin kielen taitoa. Tutkimuksen tieto perustuu tutkittavien itsearviointiin. UTH-hankkeen tutkimustulosten perusteella näyttää siltä, että lähes kaikki maahanmuuttajat puhuvat ainakin jonkin verran suomea. Neljäsosa tutkittavista arvioi suomen tai ruotsin kielen taitonsa edistyneeksi, kolmasosa keskitasoiseksi. Neljäsosa informanteista arvioi osaavansa suomen tai ruotsin alkeet. Eroja kuitenkin ilmeni muun muassa sukupuolen perusteella; naiset katsoivat osaavansa suomea heikommin kuin miehet, vaikka olivat osallistuneet kielikursseille miehiä useammin. Mitä nuorempana vastaajat olivat muuttaneet Suomeen, sitä paremmaksi he arvioivat kielitaitonsa. Yli kymmenen vuotta Suomessa asuneista piti kielitaitoaan edistyneenä. Myös maahanmuuton syy oli yhteydessä kielitaitoon. Opiskelun takia Suomeen tulleista yli puolet arvioi suomen kielen taitonsa olevan korkeintaan aloittelijan tasolla. Perhesyistä Suomeen muuttaneet arvioivat suomen kielen taitonsa muita ryhmiä paremmaksi. (Nieminen & Larja 2015: 44–46.) Tutkimusta varten haastateltiin 3262 eri puolilla Suomea asunutta 15—64-vuotiasta maahanmuuttajaa. Haastatteluja tehtiin 12 eri kielellä, joten vastaajiksi valikoitui muitakin kuin suurimpiin maahanmuuttajaryhmiin kuuluneita henkilöitä. (Nieminen, Sutela, Hannula & Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015: 8.)

Monia asioita voidaan nykyisin hoitaa Internetin välityksellä, eikä viranomaisasiointia tarvitse hoitaa kasvokkain eikä edes puhelimitse yhtä usein kuin aikaisemmin. Kaupassa

asiointikaan ei välttämättä edellytä suullista vuorovaikutusta, ellei kassamyyjän tervehtimistä ja hyvästelemistä ja maksutapahtuman hoitamista oteta lukuun. Myös kioskilla keskustelutilanteet ovat tyypillisesti hyvin lyhyitä, eikä asiointiin tarvita välttämättä tervehdysten lisäksi muuta kuin sen tuotteen nimi, jonka asiakas haluaa ostaa (Lappalainen, Raevaara & Kurhila 2009). Kuten edellisessä luvussa ilmeni, kaikilla maahanmuuttajilla ei ole työpaikkaa eikä suomenkielisiä ystäviä, eivätkä läheskään kaikki osallistu harrastustoimintaan. Venäläisten, virolaisten, somalialaisten ja vietnamilaisten maahanmuuttajien elinoloja tarkastelevassa tutkimuksessa selvitettiin muun muassa, mitä kieliä maahanmuuttajat käyttävät Suomessa. Tarnasen ja Sunin (2005: 9) mukaan tyypillisesti maahanmuuttajien arkeen liittyy kaksi kieltä; oma äidinkieli ja suomi. Noin puolet kyselyyn vastanneista 1364 maahanmuuttajasta kertoi käyttävänsä kotona suomea ainakin yhtenä kielenä. Kuten Tarnanen ja Suni (2005: 10) toteavat, tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että suomi olisi vastaajien perheiden pääasiallinen käyttökieli; onhan käsitys siitä, mitä suomen puhuminen kotona käytännössä tarkoittaa, hyvin tulkinnanvarainen; suomen kielen käyttämiseksi saatettiin katsoa niin suomenkielisten lehtien lukeminen kuin suomenkielisten televisio-ohjelmien katseleminen.

Somalialaiset kodit ovat tutkimuksen mukaan pitkälti yksikielisiä; 79 % somalinkielisistä vastaajista ilmoitti, ettei heidän kotonaan käytetä muita kieliä kuin somalia. Sen sijaan suurimmassa osassa virolaisten vastaajien koteja käytetään kahta tai useampaa kieltä, ja yli puolet vironkielisistä vastaajista ilmoitti, että heidän kodeissaan suomi on ainoa käyttökieli. Myös venäjää puhuvien kodeissa käytetään tutkimuksen mukaan yhtenä kielenä suomea melko paljon. Vietnamilaiset käyttävät suomea kotona enemmän kuin somalialaiset, mutta selvästi vähemmän kuin venäläiset ja virolaiset. Työelämässä suomea käyttää 59 prosenttia vastaajista. (Tarnanen & Suni 2005: 10–12.)

Virtanen (2017) tarkasteli väitöskirjassaan englanninkielisessä sairaanhoitajakoulutusohjelmassa opiskelevien maahanmuuttajien ammatillisen suomen kielen taidon kehittymistä työharjoittelussa. Virtasen tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten kansainvälisten sairaanhoitajaopiskelijoiden ammatillinen kielitaito ja toimijuus kehittyvät työharjoitteluiden aikana. Tutkimusmenetelmänä oli etnografinen seuranta, ja aineistona media-, haastattelu- ja havainnointiaineisto. Haastatteluja Virtanen keräsi maahanmuuttajataustaisilta sairaanhoitajilta, ohjaajilta, opettajilta ja osastonhoitajilta. Hänen aineistossaan on nauhoitettuja vuorovaikutustilanteita työharjoittelusta,

sanomalehtiartikkeleita, verkkokeskusteluja ja radiohaastattelu sekä informanttien täyttämät can do -väittämälomakkeet seurannan alusta ja lopusta.

Virtasen tutkimustaan varten haastattelemat maahanmuuttajataustaiset sairaanhoitajaopiskelijat kertoivat käyttävänsä asuntolassaan pääasiassa englantia. Sairaanhoitajien koulutusohjelma oli englanninkielinen. Virtasen mukaan luokkahuoneessa käytettiin myös opiskelijoiden äidinkieliä, esimerkiksi swahilia. Ammattiaineen opettajat käyttivät pääasiassa opetuksessaan englantia ja satunnaisesti suomea. Virtasen mukaan kielivalinnat olivat oppilaitoksessa tilannekohtaisia ja riippuivat opettajasta, opiskelijasta ja työharjoittelupaikasta. (Virtanen 2017: 46–47.)

Eräs kielivalintoihin liittyvä seikka on aikapaine. Jäppinen tarkasteli tutkimuksessaan aikapaineen vaikutusta maahanmuuttajataustaisten työntekijöiden kielivalintaan liikeyrityksissä ja totesi, että työpaikoilla nopeutta vaativissa tilanteissa turvaudutaan usein englantiin (ks. myös Härkönen 2011: 80). Jäppinen teki teemahaastatteluja osana työharjoittelukäyntejä eri yrityksissä pääkaupunkiseudulla, ja hänellä oli yhteensä 13 informanttia. Jäppisen mukaan maahanmuuttajien on vaikea osallistua sosiaaliseen vuorovaikutukseen, vaikka osallistumista pidettiin myös tärkeänä, koska informantit kokivat vuorovaikutukseen osallistumalla rakentavansa työyhteisön jäsenten keskinäistä luottamusta. (Jäppinen 2011: 193–194.). Monosen (2013: 52) mukaan kielivalintojen perusteella onkin usein hyötynäkökulma; kielivalinnalla saatetaan tavoitella entistä parempaa asemaa yhteisössä tai yhteiskunnassa. Jäppisen mukaan työyhteisössä mukautetaan viestintää keskustelukumppanin tarpeiden mukaan työhön liittyvissä tilanteissa, kun taas vapaassa keskustelussa sitä ei välttämättä tehdä. Asiointitilanteiden ja kokousten kulku on monesti etukäteen ennakoitavissa, kun taas vapaa keskustelu voi soljua odottamattomiin teemoihin. (Jäppinen 2011: 200.) Suomen kielen sosiaalista oppimista työyhteisössä tutkineen Härkösen (2011: 46) informanttien mukaan työpaikoilla tarvittaisiin parempaa suomen kielen taitoa erityisesti kahvitauoilla. Keskusteluun osallistumiseen vaikuttaa Jäppisen mukaan myös keskustelijoiden lukumäärä (ks. myös Tourunen 2016: 65) ja oppijan oma puherohkeus. Jäppisen (2011: 202) mukaan keskusteluun osallistumiseen vaikuttaa siis ainakin seitsemän eri seikkaa:

1. puheenaiheiden tuttuus
2. puheen ennakoitavuus
3. kielenkäyttötilanteen luonne
4. puhetilanteeseen osallistuvien lukumäärä

5. vuorovaikutuksellinen tuki
6. s2-puhujan motivaatio
7. s2-puhujan rohkeus ottaa osaa keskusteluun

Jäppisen luettelemista kielivalintoihin vaikuttavista seikoista s2-puhujan motivaatio ja rohkeus ottaa osaa keskusteluun liittyvät kielenoppijan identiteettiin. Myös Kuljun (2016) ja Monosen (2013) tekemien haastattelujen mukaan yksilön identiteetti selittää osaltaan toisella kielellä tapahtuvan viestinnän taajuutta. Kuljun artikkelissa nousee esiin keskeisenä tekijänä kielenoppijan kommunikaatiohalukkuus. Jos kommunikaatiohalukkuutta on vain vähän tai ei lainkaan, ei viestintää voi syntyä. Tarnasen, Rynkäsen ja Pöyhösen (2015: 68) tarkastelemissa aikuisten maahanmuuttajien kielenoppimispoluista kertovissa narratiiveissa korostuu oppijan oma oppimismotivaatio. Virtanen puolestaan korostaa (2017: 78) ennakointikyvyn merkitystä kielenkäyttötilanteisiin valmistautumisessa.

Työpaikoilla kielivalinta ei ole aina työntekijän itsensä tehtävissä. Etnografista tapaustutkimusta tehnyt Strömmer (2016a) tarkasteli siivoustyötä tekevän maahanmuuttajan kielenoppimismahdollisuuksia työelämässä ja totesi, että tutkimukseen osallistunut siivooja toimi työssään pitkälti muista työntekijöistä erillään, eikä tilaisuuksia vuorovaikutukselle juurikaan tarjoutunut. Esimieheensä siivooja oli yhteydessä lähinnä silloin, jos työtehtävissä ilmeni jotakin poikkeavaa ja silloinkin keskustelut käytiin usein englanniksi. Strömmerin mukaan siivoojan pitäminen eristyksissä muista työntekijöistä on työyhteisön tietoinen valinta; siivoojalle halutaan taata työrauha. Toisaalta hänen halutaan työskentelevän huomiota herättämättä ja itsenäisesti. (Strömmer 2016a: 10.)

Kontaktien puute on rajoittanut suomen kielen käytön mahdollisuuksia myös Kainuussa tehdyn tutkimuksen mukaan. Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutus koostuu 2—5 moduulista eli opintojaksoista, joiden kesto ja etenemisnopeus voivat vaihdella (Opetushallitus 2012: 12). Vuonna 2012 valmistui Kainuun ELY-keskuksen tilaama ja Kari Huotarin, Sari Pitkäsen ja Laura Jauholan laatima *Maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen moduulimallin ulkoinen arviointi: Hieman hiomalla timantiksi*. Raportissa selvitettiin moduulimallin vaikuttavuutta kotoutumisessa, mallin toteutusta sekä yksittäisten moduulien toimivuutta suhteessa kokonaisuuteen. Raportissa eriteltiin maahanmuuttajien polkua moduulimallissa ja liikkumista moduulien välillä. Lisäksi raportissa arvioitiin alkukartoitusta ja kielitestistön toimivuutta. (Huotari, Pitkänen & Jauhola 2012: 5.) Arviointitehtävän tavoitteena oli vastata seuraaviin kysymyksiin: Millaisia ovat moduulin mallin toteutus ja toimivuus? Millaisia ovat

moduulimallin tulokset ja vaikuttavuus? Arviointitutkimuksen aineistona oli kirjallista koulutuksesta kertovaa materiaalia, viranomaisilta saatua seurantamateriaalia ja haastatteluja. Haastatteluin kerättiin aineistoa kouluttajilta ja koulutuksen sidosryhmiltä, maahanmuuttajilta, työnantajilta ja kotoutumiskoulutuksen asiantuntijoilta. Lisäksi aineistoa kerättiin työpajatyöskentelyn avulla oppilaitosten ja työhallinnon edustajilta. (Huotari ym. 2012: 13–14.) Tutkimuksen mukaan opiskelijoilla oli taipumus puhua moduulien välisenä aikana yleensä vain äidinkieltään, koska paikalliset suomalaiset eivät puhuneet heidän kanssaan. Haastattelujen mukaan paikallisessa toimintakeskuksessa ja nettikahvilassa valtaosa kävijöistä on maahanmuuttajia, joten niistä ei ole helppo löytää harjoitusta suomen kielen puhumiseen syntyperäisten suomenkielisten kanssa. (Huotari ym. 2012: 21.) Motivoitunutkaan kielenoppija ei siis voi itse aina vaikuttaa siihen, minkä verran hän harjoittelee toisen kielen puhumista.

Palmanto tarkasteli tutkimuksessaan 17 työvoimapoliittisessa koulutuksessa opiskelleen aikuisen pakolaistaustaisen maahanmuuttajan suomen kielen taidon kehitystä koulutukseen sisältyvän työharjoittelun aikana. Palmanto käytti tutkimuksessaan osallistujien itsearviointia kommunikaatiostrategioiden käyttämisestä ja kehittymisestä. Palmannon tutkimukseen osallistuneet kuvailivat ennen työharjoittelujaksoa ja sen jälkeen, kuinka he tavallisesti toimivat kielellisesti haastavissa vuorovaikutustilanteissa. Tarkasteltavina kommunikaatiostrategioina olivat kohdekieliset ja kieltenväliset suulliset strategiat, avunpyynnöt, kirjalliset strategiat (esimerkiksi sanakirjan käyttäminen), ulkopuolinen apu (esimerkiksi ystävä tulkkina), ei-kielelliset strategiat (esimerkiksi ilmeet ja eleet) ja pelkistämisstrategiat (viestin supistaminen tai hylkääminen). Tutkimuksen mukaan kohdekielisten strategioiden määrä oli kasvanut selvästi, kun taas kirjallisten strategioiden ja ulkopuolisen avun käyttäminen oli vähentynyt huomattavasti. Ei-kielellisten strategioiden määrä oli pysynyt melkein samana. (Palmanto 2004: 409–410.)

Puolella Palmannon tutkimukseen osallistuneista maahanmuuttajista ei ollut yhtään suomalaista ystävää, ja neljällä osallistujalla oli enemmän kuin yksi suomalainen ystävä. Palmannon mukaan osalle tutkimukseen osallistuneista työharjoittelu olikin ensimmäinen kosketus suomalaiseen työelämään. (Palmanto 2004: 406.) Palmannon tutkimuksessa oli 17 osallistujaa, joille tehtiin kullekin 2 haastattelua. Osallistujajoukko oli osallistujien äidinkielen, koulutustaustan, maassaoloajan ja iän osalta hyvin heterogeeninen, ja osallistujat olivat opiskelleet tutkijan opettamassa ryhmässä työvoimapoliittisessa koulutuksessa.

Palmannon tutkimukseen osallistuneista maahanmuuttajista neljä kertoi puhuneensa työharjoittelussa vain silloin, kun heillä oli jotakin kysyttävää työhön liittyvästä asiasta. Palmannon mukaan kielitaidon heikkous oli vain yksi syistä, joiden takia vuorovaikutustilanteet jäivät vähäisiksi. Muita syitä vuorovaikutuksen niukkuuteen olivat tutkimukseen osallistuneiden ujous, työpaikalla tarjoutuneiden vuorovaikutustilanteiden vähyys tai työpaikan sosiaaliset suhteet. Osa tutkimukseen osallistuneista oli puhunut työharjoittelussa omaan perheeseensä liittyvistä asioista. Palmannon mukaan vain osa tutkimukseen osallistuneista oli puhunut muistakin kuin työhönsä, asumiseensa tai perheeseensä liittyvistä asioista. (Palmanto 2004: 407.)

Mononen (2013: 49) toteaa, ettei toisen kielen osaaminen takaa puhujalle oikeutta käyttää kieltä. Toisin sanoen kieltä äidinkielenään puhuvalla on enemmän valtaa kyseisen kielen käytön suhteen kuin kielenoppijalla. Monosen (mp.) mukaan natiivipuhujan käsite määrittää puhujan suhdetta tiettyyn koodiin ja ideologisesti määriteltyyn piirteiden joukkoon. Natiivipuhujalla on siis enemmän päätäntävaltaa sen suhteen, millainen puhe on puhdasta tai kelvollista. Näin ollen natiivipuhuja voi omavaltaisesti päättää, riittääkö keskustelukumppanin kielitaito, vai vaihdetaanko keskustelun kieltä. Myös Maiju Partasen (2012: 56) maisterintutkielmaansa varten haastattelema puhtaanapitoalalla työskentelevä informantti toi esiin käsityksensä suomenkielisistä opiskelukavereistaan kielenomistajina, jotka eivät jaa kieltään muille. Informantin käsityksen mukaan suomenkieliset eivät ole halukkaita keskustelemaan maahanmuuttajien kanssa, jolloin maahanmuuttajille ei tarjoudu mahdollisuutta suomenkieliseen vuorovaikutukseen ja sitä kautta kielen oppimiseen. Härkönen (2011: 55) puolestaan nostaa esiin suomalaistaustaisten halun harjoitella omaa englannin kielen taitoaan yhtenä syistä, joiden takia työpaikan käyttökieleksi ei valikoidu suomi vaan englanti.

Lehtonen (2015) tarkasteli väitöskirjassaan itähelsinkiläisten nuorten puheessa ilmenevää sosiaalista indeksisyyttä, tyylin rekisteriytymistä ja kielen omistajuutta. Lehtonen (2015: 299–300) kyseenalaistaa tutkimuksessaan monikielisyyden, koodinvaihdon ja kielikontaktin käsitteet. Lehtosen mukaan eri kieliin assosioituvat resurssit ovat monille tuttuja, ja niiden omistajuudesta voidaan käydä neuvotteluja. Lehtosen (2015: 301) mukaan edes henkilöiden välisissä suhteissa käytössä olevat kielelliset repertuaarit eivät välttämättä noudata perinteisiä kielten rajoja; kielivalintoja määrittävät enemmän tilanne ja käytettävissä olevat resurssit kuin henkilöiden väliset tottumukset. Samasta aiheesta on kirjoittanut Ruuska (2016: 372), jonka mukaan sosiaalinen ympäristö rajoittaa monikielisten henkilöiden kielellisten resurssien

käyttöä tekemällä monikielisyyden näkymättömäksi tai jopa osoittamalla sen ongelmalliseksi. Paananen (2015) puolestaan nostaa esiin elehtimisen osana kielellistä resurssia. Jörgensen, Karrebaek, Madsen ja Møller (2011) ovat nostaneet esiin niin sanotut portinvartijat eli natiivipuhujat, jotka edellyttävät ympäristöltä täydellistä yksikielisyyttä. Portinvartijoina voivat kirjoittajien mukaan toimia esimerkiksi koulut ja viestintävälineet, mutta käytännössä niitä voivat olla myös työpaikat, virastot ja jopa yksittäiset ihmiset. Jörgensen, Karrebaek, Madsen ja Møller (2011: 33–34) esittävät ajatuksen yksikielisyysnormista (*monolingualism norm*), kaksikielisyysnormista (*bilingualism norm*) ja monikielisyysnormista (*multilingualism norm*). Kirjoittajien mukaan arjessa kysymys on muun muassa siitä, milloin kielenoppijan tai kaksikielisen puhujan puhe on ”riittävän puhdasta” jatkuakseen kulloinkin käytössä olevalla kielellä, ja milloin taas äidinkielinen puhuja vaihtaa keskustelun kielen esimerkiksi englanniksi.

Iskanius tarkasteli väitöskirjassaan venäjänkielisten maahanmuuttajaopiskelijoiden kieli-identiteettiä, sen suhdetta heidän kulttuuri- ja kielitaustaansa, venäjän ja suomen kieleen ja kielenpuhujiin, kielten käyttöön ja itsearvioituun kielitaitoon. Iskaniuksen tutkimusjoukossa oli 256 venäjänkielistä 16—30-vuotiasta toisen asteen opiskelijaa. Aineisto kerättiin kyselylomakkein ja teemahaastatteluin. (Iskanius 2006: 83–94.) Iskanius havaitsi tutkimuksessaan, että venäjänkielisten opiskelijoiden kieliympäristö on hyvin venäjänkielinen; venäjää käytettiin suomea useammin vanhempien, sisarusten ja ystävien kanssa. Opiskelijat solmivat kuitenkin ystävyyssuhteita myös suomenkielisiin maassaoloajan pidentyessä. Mitä useammin opiskelijat tapasivat muita venäjänkielisiä, sitä useammin he käyttivät venäjän kieltä, ja mitä useammin he tapasivat suomenkielisiä, sitä harvemmin he käyttivät venäjää. (Iskanius 2006: 173.) Kielivalinnoilla on Iskaniuksen mukaan vahva yhteys yksilöiden kieli-identiteettiin: mitä useammin tutkimukseen osallistujat käyttivät venäjän kieltä, sitä vahvempi oli heidän venäläinen identiteettinsä. (Iskanius 2006: 175.) Kuten Iskanius (2006: 179) toteaa, on mahdotonta osoittaa kausaalista suhdetta ilmiöiden välillä. Toisin sanoen kieli-identiteetin vahvuus voi olla yhtä lailla kielenkäytön taajuuden syy, seuraus tai kumpaakin.

Olen tässä luvussa tarkastellut tutkimuksia, joissa on havaittu maahanmuuttajien kielivalintoihin liittyviä tekijöitä. Kielivalintoihin ovat aiempien tutkimusten mukaan yhteydessä ainakin henkilön sosiaaliset suhteet ja häntä ympäröivän toiminnallisen kieliyhteisön toimintatavat ja arvot. Lisäksi kielivalintaan vaikuttavat kulloinkin käsillä olevan keskustelutilanteen puheenaihe, kielenkäyttötilanteen luonne, puhetilanteeseen osallistuvien henkilöiden lukumäärä ja kielenoppijan saama vuorovaikutuksellinen tuki. Kielenoppijaan

itseensä liittyviä keskeisiä tekijöitä ovat muun muassa oma oppimismotivaatio ja puhumisrohkeus sekä kieli-identiteetti.

6 KIELIVALINTOJEN VAIKUTUS YKSILÖÖN JA YHTEISÖÖN

Vaikka yksikielisyyttä on aiemmin pidetty tavallisena ja monikielisyyttä poikkeamana, yksikielisyys alkaa olla maailmassa harvinaisempaa kuin monikielisyys (ks. esim. Mononen 2013; Dufva & Pietikäinen 2009; Tarnanen & Suni 2005). Englanti yleisesti osattuna *lingua francana* on löytämässä jalansijaa käyttökielenä Suomessakin ja lienee vieraista kielistä se, johon Suomessa yleisimmin turvaudutaan, jos maahanmuuttajan suomen kielen taito ei vielä ole riittävää arkiasioista selviytymiseksi. Kuten Latomaa, Pöyhönen, Suni ja Tarnanen (2013: 181) toteavat, muun muassa Intiasta ja Afrikasta Suomeen muuttaneet henkilöt hallitsevat usein lähtömaansa eri kieliä ja koulukieltään, joka on usein englanti tai ranska. Monet entisen Neuvostoliiton alueelta muuttaneet osaavat oman äidinkielensä lisäksi venäjää. Tämän luvun lähtökohtana on ajatus siitä, että maahanmuuttajalla on taitoa käyttää kahta tai useampia eri kieliä, ja hänen on mahdollista valita tai ainakin osaltaan vaikuttaa siihen, mitä kieltä vuorovaikutustilanteessa käytetään. Kielivalinnat ovat yksilön tekemiä päätöksiä siitä, mitä kieltä hän kulloinkin käyttää. Kielivalinnat eivät kuitenkaan vaikuta ainoastaan yksittäiseen vuorovaikutustilanteeseen. Yhteiskunnan kannalta tarkasteltuina kielivalinnat voivat johtaa jonkin kieliyhteisön pienenemiseen tai jonkin kielen katoamiseen yhteisöstä kokonaan. Yksilön tasolla kielivalinnat voivat vaikuttaa puhujan oman kielitaidon kehittymiseen tai toisaalta jonkin toisen kielen taidon taantumiseen. Tarkastelen tässä luvussa sitä, millaisia vaikutuksia maahanmuuttajien tekemillä valinnoilla on aiempien tutkimuksien mukaan havaittu.

Pelkkä toiselle kielelle altistumisen määrä ei lisää kielitaitoa, vaan kielitaidon kehittymiseen tarvitaan vuorovaikutusta kohdekielen puhujien kanssa (Ahola & Hirvelä 2016: 8). Maassaoloaika näyttää vaikuttavan kielitaidon kehittymiseen niin, että miten kauemmin maassa on asuttu, sitä suuremmaksi suomen kielen taitoaan hyvänä pitävien joukko kasvaa (Joronen 2005: 71), mutta asioiden välinen yhteys ei ole selkeä (Ahola & Hirvelä 2016). Esimerkiksi maahanmuuttajien elinolot -tutkimuksen mukaan vietnamilaiset pitivät suomen kielen taitoaan kaikilla kysytyillä osa-alueilla heikompana kuin venäläiset, virolaiset ja somalialaiset, vaikka olivat asuneet Suomessa pisimpään (Joronen 2005: 71).

Sitä, mikä ylipäätään mahdollistaa toisen kielen omaksumisen, on tarkasteltu toisen kielen omaksumisen tutkimuksen eli SLA-tutkimuksen (*second language acquisition*) piirissä.

SLA-tutkimuksen näkökulmasta tarkasteltuna on kiinnostavaa, millaista kielellistä syötöstä oppija saa. Alan keskeisiä tutkijoita on ollut Swain, joka on nostanut esiin sen, että keskeistä oppimisessa ei ole pelkästään syötös (*input*) vaan myös tuotos (*output*) (Mitchell & Myles 1998: 160.) Kuten Suni (2008: 18) toteaa, tuotoksen oikeellisuutta ja ymmärrettävyyttä voidaan testata ja hioa vuorovaikutuksessa toisten kielenpuhujien kanssa. Kielelliset kontaktit altistavat kielenoppijan puheen variaatioille, ja keskustelunaiheet ovat muita kuin opettajan valitsemia. Kun kielenoppija saa syötöstä muualtakin kuin omalta opettajalta, hänelle tarjoutuu tilaisuus kuulla samoja asioita ilmaistuina eri tavoin, ja prosessoidessaan kieltä hän voi oppia ymmärtämään ilmaisujen hienojakoisia merkityseroja. (Block 2003: 49.) Lisäksi arjen vuorovaikutustilanteissa käytävien keskustelujen teemat saattavat palvella kielenoppijan kielitaitoon liittyviä yksilöllisiä ja akuutteja tarpeita enemmän kuin opettajan etukäteen koko opetusryhmälleen valitsemat aiheet.

6.1 Suomen kielen taidon yhteys kielen käyttöön

Suni on tutkinut keskustelunanalyysin keinoin toistoa kakkoskielisessä vuorovaikutuksessa. Tutkimuksen aineistona oli keskusteluja, jotka kaksi aikuista suomen kielen oppijaa kävi syntyperäisen suomenpuhujan kanssa. Informantit olivat keskustelujen keruun alkuvaiheessa asuneet Suomessa 7 viikkoa ja käyneet suomen kielen kurssilla noin 5 viikkoa. Keskustelut käytiin informanttien kodeissa ja ne tallennettiin ääninauhalle. Aineistoa kerättiin viidellä keruukierroksella noin kahden viikon välein. (Suni 2008: 40–42.) Aineistossa ilmeni runsaasti toistoa ja sitä käytettiin niin vuorovaikutuksen ongelmien osoittamiseen kuin yhteisymmärryksen olemassaolon vahvistamiseen. Toistaminen on tutkimuksen mukaan tavoitteellista ja kielellisesti vaativaa toimintaa, jolla on yhtymäkohtia oppimiseen. Toistaminen on merkittävä osa merkitysneuvotteluja ja myös keskeinen tukemisen ja tukeutumisen ilmenemisen muoto. (Suni 2008: 199– 200.)

Myös Lilja on tarkastellut väitöskirjassaan kakkoskielistä vuorovaikutusta keskustelunanalyysin keinoin ja keskittynyt siinä toisen aloittamiin korjausjaksoihin ja reaktioina niihin syntyneisiin korjausvuoroihin. Liljan aineistossa oli 13 tuntia kakkoskielisiä arkikeskusteluja. Videoituja keskusteluja oli 20 ja ääninauhoitettuja keskusteluja 20 kappaletta. Keskusteluihin osallistui 16 eri kakkoskielistä ja 21 äidinkielistä suomen kielen käyttäjää.

Kakkoskielisten keskustelijoiden suomen kielen taito vaihteli aloittelijasta pitkälle edistyneeseen. (Lilja 2010: 14, 20–22.) Kakkoskieliset puhujat käyttivät usein toistoa osoittaakseen, että jokin sana oli heille vieras, kun taas äidinkieliset puhujat toistoa osoittaakseen, että jokin kakkoskielisen puhujan käyttämä sana ei tuntunut sopivan käyttöyhteyteensä. Äidinkieliset puhujat tukivat kakkoskielisiä puhujia käyttämällä ymmärrysehdokkaita. (Lilja 2010: 279.) Tutkimuksen mukaan (Lilja 2010: 284) arkikeskustelussa ilmenevät korjausjaksot tarjoavat kakkoskieliselle puhujalle kielenoppimista mahdollistavan ympäristön. Mazelandin ja Zaman-Zadehin (2001) tutkimuksessa ilmeni, että kakkoskielisessä vuorovaikutuksessa jo alkeistason puhujat pystyvät selittämään toisilleen sanojen merkityksiä. Zaman-Zadeh keräsi tutkimusta varten 12 oppituntien välissä pidettyä keskustelua, joihin kuhunkin osallistui kaksi aikuista suomen kielen oppijaa. Osallistujien suomen kielen taito oli alkeistasolla. (Mazeland & Zaman-Zadeh 2001: 3.)

Eräänä kielitaidon kansainvälisenä mittarina on toiminut Eurooppalainen viitekehys, EVK (Huttunen & Jaakkola 2012). Jyväskylän yliopistossa järjestettiin vuosina 2007—2009 Cefling-tutkimushanke, jonka tarkoituksena oli tutkia toisen ja vieraan kielen taidon kehittymistä EVK:n taitotasolta toiselle. Hankkeen tavoitteena oli selvittää, missä määrin EVK:n taitotasoasteikot heijastavat kielenoppimisen prosessia. Hankkeen aineistona oli Yleisten kielitutkintojen aikuisten oppijoiden suorituksia ja hankkeessa kerätyt nuorten kirjoitelmat. (Jyväskylän yliopisto 2012.)

Mustonen (2015) tarkasteli väitöskirjassaan tiloja ja paikkoja nuorten ja aikuisten suomen kielen oppijoiden teksteissä. Aikuisten tekstien tutkimusaineistona oli 669 Yleisten kielitutkintojen koevastausta, ja nuorten tekstien tutkimusaineistona oli 527 Cefling-hankkeessa yläkouluikäisiltä kerättyä kirjoitusta. Tehtävänannot perustuivat kummassakin tapauksessa erilaisiin kielenkäyttötilanteisiin. Mustonen (2015: 264, 278) havaitsi, että nuorilla oppijoilla ”toiminnan ja olotilan ilmaukset näyttivät syntyneen kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa”, kun taas aikuisten aineistossa oli havaittavissa kieliopillisten rakenteiden oppimista ”kanonisessa järjestyksessä” ja pyrkimystä rakenteiden säännönmukaisuuteen. Mustonen toteaakin (2015: 272–273) nuorten oppineen suomea puhumalla ja käyttävän puhekieltä teksteissäänkin, kun taas aikuisilla puhekieli ei ole vastaavanlainen resurssi. Mustosen mukaan kysymys on siitä, että aikuisilla on vähemmän suomenkielisiä kontakteja kuin nuorilla, eikä luokkahuoneessa opittu suomi siirry käyttöön yhtä nopeasti kuin vuorovaikutuksessa omaksuttu kieli.

Mustonen (2015: 274) havaitsi tutkimuksessaan, että nuoret käyttivät teksteissään suomen lisäksi myös muita kieliä, kun taas aikuiset pyrkivät ilmaisemaan itseään pääasiassa vain suomeksi. Mustosen tulkinnan mukaan kysymys on siitä, että aikuisten maailmassa toisiin kieliin tukeutumista ei pidetä yhtä hyväksyttävänä kuin nuorten; Mustonen näkee monikielisten ilmausten käyttämisen kommunikaatiotaitona eikä niinkään kielitaidon puutteen peittelynä. Nuorten käyttämät ilmaisukeinot olivat muutenkin monimuotoisempia kuin aikuisten, sillä nuoret käyttivät teksteissään myös muun muassa kuvia ja tehtävänantojen sanastoa.

Kohdekielen käyttämisen ja taitotason välistä yhteyttä on tarkasteltu Yleisten kielitutkintojen tulosten valossa. Vuonna 2010 tehdyssä tutkimuksessa tiedusteltiin tutkintoihin osallistuneiden kohdekielen käyttämistä neljässä kontekstissa, jotka olivat koti, työ, vapaa-aika ja opiskelu. Tavoitteena oli tarkastella Yleisten kielitutkintojen suomen, ruotsin ja englannin kielen testeihin vuosina 2007—2009 osallistuneiden aikuisten puhumisen osakokeesta saamien kielitaitoarvioiden ja yleisarvioiden yhteyttä taustamuuttujiin ja tutkinnossa suoritetun kielikokeen kielen käyttöön. Tutkimukseen otettiin 10794 Yleisiin kielitutkintoihin osallistuneen henkilön tiedot. 8385 henkilöä osallistui suomen kielen keskitason kokeeseen, 294 suomen kielen ylimmän tason kokeeseen. Kohdekielen käyttöä kysyttiin kielitutkintoon osallistuneille annetuilla taustatietolomakkeilla. (Tarnanen, Härmälä & Neittaanmäki 2010.) Valittavissa oli neljä käyttötaajuutta; lähes päivittäin, kerran pari viikossa, kerran kuussa tai harvemmin ja ei lainkaan. Tutkimuksen mukaan suomen kielen päivittäisellä käytöllä kotona, työssä ja vapaa-ajalla on yhteys sekä yleistaitotasoarvioon 4 että puhumisen taitotasoon 4. (Tarnanen ym. 2010: 67–68.) Kuten tutkijat huomauttavat, kysymysten tulkinta on saattanut vaihdella paljonkin eri vastaajien välillä, eikä kysymyslomakkeessa annettu mahdollisuutta valita esimerkiksi sitä, mitä kielitaidon osa-aluetta kussakin tilanteessa eniten tarvitaan. (Tarnanen ym. 2010: 69). Kyselyyn osallistui 802 suomea toisena kielenään käyttävää maahanmuuttajaa, joista 80 % ilmoitti puhuvansa ystävien kanssa suomea vähintään kerran viikossa. Yhtä moni käytti suomea päivittäin työssä tai opinnoissa. (Tarnanen & Pöyhönen 2011.)

Ahola ja Hirvelä (2016) tarkastelivat tiettyjen taustatekijöiden yhteyttä menestymiseen Yleisten kielitutkintojen suomen kielen keskitason kokeessa. Tutkimukseen otettiin mukaan kaikki 1395 vuoden 2014 tammikuussa suomen keskitason tutkintoon osallistunutta ja taustatietolomakkeen täyttänyttä henkilöä. Tutkimuksessa huomioitiin kotimaassa ja Suomessa saadun koulutuksen, Suomessa oleskeluvuosien ja suomen kielen opiskeluvuosien yhteys

tutkinnossa menestymiseen. Tutkijat arvelevat, että heikon menestyksen taustalla voi yhtenä syynä olla kielen käytön vähäisyys, koska taustatietolomakkeen kielenkäyttöön liittyvien kysymysten mukaan yli viisi vuotta Suomessa oleskelleista kolmannes ei käyttänyt suomea perheen kanssa koskaan, ja ystävienkin kanssa suomea käytettiin vain kerran tai kahdesti viikossa. Arkisten asioiden hoitamiseen suomea tarvittiin 1–2 kertaa viikossa. (Ahola & Hirvelä 2016: 6.) On kuitenkin vaikea sanoa, millaista kielitaitoa arkisten asioiden hoitamiseen tarvitaan, ja millaista harjoitusta kieltä arjessaan käyttävät saavat, koska kyselylomakkeessa ei tiedusteltu kielenkäyttötilanteiden laatua tai kestoa – arkisella asialla voidaan tarkoittaa käytännössä keskenään hyvin erilaisia ja erilaista kielitaitoa vaativia tilanteita. Sama kysymys koskee työelämässä käytettävää kielitaitoa. Yli viisi vuotta Suomessa asuneista yli 60 prosenttia kertoi taustatietolomakkeella käyttävänsä suomen kieltä työssään (Ahola & Hirvelä 2016: 7), mutta jokainen vastaaja on tulkinnut kysymyksen omalla tavallaan, joten on vaikea sanoa, kuinka keskeisessä asemassa suomen kielen käyttö työelämässä on, ja mikä tai mitkä kielitaidon osa-alueista ovat eniten käytössä. Aholan ja Hirvelän mukaan myös kirjoittamisen heikko taito oli todennäköisesti yhteydessä taidon vähäiseen käyttöön, koska suurin osa osallistujista kertoi kirjoittavansa suomeksi korkeintaan 1–2 kertaa viikossa.

Yleisiin kielitutkintoihin liittyvien tutkimustulokset vahvistavat aiempaa käsitystä siitä, ettei pelkkä kielelle altistuminen riitä kielitaidon kehittymiseen; kielitaidon kehittyminen edellyttää kontakteja muiden kielenpuhujien kanssa (Ahola & Hirvelä 2016: 8). Tarnasen ja Sunin (2005: 14) mukaan maahanmuuttajien osallistuminen suomenkielisten verkostojen toimintaan edistää merkittävästi suomen kielen taidon kehittymistä. Toisaalta jalansijan saaminen suomenkielisessä verkostossa edellyttää vähintään orastavaa kielitaitoa, ellei yhteisen toiminnan alkaessa käytössä ole jokin muu yhteinen kieli. Suomen kielen taidon ja sosiaalisissa verkostoissa toimimisen välinen yhteys saattaa olla mahdollinen niinkin päin, että maahanmuuttajan kielitaito on valmiiksi niin hyvällä tasolla, että hän pääsee sen turvin osaksi verkoston toimintaa. Selvittämättä jää kysymys siitä, kumpi tulee ensin, kielitaito vai kielitaitoa vaativat kontaktit; ilman kontakteja kielitaitoa on vaikea kehittää, ja ilman kielitaitoa on taas vaikea luoda kontakteja (ks. myös Sundqvist 2011: 117).

6.2 Kielivalintojen yhteisöllinen vaikutus

Yhden kielen käyttäminen voi johtaa jonkin muun tai joidenkin muiden kielten käytön vähenemiseen. Koska kielen käyttämisen ja kyseisen kielen taidon välillä nähdään yhteys, on oletettavaa, että harvoin käytettävä kieli kehittyy vähemmän kuin usein käytettävä kieli. Ennestään hyvinkin hallittu kielitaito saattaa taantua, jos kieltä ei käytetä (ks. esim. Mononen 2013: 49). Tarnanen ja Suni (2005: 10) tuovatkin esiin huolen siitä, että kun suomen kieli valtaa alaa maahanmuuttajien kieliympäristöissä ja kodeissa, saattaa maahanmuuttajien oman ensikielen taito rapistua.

Oman äidinkielen merkitys on huomioitu monikielisten lasten ja nuorten perusopetuksessa. Opetushallituksen sanoin ”monikielisten oppilaiden opetuksessa erityisenä tavoitteena on tukea oppilaiden monikielisyyttä sekä identiteetin ja itsetunnon kehittymistä. Suomen perustuslain mukaan jokaisella Suomessa asuvalla on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan” (Opetushallitus 2016: 87). Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksessa oman äidinkielen opetusta ei sen sijaan tarjota automaattisesti kaikille, eikä sen käyttöä erityisesti suosita. Kuitenkin opetussuunnitelman perusteiden mukaan kielenoppija voi valinnaisesti opiskella omaa äidinkieltään, jos valinta on perusteltavissa esimerkiksi siten, että oman äidinkielen taito tukee kielenoppijan henkilökohtaisia työ- tai opiskelutavoitteita tai henkilökohtaista kasvua. (Opetushallitus 2012: 39.) Tämän päivän Suomessa hetkellä monikielisyys nähdään myös kansallisena voimavarana eikä ainoastaan kansakuntaa hajaannuttavana tekijänä (ks. esim. Dufva & Pietikäinen 2009). Mononen (2013: 57) huomauttaa, että kielenvaihto on erityisen keskeisessä roolissa perheen sisällä. Kun perhe ei enää puhu jotakin tiettyä kieltä, kyseisen kielen taito rapistuu sukupolvesta toiseen.

Suokonautio (2008: 84–85) totesi tutkimuksessaan, että jotkut maahanmuuttajat ovat tehneet tietoisen päätöksen siitä, ettei kaikkien heidän perheenjäsentensä tarvitse osata suomea. Suokonaution mukaan erityisesti iäkkäillä perheenjäsenillä on taipumus jättää suomen puhuminen nuorempien tehtäväksi, mutta jotkut olivat valmiita uskomaan suomen käytön puolisonsa hoidettavaksi. Suokonaution informanteista ne henkilöt, joilla oli kokemuksia suomen kielen puhumisen jättämisestä puolisonsa varaan, olivat tulleet myöhemmin toisiin ajatuksiin. Yhteiselo saattaa päättyä eroon, tai suhteessa saattaa tapahtua muita sellaisia muutoksia, joiden vuoksi puolison tulkkausapua ei enää olekaan saatavilla. Esimerkiksi jotkut Lotta Kokkosen (2010: 58) tutkimat pakolaistaustaiset aikuiset maahanmuuttajat olivat

havainneet tuleensa Suomessa riippuvaisiksi omien lastensa avusta esimerkiksi kaupassa tai virastoissa asioimisessa.

Myös Virtasen (2017: 73, 86) mukaan muun kuin suomen kielen käyttäminen arkisissa vuorovaikutustilanteissa – tässä tapauksessa työharjoittelussa – voi synnyttää ei-toivottuja riippuvuussuhteita kielenoppijan ja jonkun toisen henkilön välille. Virtasen tutkimat sairaanhoitajaopiskelijat opiskelivat englanninkielisessä koulutusohjelmassa, mutta suorittivat työharjoittelunsa suomenkielisessä ympäristössä. Heillä oli kuitenkin oikeus halutessaan saada ohjausta myös englanniksi. Virtasen mukaan sairaanhoitajaopiskelijoiden ohjaaminen näyttää kasautuvan niille hoitajille, jotka kokevat osaavansa riittävästi englantia. Tällöin hoitajat kokevat helposti voivansa tukeutua vain omaan ohjaajaansa. Ongelmatilanteita syntyy, kun tuttu hoitaja onkin poissa töistä tai eri työvuorossa, eikä kukaan muu halua ottaa vastuuta harjoittelijasta.

Sirkkilän mukaan thaimaalais-suomalaisten parien yleisin yhteinen kieli on englanti, mutta tyypillistä on myös sekakieli, jossa sekoitetaan suomea, thaita ja englantia ja jonka tukena käytetään sanakirjaa. Sirkkilän haastattelemista miehistä monet olivat opiskelleet thaikieltä. Sirkkilä pohtii väitöskirjassaan, mahtaako suomenkielisen puolison thaikielen osaaminen hidastaa thaimaalaisen puolison sopeutumista Suomeen. (Sirkkilä 2005: 165.)

Kielivalintaan liittyvä ongelma huomioitiin myös kotoutumiskoulutuksen kehittämissuosituksissa (Uusikylä, Tuominen, Mäkinen & Reuter 2005). Suosituksissa kehotetaan harkitsemaan, voisivatko opiskelijat käyttää omaa äidinkieltään kotoutumiskoulutuksen ohjaustilanteissa esimerkiksi niin, että ohjauksessa käytettäisiin maahanmuuttajataustaisia työntekijöitä. Suositusten perustana olleessa tutkimuksessa havaittiin, että ohjaavan viranomaisen ja maahanmuuttajan välillä saattaa ilmetä ongelmia, jotka johtuvat kommunikoimisesta ilman tulkkia. Lisäksi maahanmuuttajataustaisen asiakkaan opastaminen esimerkiksi lomakkeiden täyttämisessä vie virkailijalta paljon aikaa, kun yhteistä kieltä ei ole. (Uusikylä ym. 2005: 37–39.) Kehittämissuosituksissa kuitenkin huomautetaan, ettei mahdollisuus käyttää omaa äidinkieltä ohjaustilanteissa ole maahanmuuttaja-asiakkaan kannalta ongelmaton, koska maahanmuuttaja saattaa tukeutua liikaa tiettyyn ohjaajaan ja omaan äidinkieleensä (Uusikylä ym. 2005: 39). Maahanmuuttajan olisi suositusten mukaan siis pyrittävä käyttämään suomea ohjaustilanteissa, jotta hänen kielitaitonsa kehittyisi, ja jotta hän ei tottuisi saamaan apua muilta. Toisaalta kysymys on ihmisen itsemääräämisoikeudesta. Esimerkiksi Suokonaution (2008: 113, 116) tutkimuksen mukaan maahanmuuttajat eivät aina

ole ymmärtäneet kotoutumissuunnitelman merkitystä eivätkä kotoutumiskoulutuksen rakennetta, jolloin itsemääräämisoikeus on saattanut jäädä toteutumatta. Aikuisen maahanmuuttajan tulisikin voida itse vaikuttaa siihen, haluaako hän käyttää ohjaustilanteet kielitaitonsa kehittämiseen vai varmistua esimerkiksi tulkkia käyttämällä siitä, että asia tulee ymmärretyksi.

Toisen kielen oppijoiden tekemillä kielivalinnoilla on siis vaikutusta kielenoppijan kielitaitoon; toisen kielen käyttämisen on todettu olevan yhteydessä kielitaidon kehitykseen. Sen sijaan pelkkä kielelle altistuminen ei kielitaidon kehittymiseen vaikuta. Kielitaidon ja kielivalintojen välinen yhteys on kaksisuuntainen; jos kieltä ei käytetä, kielitaito ei kehity. Jos taas kielitaitoa ei ole, ei kieltä voida käyttääkään. Toisen kielen käyttäminen saattaa vaikuttaa kielenoppijan mahdollisuuksiin toimia itsenäisesti omassa arkielämässään, edetä ammatissaan ja sopeutua uuteen maahan. Toisaalta tutkimusten mukaan kielenoppijan olisi hyvä saada käyttää haluamaansa kieltä sellaisissa vuorovaikutustilanteissa, joissa käsitellään hänen elämänsä keskeisiä ratkaisuja esimerkiksi viranomaisten kanssa.

7 KIELIKOULUTUKSEN TARJOAMA TUKI

Vuorovaikutukselle ominaiset, oppimista tukevat piirteet ovat pitkään puuttuneet useista oppikirjateksteistä ja luokassa tehtävistä harjoituksista (Suni 2008: 203; Tanner 2012). Lisäksi Storhammarin mukaan suomi toisena kielenä -opettaja puhuu luokassa oppijoille opetuspuhetta eli mukauttaa kieltään niin, että oppijat ymmärtäisivät häntä ja pystyisivät viestimään hänen kanssaan. Suomi toisena kielenä -opettajan puheen säätelyllä voi olla myös muu kuin pelkkä ymmärtämistä ja viestintää helpottava funktio: hän voi joko tietoisesti tai tietämättään pyrkiä sisällyttämään puheeseensa oppijoille ennestään tuttuja tai vieraita elementtejä. Opettaja voi toisin sanoen tietoisesti hakeutua kielenoppijoiden lähikehityksen vyöhykkeelle tarjotakseen oppijoille syötöstä tasolla, johon heidän kielitaitonsa kullakin hetkellä tuen avulla yltää. Opettaja mukauttaa siis puhettaan useasta syystä; muun muassa opettaakseen kieltä ja helpottaakseen viestintää. Mutta jos suomea opitaan vain luokkahuoneessa, voi käydä niin, että opiskelijat ymmärtävät opettajan, mutta eivät muiden kielenkäyttäjien puhetta. (Lehtonen 2015: 214; Storhammar 1993: 83.)

Laakso (2015) tarkasteli aikuisten suomen kielen oppijoiden käsityksiä puheenymmärtämisen vaikeuksista ja kompensaatiostrategioista. Hän keräsi aineistonsa kyselylomakkeella ja sitä täydentävillä haastatteluilla kotoutumiskoulutuksen ja Yleisiin kielitutkintoihin valmistavien kurssien opiskelijoilta. Informantteja oli yhteensä 202. Osallistujista enemmistö (25,2 %) puhui venäjää, loput arabiaa (18,4 %), englantia (6,9 %) viroa (5,4 %) ja muita kieliä (5 %). Laakson informanttien mukaan suurimmat syyt puheen ymmärtämisen vaikeuksiin olivat puheen nopeus ja uusien sanojen sekä puhekielen käyttö. Jos opetuspuhe on ainoaa puhetta, johon oppija päivän mittaan tarttuu, ei kielitaito kehity niin, että oppija ymmärtäisi juurikaan muuta kuin opetuspuhetta. Toisaalta oppijat saavat luokkahuoneessa syötöstä myös muista lähteistä kuin opettajalta, joten pelkän opetuspuheen merkitystä oppimiselle on vaikea arvioida; syötöstä saadaan oppituntien aikana esimerkiksi muilta opiskelijoilta ja oppimateriaalista (Storhammar 1996, 134). Oppimateriaalien tarjoama syötös ei tosin aina vastaa todellista kielenkäytön tarvetta (Tanner 2012), eivätkä niiden harjoitukset aina tue mahdollisimman tehokkaalla tavalla oppijan omaa prosessointia (Aalto & Tukia 2009), joten on mahdollista, että luokkahuoneessa tarjottu syötös poikkeaa siitä, millaista on syötös luokan ulkopuolella.

Kotoutumiskoulutuksesta saadun palautteen mukaan kielen opetus luokassa ei vastaa niitä puhumisen osaamisen tarpeita, joita kohdataan luokan ulkopuolella; opiskelijat ovat kokeneet, että koulussa opetetaan kirjakieltä, kun taas luokan ulkopuolella puhutaan murretta tai puhekieltä. (Härkönen 2011: 31; Huotari ym. 2012: 21; ks. myös Partanen 2012: 47). Osallisena Suomessa -kehittämissuunnitelman tavoitteena oli maahanmuuttajien kotoutumisen edistäminen, ja sitä varten selvitettiin maahanmuuttajien suomen kielen käyttöä, kielitaitoa ja maassaoloaikaa ja mahdollista opiskelua kotoutumiskoulutuksessa. Suunnitelmassa hyödynnettiin aiempia tutkimuksia, mutta sitä varten teetettiin myös kysely suomen kielen käytöstä. Kyselyyn vastasi 805 Yleisten kielitutkintojen suomen kielen keskitason kokeeseen osallistunutta henkilöä. (Pöyhönen ym. 2010: 16, 19.) Osallisena Suomessa -tutkimuksen mukaan kotoutumiskoulutuksessa vallitseva opettajajohtoinen opetus voi passivoida opiskelijan (mts. 74), mikä saattaa osaltaan näkyä myös haluttomuutena käyttää suomen kieltä luokan ulkopuolella.

Myös Suokonaution (2008: 97) haastattelemat kotoutumiskoulutuksessa opiskelleet maahanmuuttajat kaipasivat enemmän puhekursseja ja toiminnallista opetusta. Kouluttajienkaan mielestä kotoutumiskoulutuksessa ei ehditä harjoitella riittävästi puhumista, koska opetettavaa asiaa on paljon, ja kurssi siihen verrattuna lyhyt. (Pöyhönen ym. 2010: 73; Huotari ym. 2012: 37). Opiskelijoiden mukaan opettajat puhuvat oppitunneilla liikaa siihen nähden, paljonko opiskelijat itse voivat puhua (Huotari ym. 2012: 26.)

Asiantuntijaryhmä tarkasteli Kielikoulutuspoliittisessa projektissa (KIEPO) Suomen kielikoulutuksen nykytilaa ja hahmotteli sen tulevaisuuden suuntaviivoja varhaiskasvatuksesta aikuiskasvatukseen saakka. Projektin työryhmissä perehdyttiin aiempiin alan tutkimuksiin ja tehtiin selvityksiä ja analyysejä kielikoulutuksen silloisesta tilasta. Projektiin asiantuntijana osallistunut Latomaa (2007a: 348) totesi, että kotoutumiskoulutuksen opettajien ammattitaidossa saattaa olla puutteita, jolloin opettajat eivät osaa käyttää riittävän toiminnallisia menetelmiä saadakseen kielenoppimisen jatkumaan myös luokkahuoneen ulkopuolella. Samaan projektiin osallistuneet Taalas ja Aalto (2007) peräänkuuluttivatkin täydennyskoulutusta suomea toisena kielenä opettaville opettajille; se, että suomea opetetaan nimenomaan toisena eikä vieraana kielenä, ei ehkä näy riittävästi opetuksessa millään koulutusasteella. Kysymys saattaa olla opettajan muuttuvasta roolista; Menezes (2011: 71) painottaa opettajan tehtävää toisen kielen käyttämisen rohkaisemisessa ja muistuttaa, ettei koulu yksin voi ammentaa oppijoille kaikkea sitä kielitaitoa, jota he tarvitsevat. Lisäksi

opiskelijoiden tulisi harjoitella tietoisesti ääntämistä. Ahon ja Toivolan (2008: 6) mukaan suurin osa venäjänkielisistä maahanmuuttajista haluaisi, ettei heidän puheestaan kuuluisi lainkaan vierasta aksenttia. Tietoisuus omasta puheesta kuuluvasta aksentista saattaa vaikuttaa kielteisesti joidenkin puhujien halukkuuteen osallistua vuorovaikutukseen. Toisaalta mahdolliset maahanmuuttajien ja kantaväestön kohtaamiseen liittyvät ongelmat ovat tuskin yksin maahanmuuttajien opettajien ratkaistavissa. Vuorovaikutukseen osallistumisen mahdollisuuksia onkin haettu erilaisten vapaaehtoisjärjestöjen toiminnasta (Pöyhönen ym. 2010: 35–38), jonka piiriin opettajat voisivat ohjeistaa opiskelijoitaan.

8 KIELENOPPIJA TYÖELÄMÄSSÄ

Sekä kotoutumiskoulutukseen että ammatillisiin koulutuksiin sisältyy erilaisia ja erimittaisia kieli- ja työharjoittelujaksoja. Jaksot suoritetaan työpaikoilla, ja jaksojen tavoitteena voi olla esimerkiksi suomalaiseen työelämään tutustuminen, kielitaidon kehittyminen, ammatti-identiteetin rakentuminen tai työpaikan saanti. Tavoitteet ovat yksilöllisiä ja riippuvat opiskelijan henkilökohtaisista urasuunnitelmista, kielitaidon tasosta ja elämäntilanteesta. Harjoittelujakso koulun ulkopuolella tarjoaa ihannetapauksessa tilaisuuden käyttää suomea muussa kuin totutussa oppimisympäristössä oman opettajan ja ryhmän kanssa. Kielenoppija on harjoittelujaksolla suorittamassa koulutukseensa sisältyvää oppisisältöä, mutta toimii itsenäisesti uudessa ympäristössä ilman tuttujen ihmisten tarjoamaa tukea. Oppilaitosten ulkopuoliset harjoittelujaksot sijoittuvatkin oppimisympäristöinä luokan ja luokan ulkopuolisen tilan väliin, jossa toista kieltä ollaan samaan aikaan sekä käyttämässä että omaksumassa.

Tarkastelen tässä luvussa tutkimuksia, joissa on käsitelty maahanmuuttajien suomen kielen käyttöä, oppimista tai omaksumista työelämässä palkka- tai vapaaehtoistyössä tai johonkin koulutukseen liittyvällä työharjoittelujaksolla. Esimerkiksi kotoutumiskoulutuksen ja ammattioppilaitosten opiskelijat voivat harjoitella vuorovaikutustilanteissa toimimista työpaikoilla erilaisten kieli- ja työharjoittelujaksojen aikana. Kieli- ja viestintävalmiuksien kehittäminen työelämäjaksojen aikana onkin yksi kotoutumiskoulutuksen keskeisistä sisällöistä (Opetushallitus 2012: 32). Kielitaidon kartuttamiseen liittyvät tavoitteet voivat olla myös muiden kuin opettajien asettamia. Esimerkiksi Partasen (2012: 67) informantti ilmoitti, että hänen työsuhteensa jatkumisen ehdoksi oli sovittu suomen kielen taidon kehittyminen koeajalla. Näin ei ole kuitenkaan aina; työnantaja saattaa olla täysin piittaamaton työntekijän suomen kielen taidon kehittymisestä (ks. esim. Härkönen 2011: 42).

Seilonen ja Suni (2016) tarkastelivat neljän ulkomailla kouluttautuneen Suomessa työskentelevän sairaanhoitajan ammatillisen kielen käyttöä ja hallintaa. Tutkimukseen osallistui neljä espanjankielistä sairaanhoitajaa, jotka olivat siirtyneet lähtömaakoulutuksen jälkeen töihin suomalaiseen sairaalaan. Aineistona oli Terveydenhuollon suomi -hankkeessa kehitettyjä aineistopohjaisten tehtävien suorituksia. Tutkimuksen tausta-aineistona oli informanttien Yleisten kielitutkintojen keskitason kokeen tulokset. Kolme neljästä oli

saavuttanut tason 3 useimmissa tai kaikissa osakokeissa, mutta kukaan ei vielä yltänyt missään osakokeessa tasolle 4. Tutkimuksella oli kaksi tavoitetta. Ensinnäkin tavoitteena oli selvittää, millaisin kielellisin keinoin informantit pyrkivät ohjaamaan ja neuvomaan potilasta, jakamaan tietoa ja kehottamaan toimintaan sekä raportoimaan tilanteesta. Toisena tavoitteena oli selvittää, millaisin kielellisin keinoin informantit rakentavat turvallisuudentunnetta, osoittavat empatiaa ja kuvaavat hoitotoimenpiteitä potilaalle tai tämän omaisille. (Seilonen & Suni 2016: 452–453.) Tutkimuksen tuloksena selvisi, että jo Yleisten kielitutkintojen tasolla 3 osataan ilmaista ymmärrettävästi vaativiakin kielellisiä funktioita, ja että informanttien käyttämät kielelliset keinot olivat luovia, monipuolisia ja joustavia (Seilonen & Suni 2016: 471). Huomionarvoista on, että hoitajat olivat opiskelleet suomen kielen alkeet lähtömaakoulutuksessa ja omaksuneet lisää suomea työelämässä (Seilonen & Suni 2016: 473).

Suomen kielen käyttäminen ja kehittäminen eivät aina onnistu mutkattomasti työelämässä. Esimerkiksi Virtasen (2017) mukaan oppilaitoksella ja työssäoppimispaikalla saattaa olla erilainen näkemys siitä, pitäisikö kielitaitoa kartuttaa työssäoppimisjakson aikana, vai pitäisikö opiskelijalla jo harjoittelujakson alkaessa olla sairaanhoitajan työhön riittävä ammatillinen kielitaito. Virtasen tutkimuksessa mukana olleet osastonhoitajat antoivat haastatteluissa ymmärtää, että kouluttajan – tässä tapauksessa ammattikorkeakoulun opettajien – tulisi huolehtia opiskelijoiden kielitaidosta, kun taas opettajien mielestä kielitaito kehittyy nimenomaan työelämässä. Virtasen mukaan uhkana on, että kun kumpikin osapuoli siirtää vastuuta toiselle, todellinen vastuu kielitaidon kehittymisestä jää yksilölle itselleen.

Komppa (2015) tarkasteli yritysten työntekijöiden mielipiteitä siitä, kenen tulisi kantaa vastuu maahanmuuttajataustaisten työntekijöiden suomen kielen taidon kehittymisestä ja siitä, millaisia toimia maahanmuuttajataustaisen työntekijän perehdyttäminen vaatii, sekä siitä, millaisia kielikoulutukseen liittyviä palveluja yritys tarvitsee, jos siihen palkataan maahanmuuttajataustainen työntekijä. Kompan tutkimus perustui vuonna 2013 Helsingin seudun kauppakamarin jäsenyrityksille tehdyn verkkokyselyn tuloksiin. Verkkokyselyyn osallistui 144 yritystä, ja siinä käytettiin puolistrukturoitua haastattelulomaketta, johon sisältyi kuusi strukturoitua asenneväittämää ja seitsemän avokysymystä. Lisäksi lomakkeessa kysyttiin taustatietoja vastaajien edustamista yrityksistä. Komppa käsitteli artikkelissaan yhtä asenneväittämää ja kahta avokysymystä. Asenneväittämänä oli: ”Korkeakoulutettujen asiantuntijoiden suomen kielen taidosta huolehtiminen ei oikeastaan kuulu työnantajalle.”

Väittämän kanssa samaa tai jokseenkin mieltä oli hieman yli puolet eli 53 % vastaajista. Jokseenkin eri mieltä oli noin kolmasosa vastaajista, ja loput eivät ilmaisseet kantaansa.

Ensimmäinen Kompan käsittelemistä avokysymyksistä oli: ”Mitä suomen kielen taitoon liittyviä toimia maahanmuuttajataustaisen osaajan työtehtäviin perehdyttäminen ja työyhteisöön integrointi edellyttävät työnantajan näkökulmasta?” Kompan jaottelun mukaan kysymykseen annetut vastaukset olivat jaoteltavissa viiteen luokkaan: perehdytyksen toteutus, perehdytettävän kielitaito, työyhteisön ilmapiiri ja vuorovaikutustaidot sekä työyhteisön kielen ja kielitietoisuuteen liittyvät toimet. Viidenneksi ryhmäksi Komppa jaotteli ”en osaa sanoa” -tyyppiset vastaukset. Keskeisenä tuloksena ilmeni, että vastaajien mielestä maahanmuuttajataustaisen työntekijän perehdyttäminen vaatii runsaasti aikaa ja totuttamista ammattikieleen. (Komppa 2015: 174–175.)

Jälkimmäinen Kompan tarkastelemista avokysymyksistä oli: ”Millaista suomen kielen taidon kehittämiseen liittyvää apua/koulutusta/palveluja yrityksenne tarvitsee sen jälkeen, kun yritys on palkannut maahanmuuttajataustaisen työntekijän?” Komppa jaotteli kysymykseen saadut vastaukset neljään luokkaan: ”kieli- ja kulttuurikoulutusta työyhteisön ulkopuolisen järjestämänä”, ”ei palvelutarvetta”, ”tukea kielenoppimiseen työssä” ja ”en osaa sanoa”. Suurimmaksi luokaksi muodostui ”kieli- ja kulttuurikoulutusta työyhteisön ulkopuolisen järjestämänä”. Pieni osa vastaajista ilmaisi olevansa sitä mieltä, että työyhteisö voisi tukea nykyistä tehokkaammin maahanmuuttajataustaisen työntekijän suomen kielen taidon kehitystä, kun taas valtaosa oli sitä mieltä, että suomea tulee osata jo työsuhteen alkaessa. (Komppa 2015: 179.) Vaikka yrityksissä suomea puhutaankin, niissä ei välttämättä olla suomen kielen eikä kielenopetuksen asiantuntijoita. Kuten Kompan aineistossa ilmeni, työntekijät eivät aina itsekään ole tietoisia siitä, millaista kieltä työssä käytetään, vaan keskustelu ammatillisesta kielitaidosta rajoittuu ammattisanastoon. Kompan mukaan olisikin tärkeää tarkastella ammateissa tarvittavaa kieltä ja kuvata sitä kielenoppijan näkökulmasta. Toisaalta kielenoppijoita tulisi ohjata itse havainnoimaan työyhteisön kieltä. Lisäksi työyhteisön vuorovaikutustilanteita voitaisiin videoida, jolloin niitä voitaisiin tarkastella yhdessä kielenopettajan kanssa työajan ulkopuolella.

Virtasen tutkimuksessa selvisi, että mikäli työharjoittelun ohjaaja tukee harjoittelijan aktiivisuutta ja toimijuutta, kielitaidon kehittymisen mahdollisuudet ovat olemassa. (Virtanen 2017: 73.) Myös Suokonaution informantit tähdensivät, että työharjoittelupaikan tulisi olla sellainen, jossa joutuu puhumaan paljon suomea. Puhumisen katsottiin lisäävän kielitaitoa, ja

kielitaidon katsottiin auttavan maahanmuuttajia pääsemään työelämään. (Suokonautio 2008: 97–98, 105–106). Sandwallin (2013: 3) Ruotsissa toteuttaman tutkimuksen mukaan kotoutumiskoulutuksen harjoittelujaksojen kielenoppimismahdollisuuksia määrittävät monet tekijät; harjoittelijalle annetut työtehtävät, koulutuksen sisältö ja harjoittelijan vuorovaikutussuhteet. Suomessa työnantajat ovat pitäneet kotoutumiskoulutukseen sisältyviä pidetty liian lyhyinä, jotta kieltä ehdittäisiin oppia tai opettaa, ja toisaalta kieli- ja työharjoittelupaikkoja on ollut vaikea löytää (Huotari ym. 2012: 22, 31). Kun harjoittelupaikkoja on niukasti, on tyydyttävä siihen, jonka saa, eikä opiskelijalle välttämättä tarjoudu paras mahdollinen kielenoppimisympäristö.

Palmannon (2004: 411) tutkimukseen osallistuneiden mukaan suomea oppii sekä luokassa että työharjoittelussa, tosin Palmannon informantit pitivät luokassa opiskelemista tehokkaampana hiljaisten opiskelijoiden kannalta, koska luokassa kaikkien on pakko puhua vuorollaan, kun taas työharjoittelussa vuorovaikutukseen ei ole välttämätöntä osallistua. Suokonaution esittelemässä uudistetussa kotoutumiskoulutuksen mallissa työharjoittelu aloitettaisiin kahden kuukauden kuluttua koulutuksen aloittamisesta. Informantit tähdensivät, että työharjoittelupaikan tulisi olla sellainen, jossa joutuu puhumaan paljon suomea. Puhumisen katsottiin lisäävän kielitaitoa, ja kielitaidon katsottiin auttavan maahanmuuttajia pääsemään työelämään. (Suokonautio 2008: 97–98, 105–106.) Opiskelijoiden mukaan kaikissa työharjoittelupaikoissa ei ole voitu puhua suomea; huonoissa työharjoittelupaikoissa on työskennelty yksin tai tehty muuten työtä ilman mahdollisuutta harjoitella suomen puhumista.

Haikala (2015) tarkasteli maisterintutkielmassaan viiden kotoutumiskoulutuksessa opiskelleen informantin työharjoittelujaksoltaan keräämää aineistoa. Osallistujat tallensivat työharjoittelun aikana omia vuorovaikutustilanteitaan. Lisäksi Haikala tapasi informanttejaan kolme kertaa ja piti heihin yhteyttä sähköpostitse ja tekstiviestein harjoittelujakson aikana. (Haikala 2015: 10.) Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, mitä Eurooppalaisessa viitekehyksessä esitettyjä kielenkäytön funktioita harjoittelijat kohtaavat harjoittelun aikana, ja miten heidän kielelliset resurssinsa riittävät. Tarkasteltavat funktiot olivat asiatietojen ilmoittaminen ja pyytäminen, asenteiden ilmaiseminen ja tunnistaminen, suostuttelu, seurustelu, diskurssin jäsentäminen ja kommunikaation korjaukset. (Haikala 2015: 17–18.) Haikalan aineistossa lähes puolet (48 %) keskustelutilanteista liittyi ammatilliseen elämänalueeseen ja noin neljännes (27 %) yksityiseen elämänalueeseen. Loput vuorovaikutustilanteet jakaantuivat koulutuksen elämänalueen (10 %) ja julkisen elämänalueen

(6 %) kesken. Haikala (2015: 44) totesi, että työharjoittelussa kohdattiin kaikkia kielenkäyttöfunktioita ja Eurooppalaisen viitekehyksen mukaisia kielenkäytön osa-alueita. Lisäksi Haikala (2015: 61) havaitsi, että kahden informatin puhe muuttui harjoittelun aikana sujuvammaksi. Haikala pohtii tutkimuksessaan, missä määrin informanttien aiempi koulutustausta vaikutti kielenoppimiseen harjoittelussa. Haikala (2015: 67) toteaa, että aiempi koulutus saattaa toisaalta osoittautua kielenoppimisen esteeksikin, jos kokemukset kielen opiskelemisesta ovat vastenmielisiä.

Härkönen (2011) havaitsi maisterintutkielmassaan, että suomen kielen taidon puute rajoitti hänen informanttiensa sosiaalisia kontakteja. Härkösen (2011) maisterintutkielman aiheena oli suomen kielen sosiaalinen oppiminen työyhteisössä. Hänen aineistonsa koostui kuudesta noin puolen tunnin mittaisesta yksilöhaastattelusta ja yhdestä ryhmähaastattelusta. Yksilöhaastatteluissa haastateltavina oli maahanmuuttajataustaisia it-alan työntekijöitä, joista kolmen työkielenä oli suomi, kolmen englanti. Ryhmähaastattelussa Härkönen haastatteli näiden henkilöiden kolmea kollegaa. Härkösen tutkimustulosten mukaan työympäristö tarjoaa mahdollisuuksia kielitaidon kehittämiseen, mutta ne jäävät käyttämättä muun muassa varovaisuuden, kohteliaisuuden ja englannin kielen käytön helppouden takia. Suomalaistaustaiset työntekijät kertoivat jättävänsä kohteliaisuussyistä korjaamatta keskustelukumppanin puhetta, ja toisaalta maahanmuuttajataustaiset työntekijät arastelivat pyytää neuvoja ja korjauksia kieleensä. (Härkönen 2011: 81.) Maahanmuuttajien suomalaistaustaiset kollegat eivät myöskään nähneet kielen opettamista velvollisuutenaan, vaan olivat sitä mieltä, että suomea voi oppia esimerkiksi kansalaisopistojen kursseilla. Härkösen haastateltavat näyttivät olevan eräänlaisessa kierteessä; suomenkieliset työntekijät eivät puhutelleet työkavereitaan suomeksi, koska luulivat, etteivät nämä osaa lainkaan suomea. Toisaalta maahanmuuttajataustaiset työntekijät eivät näin ollen päässeet tuomaan kielitaitoaan esiin, jolloin orastava kielitaito ei saanut tilaisuutta kehittyä. Härkönen havaitsi myös, että kielen oppiminen työpaikalla jää helposti sanaston tasolle, ja että englanninkielisessä työyhteisössä työskentelevät suomenkieliset eivät pidä maahanmuuttajataustaisten työntekijöiden suomen kielen hallintaa tärkeänä. (Härkönen 2011: 58, 79.) Härkösen tutkimuksessa nousi esiin suomen kielen käyttäminen erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Informantit kertoivat, että suomen kielen taidosta on tai olisi eniten hyötyä vapaa-ajalla. Suomen kieltä tarvittiin tai olisi tarvittu ainakin matkustettaessa bussilla uuteen ympäristöön,

kun taas esimerkiksi ruokakaupassa asiointi sujuu ilman kielitaitoakin (Härkönen 2011: 29–31).

Partanen (nyk. Strömmer) (2012) tarkasteli maisterintutkielmassaan viiden sisääntuloammatissa työskentelevän maahanmuuttajan käsityksiä, kokemuksia ja havaintoja suomen kielen oppimisesta. Hän keräsi aineistoa etnografian menetelmin, ja aineisto koostuu kahdeksasta, kahdella eri haastattelukierroksella kerätystä viiden henkilön teemahaastattelusta. Partanen teki aineistosta sisällönanalyysin ja täydensi sitä narratiivisella analyysillä. Partanen nosti aineistostaan esiin informanttien käsityksiä siitä, mistä syystä he pitävät suomen kielen oppimista tärkeänä, millaisena he kokevat suomen kielen, ja mitkä tekijät heidän mielestään tukevat ja vaikeuttavat oppimista. Hän tarkasteli myös suomen kielen oppimista ja kielellistä toimintaa pesulassa ja siivousyrityksessä sekä työyhteisön tarjoamaa oikea-aikaista tukea ja työyhteisön jäsenyyttä.

Partasen (2012: 42) informanteista kaikki viisi olivat sitä mieltä, että suomen kieli on avain opintoihin ja työelämään ja niissä pärjäämiseen. Suomen kieltä arveltiin tarvittavan myös jokapäiväisessä elämässä. Partasen informantit toivat esiin sen, että luokassa puhutaan erilaista suomea kuin luokan ulkopuolella (2012: 44). Informanttien mukaan suomea oppii parhaiten vuorovaikutuksessa toisten kanssa, mikä taas vaatii taitoa kommunikoida puhekielellä (2012: 48). Partasen informanteilla ei ollut juurikaan mahdollisuuksia vuorovaikutukseen koulun ja työpaikan ulkopuolella, ja informantit olivat sitä mieltä, että kielenoppijan on nähtävä vaivaa päästäkseen vuorovaikutukseen suomen kielellä (Partanen 2012: 53–54).

Partasen (2012: 62; ks. myös Härkönen 2011: 40) mukaan suomen kielen oppimista edistäviä tekijöitä ovat puhekumppanin tarjoama tuki eli puheen korjaaminen, vuorovaikutus toisten ihmisten kanssa sekä suomen kielen näkeminen ja kuuleminen. Myös opetus ja oppikirjat edistävät kielitaidon kehitystä, mutta ne eivät Partasen mukaan yksin riitä. Kielenoppimista rajoittavia tekijöitä puolestaan ovat se, että keskustelukieleksi valikoituu usein englanti, ja että suomalaiset eivät tarjoa tukeaan kielenoppijalle eivätkä ”jaa” hänelle omaa kieltään. Ongelmallista on myös se, ettei kielitaidottomana ole pääsyä oman alan töihin eikä otollisiin oppimisympäristöihin.

Partasen informantit työskentelivät siivousfirmassa, ruokakaupassa ja pesulassa. Informanttien mukaan pesulassa tarvittiin suomen kielen taitoa, mutta viestintätilanteet olivat rutiininomaisia, ja niissä vaadittava sanasto oli melko vähäistä. (Partanen 2012: 67.) Informanttien mukaan kielenoppiminen työpaikalla edistyi, jos työkielenä käytettiin suomea, ja

jos kielen käyttäminen yhdistyi johonkin toimintaan. Informanttien mielestä oli myös kannustavaa, kun heidän puhettaan korjattiin ja ymmärrettiin, ja kun he voivat vuorovaikutustilanteessa toistaa kuulemaansa. Lisäksi informantit kertoivat oppivansa suomea kuuntelemalla toisten keskusteluja ja lukemalla työpaikalla olevia tiedotteita. Myös työnantajan esittämä vaatimus kielitaidon karttumisesta kannusti oppimaan. Informantit kertoivat myös saavansa tukea siitä, että työkaverit tuntuivat hyväksyvän heidät ja tarjosivat heille tukeaan esimerkiksi havainnollistamalla asioita piirrosten avulla. (Partanen 2012: 82.)

Kielenoppimista rajoitti Partasen informanttien mukaan se, että työkielenä käytettiin englantia ja että työpaikalla oli vain vähäisesti vuorovaikutustilanteita. Myös ajanpuute, vapaamuotoisten keskustelujen vähäisyys ja työtehtävien rutiininomaisuus haittasivat kielenoppimista. Lisäksi epävarmuus oman kielitaidon riittävyydestä vaikutti informanttien valmiuteen osallistua vuorovaikutustilanteisiin. (Partanen 2012: 82.)

Mähönen (2014) tarkasteli maisterintutkielmassaan anestesialääkärin kokemuksia ammatillisen kielitaidon omaksumisesta ja suomen kielen käytöstä erilaisissa työtilanteissa sekä hänen näkemyksiään lääkäreiden kielikoulutuksen kehittämisestä. Mähösen maisterintutkielma on laadullinen tapaustutkimus, jonka aineistona oli yhden maahanmuuttajataustaisen lääkärin haastattelu. Haastateltava kertoi oppineensa ammatissaan tarvitsemaansa kieltä pääasiassa amanuenssina eli lääkäriharjoittelijana työelämässä – kielikursseilla kun ei erikoistuta minkään yksittäisen ammattialan kieleen. Toisten työntekijöiden keskustelun kuunteleminen oli hänelle tärkeä oppimisen kanava. Hän myös käytti itse suomen kieltä ja teki kielestä jatkuvasti muistiinpanoja. (Mähönen 2014: 133.)

Heimala-Kääriäinen (2015) tarkasteli maisterintutkielmassaan kahden maahanmuuttajataustaisen sairaanhoitajan ja suomalaistaustaisen lääkärin työpaikalla maahanmuuttajataustaiselle lääkärille antamaa kielellistä tukea. Heimala-Kääriäinen tarkasteli myös sairaanhoitajainformanttien kielenoppimispolkuja ja selvitti, miten informantit hahmottivat ammatillisen kielitaidon ja ammatti-identiteettien suhteen. Lisäksi hän tutki, miten terveydenhuollon ammattiryhmien välinen hierarkia näkyi kielellisen tuen antamisessa, ja miten informantit erittelivät monikielisten resurssien käyttää kielenoppimisprosessissa. Tutkimuksen aineisto koostuu informanttien haastatteluista, joista Heimala-Kääriäinen teki sisällönanalyysin. Heimala-Kääriäisen (2015: 2) tutkimuksen mukaan tärkeitä tuen muotoja olivat elävänä sanakirjana toimiminen, puolesta puhuminen ja tulkkaaminen. Heimala-Kääriäisen informantit pitivät kielenoppimisen kannalta tärkeänä kielenoppiojan oman

aktiivisuuden lisäksi mahdollisuutta käyttää kieltä vuorovaikutustilanteissa sekä sitä, että samat asiat toistuvat puheessa useita kertoja. Kielellisen tuen osalta Heimala-Kääriäinen nostaa esiin sen, että jaettaessa resursseja vuorovaikutustilanteissa voidaan hyödyntää vajavaistakin kielitaitoa; ei ole väliä, osataanko kieltä täydellisesti, jos yksi yhteisesti ymmärretty sana auttaa asiassa eteenpäin. Aiheeseen tarttui maisterintutkielmassaan myös Härkönen (2011: 41), joka tulkitsi aineistossaan ilmenneen koodinvaihdon eli keskustelunaikaisen kielen vaihtamisen yhdeksi kommunikointistrategioista.

Sahradyan (2017) tarkasteli artikkelissaan maahanmuuttajataustaisten työntekijöiden kielitaidon kehittymistä ja säilymistä Jyväskylässä toimivassa kansalaisjärjestössä. Informantteina oli 22 koko- ja osa-aikaista työntekijää, harjoittelijaa tai järjestössä toimivaa vapaaehtoistyöntekijää. Informantit olivat iältään, taustoiltaan, koulutukseltaan ja kielitaidoiltaan erilaisia, ja he olivat asuneet Suomessa erimittaisia aikoja. Sahradyan keräsi järjestöstä vuoden ajan erilaista aineistoa etnografian menetelmin, haastatteli informantteja ja teki narratiivisen analyysin neljällä eri kielellä tehdyistä haastatteluista. Kielet olivat suomi, englanti, venäjä ja armenia. Sahradyan (2017: 333) totesi, että informantit oppivat sekä suomea että muita kieliä vuorovaikutuksessa sekä toistensa että järjestön ulkopuolisten tahojen kanssa. Lisäksi työskentely järjestössä auttoi heitä pitämään yllä oman äidinkielensä taitoa.

Myös Tourunen (2016) tarkasteli kielitaidon kehittymistä vapaaehtoisjärjestössä. Hänen maisterintutkielmansa käsitteli suomen kielen non-formaalia oppimista koulukontekstin ulkopuolella, ja hänen tutkimusmenetelmänään oli etnografia. Aineistonsa Tourunen oli kerännyt haastattelemalla viittä Jyväskylän elävän musiikin yhdistyksessä toimivaa vapaaehtoistyöntekijää, joista neljän äidinkieli oli muu kuin suomi. Tourusen informantit kertoivat oppivansa suomea vuorovaikutustilanteissa sekä asiakkaiden että työyhteisön jäsenten kanssa. Tourunen (2016: 91, 95) totesi Jäppisen (2011) tavoin, että kielenoppija jää helposti syrjään sellaisissa vuorovaikutustilanteissa, joissa on useita suomenkielisiä osallistujia, vaikka toisaalta keskustelun seuraaminen saattaa itsessään tarjota oppimisen mahdollisuuksia. Lisäksi Tourunen (2016: 95) totesi, että englannin kielen taito saattaa sekä helpottaa että vaikeuttaa yhteisön jäseneksi pääsemistä; kun yhteisön jäsenet käyttävät englantia, keskusteluun voi osallistua osaamatta suomea. Suomea osaavat yhteisön jäsenet voivat kuitenkin keskustella keskenään suomeksi, jolloin suomea osaamaton jää keskustelun ulkopuolelle. Tourusen (mp.; ks. myös Partanen 2012: 54) havaintojen mukaan kielenoppijan on toimittava aktiivisesti, jotta hänen kanssaan kommunikoitaisiin suomeksi eikä englanniksi. Niin ikään työpaikalla näkyvillä

olevat ohjekirjaset ja -kyltit toimivat kielenoppimisen välineinä vasta silloin, jos kielenoppija itse huomaa käyttää niitä hyväkseen (Tourunen 2016: 65; Strömmer 2016a: 17–18).

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella tehdyn UTH-tutkimuksen (Nieminen, Sutela & Hannula 2015) osana tarkasteltiin ulkomaalaistaustaisten palkansaajien käsityksiä työpaikkansa sosiaalisista suhteista. Väänänen, Toivanen ja Koskinen totesivat, että yli puolet ulkomaalaistaustaisista työntekijöistä työskentelee työpaikoilla, joissa vähintään neljäsosa työntekijöistä on maahanmuuttajataustaisia. Monikulttuurisia työpaikkoja oli tutkimuksen mukaan pääasiassa Helsingin ympäristössä. UTH-tutkimuksen mukaan maahanmuuttajataustaisilla työntekijöillä on myönteinen käsitys työntekijöiden kohtelun tasapuolisuudesta ja työtovereilta ja esimiehiltä saadusta tuesta. Informanttien välillä oli eroja, ja Lähi-idästä ja Afrikasta tulleet työntekijät eivät saa tukea ja apua työtovereiltaan, ja he myös kokivat muita ryhmiä enemmän tulleensa kohdelluiksi epätasapuolisesti. (Väänänen, Toivanen & Koskinen 2015.)

Kielitaidon kartuttamisen mahdollisuuksista työelämässä on siis saatu erilaisia tuloksia; toisten tutkimusten mukaan kielitaitoa voi hyvinkin kehittää työelämässä, kun taas toisten mukaan kielitaito ei kehity työelämässä eikä työharjoittelussa. Olen edellä tarkastellut tutkimuksia, joita on toteutettu eri aikoina ja eri alojen työyhteisöissä. Tutkimusten tulokset eivät ole verrattavissa toisiinsa, vaan niitä tulee tarkastella tapauskohtaisesti. Luvun yhteenvetona totean, että vuorovaikutukseen osallistuminen työpaikoilla on mahdollista joillakin työpaikoilla ja joillekin yksilöille, kun taas joillakin työpaikoilla ja joillakin yksilöillä vuorovaikutukseen osallistuminen ja kielitaidon kehittäminen työpaikoilla on haastavaa tai jopa mahdotonta.

9 KIELENOPPIJA ASIOINTITILANTEESSA

Tainion (2007, 51) lähtökohtana institutionaalisen keskustelun käsitteen määrittelyssä on jonkin tehtävän suorittaminen, johon pyritään tietyin keinoin ja tietyistä rooleista käsin. Peräkylän (1997, 177) mukaan institutionaalisen keskustelun avulla pyritään suorittamaan nimenomaan institutionaalisia tehtäviä. Institutionaalisen vuorovaikutuksen tavoitteena voi olla esimerkiksi asumistukihakemuksen jättäminen Kelaan, passin hakeminen poliisilaitokselta tai oppilaan toimeentulotuen myöntämisperusteiden selvittäminen sosiaalitoimiston asiakastapaamisessa. Tainio (2007: 51) tähdentää myös puhujien roolien asymmetriaa; institutionaalisessa keskustelussa toisella osapuolella on pääsääntöisesti enemmän valtaa kuin toisella. Vallalla Tainio tarkoittaa esimerkiksi opettajan päätösvaltaa sen suhteen, milloin keskustelu päättyy, milloin sen suuntaa vaihdetaan, ja milloin on kenenkin vuoro puhua. Vuorovaikutukseen osallistujat eivät ole keskustelemassa arkirooleissaan pelkkinä Ainoina tai Mikkoina, vaan heillä on tilanteessa institutionaaliset osallistujaroolit. Esimerkiksi luokassa opettajan ja oppilaan osallistujaroolit ovat keskenään erilaiset. Näihin verrattavia osallistujarooleja ovat muun muassa myyjän ja asiakkaan, lääkärin ja potilaan sekä rajavartijan ja turvapaikanhakijan osallistujaroolit. Osallistujaroolit ovat toki läsnä myös arkikeskusteluissa, mutta institutionaalisessa keskustelussa niiden asymmetria tulee erityisen vahvasti esiin. Peräkylän (1997: 177–178) mukaan osallistujaroolit kytkeytyvät nimenomaan eri instituutioiden asiakkaisiin ja ammattilaisiin, ja institutionaalisia keskusteluja käydään esimerkiksi luokkahuoneessa, oikeudenkäynnissä, televisiohaastatteluissa, lääkärin vastaanotolla ja kokouksissa.

Keskustelu on normatiivista toimintaa; keskustelun etenemistä pyritään säätelemään niin, että sen kulku täyttäisi molempien tai kaikkien osapuolen odotukset ja käsitykset siitä, mikä ylipäätään on keskustelu. Keskustelulla on sekventiaalinen rakenne, jolla tarkoitetaan peräkkäisten puheenvuorojen liittymistä toisiinsa. Puheenvuorot eivät seuraa toisiaan satunnaisessa järjestyksessä, vaan ne noudattavat tiettyä kaavaa; esimerkiksi kysymystä seuraa tavallisesti vastaus. (Raevaara 2007: 76.) Institutionaalinen keskustelu on kuitenkin arkikeskustelua tiukemmin säädeltyä – normeja rikottaisiin, jos esimerkiksi potilas tiedustelisi vastavuoroisesti lääkärin vointia, kun taas muissa keskustelutilanteissa toisen osapuolen voinnin kysyminen tai kysymättä jättäminen ei ehkä herättäisi keskustelukumppanissa yhtä

paljon huomiota. Näin ollen voidaan sanoa, että keskustelukin on instituutio, ennalta sovitusti toimiva järjestelmä, jonka avulla pyritään täyttämään tiettyjä päämääriä. Peräkylän (1997, 180) mukaan institutionaalisessa keskustelussa onkin kysymys kahden instituution – itse keskustelun ja sitä ympäröivän tilan tai tilanteen – välisestä kohtaamisesta.

Kurhila (2006a) on tarkastellut maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden kielellisen identiteetin näkymistä vuorovaikutustilanteissa Kelan toimistossa. Kurhilan tutkimus perustuu Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen asiointikeskusteluhanketta varten kerättyyn aineistoon. Hankkeessa videoitiin 286 asiointia vuosina 1999—2003 viidessä eri puolilla Suomea sijaitsevassa Kelan toimistossa. (Sorjonen & Raevaara 2006: 13–14.) Kurhila (2006a: 290) nostaa tutkimuksessaan esiin rutiinien tuntemuksen, jonka avulla asiointitilanteista voi jo kielitaidon kehittymisen alkuvaiheessa. Kurhilan aineistossa on myös esimerkki koodinvaihdosta (2006a: 291), johon maahanmuuttajataustainen asiakas turvautuu hakiessaan tarvitsemaansa sanaa mielestään. Vaikka asiakas ilmeisesti odottaa, että virkailija suomentaisi hänelle kyseisen sanan, näin ei tapahdu, vaan virkailija jatkaa asiointitilannetta sanahakua huomioimatta. Vastaavanlaisia esimerkkejä on myös Kurhilan (2003) väitöskirjan aineistossa, johon Kurhila keräsi asiointikeskusteluja oppilaitosten opintotoimistoissa, hotellin vastaanotossa, bussiaseman lipunmyynnissä ja yliopiston suomi toisena kielenä -opettajien vastaanotoilla. Kurhilan (2006a: 298) mukaan kysymys on siitä, ettei virkailija halua asettua opettajan asemaan vaan pyrkii säilyttämään alkuperäiset asiointitilanteelle ominaiset virkailijan ja asiakkaan roolit.

Kielitaidon kehittäminen viranomaisasioinnin yhteydessä ei siis ole aina helppoa tai edes mahdollista. Suomessa potilaalla ja asiakkaalla on viranomaisasioinnissa oikeus tulkkaukseen, jos asia kohdistuu välittömästi hänen tai hänen huollettavansa perusoikeuksiin tai joka koskee viranomaisen hänelle asettamaa velvoitetta (Kielilaki N:o 423/2003 : 10 § ja 18 §). Juutin ja Mohamedin (2010: 25–26) tutkimuksen mukaan maahanmuuttajat ovat sitä mieltä, että päteviä tulkkeja on saatavilla liian vähän ja että tulkkipalveluita ei ole riittävästi saatavilla eri kielillä. Juutin ja Mohamedin tutkimustulokset perustuvat selvitykseen maahanmuuttajien omakielisistä palveluista. Selvityksen tavoitteena oli kuvata maahanmuuttajien omakielisten palveluiden ja käännös- ja tulkkauspalveluiden tilaa ja kehittämistarpeita. Selvitystä varten avattiin kysely, johon oli mahdollista vastata verkossa suomeksi, venäjäksi, somaliaksi ja arabiaksi. Kyselyyn vastasi 537 henkilöä. Kyselyn lisäksi järjestettiin ryhmähaastatteluja. (Juuti & Mohamed 2010: 3–4, 8.)

Kinnunen on tarkastellut Jyväskylän yliopiston Suomi työkielenä -hankkeessa syntyneessä maisterintutkielmassaan neuvolan kielikysymyksiä. Kinnusen tavoitteena oli selvittää, millaisia kielellisiä haasteita suomea äidinkielenään puhuvat terveydenhoitajaopiskelijat ovat huomanneet kohdatessaan maahanmuuttaja-asiakkaita, ja miten näitä haasteita on pyritty ratkaisemaan harjoittelujaksojen aikana. Hän tarkasteli myös terveydenhoitajaopiskelijoiden ja neuvolan asiakkaiden käsityksiä monikielisyydestä ja sen tukemisesta. Kinnusen tarkastelun kohteena oli myös kielellisten ja monikulttuurisuuteen liittyvien vaatimusten huomioiminen terveydenhoitajien koulutuksessa. Kinnunen haastatteli tutkimustaan varten kahta terveydenhoitajaopiskelijaa, kahta neuvolan asiakasta ja terveydenhoitajien opettajaa. (Kinnunen 2017: 37, 41.)

Toinen asiakasinformanteista kertoi vältelleensä puhelinkeskusteluja terveydenhoitajan kanssa, koska on pitänyt puhelimessa asioimista vaikeana. Sama informantti kertoi myös kysyneensä samaa asiaa kolmesta eri paikasta varmistaakseen, että on ymmärtänyt asian oikein. Hän kertoi myös väittäneensä terveydenhoitajalle, että on ymmärtänyt kaikki terveydenhoitajat sanomat asiat silloinkin, kun ei ole oikeasti ymmärtänyt läheskään kaikkea. Informantille ei ollut ainakaan hänen oman muistinsa mukaan tarjottu tulkkia neuvolassa asiointia varten. Toinen Kinnusen haastateltavista puolestaan kertoi itse kieltäytyneensä käyttämästä tarjottua tulkkia, koska ajatteli oppivansa suomea samalla, kun puhuu sitä asiointitilanteessa itse. (Kinnunen 2017: 48–51, 58.) Viranomaisen näkökulmasta neuvolassa asiointi ei kuitenkaan ole kielitaidon harjoittelemista varten, vaan tulkki tulisi tilata, jos viranomainen näkee sen tarpeelliseksi. Viranomainen helpottaa tulkin avulla omaa työtään ja varmistaa oman oikeusturvansa. (Salo 2007: 493.) Esimerkiksi sellaisissa tilanteissa, joissa on tärkeää selittää jonkin lääkeaineen sivuvaikutukset, on tärkeää varmistaa, että asiakas on ymmärtänyt terveydenhoitajan puheen oikein.

Institutionaalinen vuorovaikutus voi edellä esittelemieni tutkimusten mukaan tarjota vain hyvin rajalliset mahdollisuudet kielitaidon kehittymiselle. Kielenoppijalla ja työntekijällä on institutionaalisessa vuorovaikutuksessa yhteinen tehtävä: asioinnin saattaminen loppuun kumpaakin osapuolta tyydyttävällä tavalla. Kielenoppijalla saattaa lisäksi olla omakin tavoite kielitaitonsa käyttämisen ja kehittymisen kannalta. Työntekijä ei kuitenkaan usein tue kielenoppijan sanahakuja eikä asetu opettajan asemaan.

10 PÄÄTÄNTÖ

10.1 Tutkimuksen tulokset

Hain kirjallisuuskatsauksessani vastauksia kahteen tutkimuskysymykseeni, jotka olivat:

1. Millä perusteella maahanmuuttajat tekevät kielivalintoja?
2. Millaisia vaikutuksia kielivalinnoilla on yksilöille ja yhteisöille?

Kirjallisuuskatsaukseni pohjalta voin vastata ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni seuraavasti: maahanmuuttajat eivät aina voi itse vaikuttaa siihen, onko heillä sellaisia vuorovaikutussuhteita, joissa suomen puhuminen on mielekästä tai mahdollista. Kysymys voi olla esimerkiksi kantaväestön haluttomuudesta olla tekemisissä maahanmuuttajien kanssa tai siitä, että maahanmuuttajat verkostoituvat mieluummin muiden kuin suomenkielisten kanssa. Maahanmuuttajataustaiselle työntekijälle halutaan joissain tapauksissa antaa kohteliaisuussyistä työrauha, jolloin hän työskentelee eristyksissä muista työntekijöistä. Joskus taas vuorovaikutussuhteissa vallitsee niin sanottu yksikielisyysnormi, jolloin keskustelu käydään kokonaan eri kielellä, vaikkapa englanniksi. Englanti voi valikoitua keskustelun kieleksi myös muista syistä, esimerkiksi aikapaineesta tai siitä, että puhekumppani haluaa kehittää omaa englannin kielen taitoaan. Kielivalinnoissa voi olla keskeistä, kuinka paljon puhujat kokevat saavansa aikaa omalle vuorolleen, tai kuinka tuttuja ja ennakoitavia keskustelutilanteet ovat. Puhetilanteeseen osallistuvien lukumäärä ja heiltä saatava tuki sekä kielenoppijan oma motivaatio sekä identiteetti voivat olla yhteydessä siihen, mikä kieli kulloinkin tulee valituksi käyttöön.

Toinen tutkimuskysymykseni saa vastauksen tutkimuksista, joissa on todettu kielitaidon käyttämisen yhteys sosiaalisten verkostojen laajuuteen ja kielitaidon tasoon. Yhteys on vahvasti olemassa, mutta vielä ei tiedetä, missä vaiheessa kielitaidon kehittymistä nämä yhteydet alkavat syntyä. Tieto olisi kiinnostava pedagogisista syistä, sillä oppija ei vygotskilaisen sosiokulttuurisen kielenoppimiskäsityksen näkemyksen mukaan voi oppia uutta, ellei vuorovaikutus tapahdu sillä lähikehityksen vyöhykkeellä, jolla hän itse parhaillaan on. Näin ollen koulutuksessa olisi hyvä tunnistaa kielenoppijoiden valmiudet ja huomioida se, millaista tukea näitä tilanteita varten tulisi tarjota.

Kielivalinnoilla on vaikutusta sekä yksilöön että yhteisöön. Maahanmuuttajien tekemillä arkisilla kielivalinnoilla on myös muita kuin kielenoppimiseen liittyviä merkityksiä; oman äidinkielen käyttöala kapenee toisen kielen käytön lisääntyessä. Etenkin nuorten oma äidinkielen taito saattaa kaventua, jos kieltä ei käytetä. Kaikkea arkista toimintaa ei muutenkaan voida valjastaa suomen kielen taidon kehittämisen nimiin, vaan keskeistä on myös tärkeiden asioiden selvittäminen sellaisella kielellä, jota henkilö itse ymmärtää. Toisaalta suomen kielen käytön jättäminen esimerkiksi muiden perheenjäsenten tehtäväksi tai englantiin tukeutuminen voivat aiheuttaa maahanmuuttajalle ei-toivottua riippuvuutta muiden ihmisten avusta, ja on mahdollista, että jatkuvasti englantiin tai muihin apukieliin tukeutuminen saattaa rajoittaa maahanmuuttajan mahdollisuuksia edetä urallaan tai vaihtaa ammattia.

Suomea toisena kielenä opettavilta opettajilta ei ole kysytty, millaisia keinoja heillä on tällä hetkellä käytössään opiskelijoiden ohjaamiseksi luokan ulkopuolisiin vuorovaikutustilanteisiin. On mahdollista, että opettajilla on valmiiksi ajatuksia siitä, miten vuorovaikutustilanteisiin, harrastus- tai kerhotoimintaan tai verkostoitumiseen voitaisiin rohkaista opiskelijoita. Opetussuunnitelman sisällössä on ehkä totuttu painottamaan tiettyjä kielitaidon osa-alueita niin, ettei ajan ole koettu riittävän koulutuksen aikana ohjaamiseen luokan ulkopuolisiin vuorovaikutustilanteisiin. Opettajien käsitykset tulisi ottaa rohkeasti käyttöön, jotta kielenoppijoiden kielitaito saisi paremmat edellytykset toimia ja kehittyä myös arkisissa vuorovaikutustilanteissa. Rekisterin vaihtelu on yhteydessä kielenkäyttötilanteisiin; erilaiset tilanteet vaativat erilaista kielenkäyttöä. Erityisesti vapaa keskustelu on koettu vaikeaksi, kun taas ennakoitavissa olevat keskustelut sujuvat maahanmuuttajien mielestä helpommin. Puhekieltä pidetään yleisesti ottaen vaikeana erityisesti aikuisten maahanmuuttajien keskuudessa. Tutkittuja konteksteja olivat erityisesti työelämä, ja sosiaalisista rooleista nousivat luonnollisesti esiin työntekijän tai työharjoittelijan roolit, mutta myös asiakkaan roolia oli tarkasteltu. Työelämässä voidaan suomea sekä käyttää että oppia hyvin moninaisilla sisällön aloilla – joissain tapauksissa kieltä käytetään jopa kaikissa mahdollisissa funktioissa – mutta yhtä mahdollista on, ettei suomea käytetä eikä opita työelämässä lainkaan.

Tutkimusten kontekstit ovat monessa tapauksessa peräisin työelämästä, eikä arkielämän toimintoihin, esimerkiksi erilaisissa virastoissa asiointeihin liittyviä kielivalintoja on vain hyvin vähän tarkasteltu niin, että kielenoppija olisi saanut itse kertoa kokemuksistaan suomen kielen käyttämisestä luokan ulkopuolella. Jatkossa olisikin mielekästä selvittää laajemmin, millaisia

suomen kielen käytön mahdollisuuksia kielenoppijat näkevät arkisissa toimissaan sekä koulutuksen että työelämän ulkopuolella. Olisi kiinnostavaa, missä määrin esimerkiksi ne kielenoppijoiden käsitykset, joita työssäoppimispaikoilla ja työpaikoilla tehdyistä kielivalinnoista on jo havaittu, toistuvat muissa arjen vuorovaikutustilanteissa, esimerkiksi hammaslääkärin ajanvarauksessa, haettaessa lasta päiväkodista tai ladattaessa matkakorttia kioskilla.

Koska toisen kielen opetuksen tavoitteena on kielenoppijan arkipäivän ja työelämän tilanteista vuorovaikutustilanteista selviytyminen suomen kielellä, olisi kielen oppimisen kannalta mielekästä aloittaa suomen puhuminen luokan ulkopuolella käyttämällä karttuvaa kielitaitoa autenttisissa vuorovaikutustilanteissa jo koulutuksen aikana. Varsinkaan kielitaidon alkeistasolla ei ole aina helppo löytää sopivia keskustelutilanteita ja -kumppaneita puhumisen harjoittelua varten. Aalto, Mustonen ja Tukia (2009) ovatkin todenneet, että opettajan tehtävä olisi ohjata oppijan huomiota niiden tietolähteiden suuntaan, joista oppija kulloinkin voi ammentaa itselleen tärkeää resurssia. Oppimisympäristönä ei siis tällöin ole luokkahuone vaan se konteksti, jossa kielenoppija kulloinkin toimii.

Tällä hetkellä ei ole tarjolla paljon tietoa siitä, millaisiin tarkoituksiin luokan ja työelämän ulkopuolella maahanmuuttajat tarvitsevat tai tarvitsisivat entistä parempaa suomen kielen taitoa. Kotoutumiskoulutuksen pedagogiikan kehittämiseksi olisikin keskeistä jatkossa selvittää, mitä opetettavan aineksen tulisi sisältää, jotta se olisi aikuisen maahanmuuttajan arkielämässä selviytymisen kannalta merkityksellistä.

10.2 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Jotta tutkimus olisi luotettava, sen täytyy olla eettisesti laadukas. Eskola ja Suoranta (2008: 52) viittaavat Suojaseen (1982) luetellessaan tutkimuksen eettiset ongelmakohdat, joita ovat tutkimuslupaan liittyvät kysymykset, tutkimusaineiston keruuseen liittyvät ongelmat, tutkimuskohteen hyväksikäyttö, tutkimukseen osallistumiseen sekä tutkimuksesta tiedottamiseen liittyvät ongelmat. Olen pyrkinyt maisterintutkielmassani noudattamaan eettistä toimintatapaa Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeiden mukaisesti (Karjalainen 2002). Olen merkinnyt tutkimukseeni näkyville kaikki tietolähteeni ja pyrkinyt noudattamaan tutkimukseni eri vaiheissa yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta ja ottamaan huomioon muiden

tutkijoiden työn ja saavutukset. Työssäni ei ole käytetty vilppiä missään sen muodossa. Olen pyrkinyt valitsemaan aineistoni mahdollisimman kattavasti mutta kuitenkin tutkimuksen kannalta mielekkäästi rajaten. Maahanmuuttajien suomen kielen käyttöä on tutkittu erityisesti sosiokulttuurisesta kielenoppimisen näkökulmasta, ja aineistoa aihepiiristä löytyi runsaasti.

LÄHTEET

Aalto, Eija & Tukia, Kaisa 2009: Funktionaalisuus toisen kielen opetuksen lähtökohtana. *Virittäjä.* Kotikielen seuran aikakauslehti 113 (3), s. 402— 423.

Aho, Eija & Toivola, Minnaleena 2008: Venäläisten maahanmuuttajien prosodiasta. *Virittäjä.* Kotikielen seuran aikakauslehti 112 (1), s. 3—23.

Ahola, Sari & Hirvelä, Tuija 2016: Mikä merkitys osallistujan taustatekijöillä on menestymiseen kielitestissä? *Kieli, koulutus ja yhteiskunta.* Syyskuu. Kielikoulutuspolitiikan verkosto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto. – *https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/51355/mika-merkitys-osallistujan-taustatekijoilla-on-menestymiseen-kielitestissa.pdf?sequence=4* 21.11.2017.

Benson, Phil 2011: Language Learning and Teaching Beyond the Classroom: An Introduction to the Field. – Phil Benson & Hayo Reinders (toim.), *Beyond the language classroom* s. 7—16. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Blackledge, Adrian & Creese, Angela 2010: *Multilingualism: Critical perspective*. London: Continuum.

Block, David 2003: *The social turn in second language acquisition*. Edinburgh textbooks in applied linguistics. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Dawidowicz, Paula 2010: *Literature reviews made easy: a quick guide to success*. Charlotte, NC: Information Age Pub.

Dufva, Hannele & Pietikäinen, Sari 2009: Moni-ilmeinen monikielisyys. *Puhe ja kieli* 29 (1) s. 1—14. – *https://journal.fi/pk/article/view/4789* 23.10.2017.

Ellis, Rod 1994: *The study of second language acquisition*. Oxford: Oxford University Press. Oxford applied linguistics.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2008: *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Fink, Arlene 2010: *Conducting research literature reviews: from the Internet to paper.* Thousand Oaks, California Sage Publications.

Haikala, Raisa 2015: *Akateemisten s2-puhujien kielenkäyttötilanteet ja kielen oppimisen mahdollisuudet työharjoittelussa*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos. – *https://jyu.finna.fi/Record/jykdok.1476294* 28.11.2017.

Halonen, Mia 2010: Äidinkieli, ensikieli, oma kieli. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta.* Syyskuu. *Kielikoulutuspolitiikan verkosto.* Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän

yliopisto. – https://www.kieliverkosto.fi/fi/article/aidinkieli-ensikieli-oma-kieli/ *30.11.2017.*

Heimala-Kääriäinen, Elina 2015: *Seurassa parempaa sairaalasuomea: ammatillisen kielitaidon oppiminen ja kollegojen kielellinen tuki sairaalaympäristössä*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos. – https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/46378/URN:NBN:fi:jyu-201506192388.pdf?sequence=1 28.11.2017.

Huotari, Kari, Pitkänen, Sari & Jauhola, Laura 2012: *Maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen moduulimallin ulkoinen arviointi: hieman hiomalla timantiksi*. Raportteja 54/2012. Joensuu: Kainuun elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. – http://www.doria.fi/handle/10024/77312 7.7.2017.

Huttunen Irma & Jaakkola Hanna 2012: *Eurooppalainen viitekehys: Kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteinen eurooppalainen viitekehys.* Helsinki: Sanoma Pro.

Härkönen, Anne 2011: *Suomen kielen sosiaalinen oppiminen työyhteisössä: IT-alan työperusteiset maahanmuuttajat suomalaisessa työyhteisössä.* Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos. – https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/37093 26.11.2017

Iskanius, Sanna 2006: *Venäjänkielisten maahanmuuttajaopiskelijoiden kieli-identiteetti.* Jyväskylä Studies in Humanities 51. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. – https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/13433 3.12.2017.

Joronen, Tuula 2005: Työ on kahden kauppa – maahanmuuttajien työmarkkina-aseman ongelmia. Teoksessa Seppo Paananen (toim.), *Maahanmuuttajien elämää Suomessa* s. 59—82. Helsinki: Tilastokeskus.

Juuti, Pauli & Mohamed Abdirizak 2010: *Maahanmuuttajien omakieliset palvelut: selvityksen loppuraportti*. Sisäasiainministeriön julkaisuja 17/2010. Helsinki: Sisäasiainministeriö. – https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80482/sm_172010.pdf?sequence=1 18.11.2017

Jørgensen, J. N., Karrebæk, M. S., Madsen, L. M. & Møller, J. S. 2011: Polylanguaging in Superdiversity. *Diversities* 13 (2) s. 23—38.

Jyväskylän yliopisto 2012: Cefling - linguistic basis of the common european framework for L2 english and L2 finnish. suomen akatemian rahoittama tutkimushanke 2007–2009. https://www.jyu.fi/hytk/fi/laitokset/kivi/tutkimus/hankkeet/paattyneet-tutkimushankkeet-kansio/cefling/suom 20.11.2017.

Jäppinen, Tuula 2011: Suomen kielen taidon riittävyys yritysten aikapaineisissa puhetilanteissa esimiesten ja työharjoittelijoiden kuvaamana. Puhe ja kieli 31 (4) s. 193—214. – https://journal.fi/pk/article/view/4754 19.10.2017.

Kaivapalu, Annekatrin 2005: *Lähdekieli kielenoppimisen apuna*. Jyväskylä Studies in Humanities 44. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. – https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/13439/9513923916.pdf?sequence=1 8.11.2017.

Kalaja Paula, Alanen Riikka, Dufva Hannele & Palviainen Åsa 2011: Englannin ja ruotsin kielen oppijat toimijoina koulussa ja koulun ulkopuolella. *AFinLA-e Soveltavan kielitieteen tutkimuksia* 3. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus, s. 62—74. – https://journal.fi/afinla/article/view/4457 20.8.2017.

Karjalainen, Sakari 2002: Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten käsitteleminen. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.

Karlsson, Fred 1998: *Yleinen kielitiede*. Helsinki: Yliopistopaino.

Kinnunen, Emmilotta 2017: Kielelliset haasteet ja käytänteet monikielistyvässä neuvolatyössä. Pro gradu -tutkielma: Jyväskylän yliopiston kielten laitos. – https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/53628/URN:NBN:fi:jyu-201704192020.pdf?sequence=1 26.11.2017.

Kokkonen, Lotta 2010: *Pakolaisten vuorovaikutussuhteet: Keski-Suomeen muuttaneiden pakolaisten kokemuksia vuorovaikutussuhteistaan ja kiinnittymisestään uuteen sosiaaliseen ympäristöön.* Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. – https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/25577/9789513940683.pdf?sequence=1 28.7.2017.

Komppa, Johanna 2015: Työnantajan odotukset, työntekijän vastuu ja työyhteisön tuki. Näkökulmia korkeakoulutettujen maahanmuuttajien ammatillisen suomen oppimiseen. Kieli koulutuksen resurssina: vieraalla ja toisella kielellä oppimisen ja opetuksen näkökulmia. *AFinLA-e Soveltavan kielitieteen tutkimuksia* 8. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus, s. 168—185. – https://journal.fi/afinla/article/view/53778 29.11.2017

Kovács, Magdolna 2001: *Code-switching and language shift: In Australian Finnish in Comparison with Australian Hungarian.* Turku: Åbo Akademi University Press.

Kulju, Jonna 2016: Yksilön ja yhteisön kielitaitoa – maahanmuuttajaopiskelijoiden kertomuksia kommunikointihalukkuudestaan ja käsityksistään suomesta opiskelukielenä ammatillisessa koulutuksessa. *Kielenkäyttäjä muuttuvissa instituutioissa*. AFinLAn vuosikirja 74 s. 127—144. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys. – https://journal.fi/afinlavk/article/view/59723 25.11.2017

Kurhila, Salla 2003: *Co-constructing understanding in second language conversation*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.

Kurhila, Salla 2006a: Maahanmuuttajataustaiset asiakkaat. Teoksessa Marja-Leena Sorjonen, Liisa Raevaara & Salla Kurhila (toim.), *Arjen asiointia: Keskusteluja kelan tiskin äärellä* s. 285—312. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kurhila, Salla 2006b: *Second language interaction*. Pragmatics & beyond. Philadelphia: J. Benjamins.

Laakso, Saara 2015: Alkuvaiheen S2-oppijoiden käsityksiä puheen ymmärtämisen vaikeuksista ja kompensaatiostrategioista. *Kielen oppimisen virtauksia*. AFinLAn vuosikirja 73 s. 91—112. – *https://journal.fi/afinlavk/article/view/49409* 15.6.2017

Lappalainen, Hanna, Raevaara, Liisa & Kurhila, Salla 2009: *Kieli kioskilla: tutkimuksia kioskiasioinnin rutiineista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Latomaa, Sirkku 2007: Miten maahanmuuttajat kotoutuvat Suomeen - opinpolku varhaiskasvatuksesta työelämään. Teoksessa Sari Pöyhönen & Minna-Riitta Luukka (toim.), *Kohti tulevaisuuden kielikoulutusta: kielikoulutuspoliittisen projektin loppuraportti* s. 317—368. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus. – *https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/36609* 19.11.2017.

Latomaa, Sirkku, Lilja, Niina & Luukka, Emilia 2017: Kielitietoisuus eriarvoistumiskehitystä jarruttamassa. *Kielitietoisuus eriarvoistuvassa yhteiskunnassa.* AFinLAn vuosikirja 75, s. 11—29. – *https://journal.fi/afinlavk/article/view/66742* 20.11.2017.

Latomaa Sirkku, Pöyhönen Sari, Suni Minna & Tarnanen, Mirja 2013: Kielikysymykset muuttoliikkeessä. Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim.), *Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta* s. 163—183. Helsinki: Gaudeamus.

Latomaa, Sirkku (toim.) 2007b: *Oma kieli kullan kallis: Opas oman äidinkielen opetukseen*. Helsinki: Opetushallitus. – *http://www.oph.fi/download/46930_OPH_oma_kieli_03092007_www_lock.pdf* 17.11.2017.

Lave, Jean & Wenger, Etienne 1991: *Situated learning: Legitimate peripheral participation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lehtonen, Heini 2015: *Tyylitellen: Nuorten kielelliset resurssit ja kielen sosiaalinen indeksisyys monietnisessä helsingissä*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto. – *https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/155659/tyylitel.pdf?sequence=1* 19.11.2017.

Lilja, Niina 2010: *Ongelmista oppimiseen: toisen aloittamat korjausjaksot kakkoskielisessä keskustelussa.* Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. – https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/25630 23.10.2017.

Louhiala-Salminen Leena, Charles, Mirjaliisa & Kankaanranta, Anne 2005: English as a lingua franca in nordic corporate mergers: Two case companies. *English for Specific Purposes* 24 (4) s. 401—421. *https://doi-org.ezproxy.jyu.fi/10.1016/j.esp.2005.02.003* 22.11.2017

Mazeland, Harrie J. & Zaman-Zadeh, Minna 2001: The logic of clarification: Some observations about word-clarification repairs in finnish-as-a-lingua-franca interactions. *InList* 26, s. 1—31.

Menezes, Vera 2011: Affordances for Language Learning Beyond the Classroom. Phil Benson & Hayo Reinders (toim.), Beyond the language classroom s. 59—71 Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Metsämuuronen, Jari 2011: *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä*. E-kirja, opiskelijalaitos. Erityiskokoelma yksittäin julkaistuista Metodologia-sarjan kirjoista 1—8. Helsinki: International Methelp.

Mitchell, Rosamond & Myles, Florence 1998: *Second language learning theories*. London: Arnold.

Mononen, Kaarina 2013: *Inkerinsuomalaisten suomen kielen käyttö Pietarissa ja sen lähialueella*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto. *https://helda.helsinki.fi/handle/10138/38319* 11.11.2017.

Muhonen Anu 2013: *Error error lataa patteri: From language alternation to global multilingual repertoires in Finnish youth radio programs in Finland and Sweden*. Jyväskylä Studies in Humanities 219. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. *https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/42556/978-951-39-5544-1.pdf?sequence=2* 15.11.2017

Mustonen, Sanna 2015: *Käytössä kehittyvä kieli: paikat ja tilat suomi toisena kielenä -oppijoiden teksteissä*. Jyväskylä Studies in Humanities 255.Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. *https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/45976/978-951-39-6213-5_vaitos06062015.pdf?sequence=1* 16.11.2017

Mähönen, Elina 2014: *Maahanmuuttajalääkärin kokemuksia ammatillisen kielitaidon kehittymisestä: ”no se mun kurssi oli töissä”.* Pro gradu -työ. Jyväskylän yliopiston kielten laitos. – *https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/45134* 19.11.2017.

Nieminen, Tarja & Larja, Liisa 2015: Kielitaito. Tarja Nieminen, Hanna Sutela & Ulla Hannula (toim.), *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014* s. 43—54. Helsinki: Tilastokeskus. – https://www.tilastokeskus.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yyti_uso_201500_2015_16163_net.pdf 23.11.2017.

Nieminen, Tarja, Sutela, Hanna & Hannula, Ulla 2015: *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014*. Väestö. Helsinki: Tilastokeskus. –

https://www.tilastokeskus.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yyti_uso_201500_2015_16163_net.pdf 23.11.2017.

Opetushallitus 2012: *Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteet 2012*. Määräykset ja ohjeet 2012:1. Helsinki: Opetushallitus. http://www.oph.fi/download/139342_aikuisten_maahanmuuttajien_kotoutumiskoulutuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2012.pdf 10.11.2017.

Opetushallitus 2016: *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Määräykset ja ohjeet 2014:96. Helsinki: Opetushallitus. – http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf 12.11.2017.

Paananen, Seppo (toim) 2005: *Maahanmuuttajien elämää Suomessa*. Helsinki: Tilastokeskus.

Paananen, Jenny 2015: Kuinka eleet helpottavat yhteisymmärrystä? Ikoniset ja deiktiset eleet monikulttuurisilla lääkärin vastaanotoilla. *Puhe ja kieli* 2 s. 73—96. – https://journal.fi/pk/article/view/51354 24.11.2017.

Palmanto, Mirja 2004: Suomenoppijoiden kokemuksia kielenkäytöstä ja kielitaidon kehittymisestä työharjoittelussa. *Virittäjä* 108 (3) s. 205—414.

Partanen, Maiju 2012: *Matkalla sairaalaan: maahanmuuttajien käsityksiä suomen kielen oppimisesta sisääntuloammatissa.* Pro gradu -työ. Jyväskylän yliopiston kielten laitos. – https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/38113/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201206271974.pdf?sequence=1 18.11.2017.

Peräkylä Anssi 1997: Institutionaalinen keskustelu. Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 177—203. Tampere: Vastapaino.

Petticrew, Mark & Roberts, Helen 2006: *Systematic reviews in the social sciences: a practical guide.* Malden (Mass.): Blackwell.

Pietikäinen, Sari 2012: Kieli-ideologiat arjessa. Neksusanalyysi monikielisen inarinsaamenpuhujan kielielämäkerrasta. *Virittäjä* 116 (3) s. 410—442.

Pohjanpää, Kirsti 2003: Tutkimuksen aineisto ja menetelmät. Kirsti Pohjanpää, Seppo Paananen & Mauri Nieminen (toim.), *Maahanmuuttajien elinolot: Venäläisten virolaisten, somalialaisten ja vietnamilaisten elämää Suomessa 2002* s. 39—50. Helsinki: Tilastokeskus.

Pohjanpää, Kirsti 2005: Sosiaaliset suhteet. Kirsti Pohjanpää, Seppo Paananen & Mauri Nieminen (toim.), *Maahanmuuttajien elinolot: Venäläisten virolaisten, somalialaisten ja vietnamilaisten elämää Suomessa 2002* s. 128—136. Helsinki: Tilastokeskus.

Pohjanpää, Kirsti, Paananen, Seppo & Nieminen, Mauri (toim.) 2003: *Maahanmuuttajien elinolot: venäläisten, virolaisten, somalialaisten ja vietnamilaisten elämää Suomessa 2002*. Helsinki: Tilastokeskus.

Pöyhönen, Sari, Tarnanen, Mirja, Vehviläinen, Eeva-Maija, Virtanen, Aija & Pihlaja, Lenita 2010: *Osallisena Suomessa: kehittämissuunnitelma maahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseksi*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. – https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/47528 12.10.2017.

Raevaara, Liisa 2007: Vierusparit - esimerkkinä kysymys ja vastaus. Liisa Tainio, Sari Kleemola, Laura Ruuskanen, Katri Karvonen, Inkeri. Lehtimaja, Mari Vepsäläinen, Jutta Joutseno, Niina Turkia, Jonna Ristevirta, Katariina Saharinen (toim.), *Vuorovaikutusta luokkahuoneessa: Näkökulmana keskustelunanalyysi* s. 75—92. Helsinki: Gaudeamus.

Rampton, Ben 1997: Second language research in late modernity: A Response to Firth and Wagner. *The Modern Language Journal* 81(3), s. 329—333.

Reuter, Anni & Jaakkola, Magdalena 2005: Venäjänkielisten, vironkielisten ja kaksikielisten maahanmuuttajien sosiaaliset verkostot. Seppo Paananen (toim.), *Maahanmuuttajien elämää Suomessa* s. 23—42. Helsinki: Tilastokeskus.

Ruuska, Katharina 2016: Between ideologies and realities: multilingual competence in a languagised world. *Applied Linguistics Review* 7 (3) s. 353—374. De Gruyter Mouton. – https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/51997 12.11.2017.

Sahradyan, Sonya 2015: Miten maahanmuuttajat oppivat suomea formaalin, informaalin ja non-formaalin oppimisen kautta? *Kieli, koulutus ja yhteiskunta.* Syyskuu. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto, Kielikoulutuspolitiikan verkosto. https://www.kieliverkosto.fi/fi/article/miten-maahanmuuttajat-oppivat-suomea-formaalin-informaalin-ja-non-formaalin-oppimisen-kautta/ 23.11.2017.

Sahradyan, Sonya 2017: *Learning and maintaining languages in the workplace: migrant NGO practitioners in Finland.* The Linguistic Integration of Adult Migrants. Mouton de Gruyter. https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/53526 12.11.2017.

Sajavaara, Kari 1999: Toisen kielen oppiminen. Arja Piirainen-Marsh, & Kari Sajavaara (toim.), *Kielenoppimisen kysymyksiä. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä* s. 73—102. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto.

Salminen, Ari 2011: *Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Vaasa: Vaasan yliopisto – http://www.uva.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf 3.12.2017

Salo, Janne 2007: Asioimistulkkauksella yhdenvertaisuutta. *Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim* 123(4) s. 493—494. http://www.terveyskirjasto.fi/xmedia/duo/duo96305.pdf 24.11.2017

Sandwall, Karin 2013: *Att hantera praktiken - Om sfi-studerandes möjligheter till interaktion och lärande på praktikplatser*. Väitöskirja. Göteborgs universitetet. – https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/32029/1/gupea_2077_32029_1.pdf 19.11.2017.

Seilonen, Marja & Suni, Minna 2016: Ohjeita, tietoa ja turvaa kielen keinoin. Ulkomailta palkatut sairaanhoitajat ammatillista suomen kielen taitoaan osoittamassa. *Lähivõrdlusi / Lähivertailuja* 26, s. 450—480.

Shinyella, Tuuli 2012: *Kaksikulttuurista arkea suomalais-thaimaalaisissa lapsiperheissä. Selvitys suomalais-thaimaalaisten lapsiperheiden tilanteesta sekä erityispiirteistä, -tarpeista ja -haasteista*. Monikulttuuriyhdistys Familia Club ry. – http://www.duoduo.fi/uploads/1/6/8/8/16885322/kir-kaksikulttuurista-arkea.pdf 23.11.2017.

Sirkkilä, Hannu 2005: *Elättäjyyttä vai erotiikkaa: miten suomalaiset miehet legitimoivat parisuhteensa thaimaalaisen naisen kanssa?* Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. – https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/13401/9513921808.pdf 21.11.2017.

Skutnabb-Kangas, Tove 1981: *Bilingualism or not: The education of minorities*. Clevedon, Avon, England: Multilingual Matters.

Sorjonen, Marja-Leena & Raevaara, Liisa 2006: Asiointitilanteiden tutkimisesta. Marja-Leena. Sorjonen, Liisa Raevaara & Salla Kurhila (toim.), *Arjen asiointia: Keskusteluja kelan tiskin äärellä* s. 11—34. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Storhammar, Marja-Terttu 1993: Ulkomaalaisopettajien opetuspuheen piirteitä. *AFinLAn vuosikirja* 74 s. 79—97. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys.

Strömmer, Maiju 2016a: Affordances and constraints: Second language learning in cleaning work. *Multilingua: Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication* 35 (6) s. 697—721. De Gruyter Mouton. – https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/48738 23.11.2017.

Strömmer Maiju 2016b: Material scaffolding: Supporting the comprehension of migrant cleaners at work. *European Journal of Applied Linguistics* 4 (2) s. 239—274. – https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/51371 16.11.2017.

Sundqvist, Pia 2011: A Possible Path to Progress. Phil Benson & Hayo Reinders (toim.), *Beyond the language classroom* s. 106—118. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Suni, Minna 2008: *Toista kieltä vuorovaikutuksessa: kielellisten resurssien jakaminen toisen kielen omaksumisen alkuvaiheessa*. Jyväskylä Studies in Humanities 94. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. – https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/18556 26.8.2017.

Suojanen, Päivikki 1982: *Kulttuurin tutkimuksen empiiriset menetelmät: runkoaineisto*. Tampere: Tampereen yliopiston kansanperinteen laitos.

Suokonautio, Jaana 2008: *Palapelin palat paikoilleen: maahanmuuttajien kokemuksia kotoutumiskoulutuksesta ja ehdotuksia sen kehittämiseksi.* Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. Lisensiaatintyö. Jyväskylän yliopisto. – https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/40391 9.11.2017.

Taalas, Peppi & Aalto, Eija 2007: Opettajuus.nyt - toiminnallisen opettajankoulutuksen haasteita. Teoksessa S. Pöyhönen & M. Luukka (toim.), *Kohti tulevaisuuden kielikoulutusta: kielikoulutuspoliittisen projektin loppuraportti* s, 153—195. Jyväskylän yliopisto. – https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/36609 19.10.2017.

Tainio Liisa 2007: Johdanto. Liisa Tainio, Sari Kleemola, Laura Ruuskanen, Katri Karvonen, Inkeri Lehtimaja, Mari Vepsäläinen, Jutta Joutseno, Niina Turkia, Jonna Ristevirta, Katariina Saharinen (toim.), *Vuorovaikutusta luokkahuoneessa: Näkökulmana keskustelunanalyysi* s. 15—58. Helsinki: Gaudeamus.

Tammelin-Laine, Taina 2014: *Aletaan alusta: luku- ja kirjoitustaidottomat aikuiset uutta kieltä oppimassa.* Jyväskylä Studies in Humanities 240. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. – https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/44822 25.11.2017.

Tanner, Johanna 2012: *Rakenne, tilanne ja kohteliaisuus: pyynnöt S2-oppikirjoissa ja autenttisissa keskusteluissa.* Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto. – https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/32474/rakennet.pdf 12.8.2017.

Tarnanen, Mirja, Härmälä, Marita & Neittaanmäki, Reeta 2010: Aikuisten kielitaito ja Yleiset kielitutkinnot. M. Garant & M. Kinnunen (toim.), *AFinLA-e Soveltavan kielitieteen tutkimuksia* 2010 / 2 s. 59—71. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys. – https://journal.fi/afinla/article/view/3876 19.11.2017.

Tarnanen, Mirja & Pöyhönen, Sari 2011: Maahanmuuttajien suomen kielen taidon riittävyys ja työllistymisen mahdollisuudet. *Puhe ja kieli* 31 (4) s. 139—152. – https://journal.fi/pk/article/view/4750 23.11.2017.

Tarnanen Mirja, Rynkänen Tatjana & Pöyhönen Sari 2015: Kielten käyttö ja oppiminen aikuisten maahanmuuttajien integroitumisen ja identiteettien rakennusaineina. AFinLAn vuosikirja 73 s. 56—72. – https://journal.fi/afinlavk/article/view/49654 20.11.2017.

Tarnanen, Mirja & Suni, Minna 2005: Maahanmuuttajien kieliympäristö ja kielitaito. Teoksessa S. Paananen (toim.), *Maahanmuuttajien elämää Suomessa* s. 9—22. Helsinki: Tilastokeskus.

Tieteen termipankki. 16.11.2017: Kielellinen toimintayhteisö. Haettu osoitteesta http://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:kielellinen_toimintayhteis%C3%B6

Tilastokeskus 3.4.2017: *Väestörakenne 2017*. http://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html. *23.11.2017.*

Tourunen, Anniina 2016: *Jelmu-suomea: suomen kielen käyttö ja oppiminen vapaaehtoistyössä*. Pro gradu -työ. Jyväskylän yliopiston kielten laitos. – https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/52400 28.11.2017.

Uusikylä, Petri & Tuominen, Anniina & Mäkinen, Anna-Kaisa. & Reuter, Niklas 2005: *Maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen arviointi*. Helsinki: Työministeriö.

van Lier, Leo 2000: From input to affordance: Social-interactive learning from an ecological Perspective. James P. Lantolf (toim.), *Sociocultural theory and second language learning* s. 245—260. Oxford: Oxford University Press.

van Lier, Leo 2004: *The ecology and semiotics of language learning: a sociocultural perspective.* Boston: Kluwer Academic.

Väänänen, Aki, Toivanen, Minna & Koskinen, Aki 2015: Osana työyhteisöä. Tarja Nieminen, Hanna Sutela & Ulla Hannula (toim.), *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014* s. 110—120. Helsinki: Tilastokeskus. – https://www.tilastokeskus.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yyti_uso_201500_2015_16163_net.pdf 23.11.2017.

Virtanen, Aija 2017: *Toimijuutta toisella kielellä: kansainvälisten sairaanhoitajaopiskelijoiden ammatillinen suomen kielen taito ja sen kehittyminen työharjoitteluissa.* Studies in Humanities 311. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. – https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/53539/Virtanen_Aija_screen.pdf?sequence=3 25.11.2017.

Vygotskij, Lev Semionovich1934: Myshlenie i retsh - мышление и речь., 16.11.2017. Moskova – Leningrad: Gosudarstvennoe social'no èkonomicheskoe izdatel'stvo. https://www.marxists.org/russkij/vygotsky/1934/thinking-speech.pdf 24.11.2017.

LIITE

Tutkijan nimi, tutkimuksen julkaisuvuosi ja otsikko	Tutkimuksen tavoite	Tutkimusmenetelmä ja otos tai alue	Tulokset / pohdinta (suomen kielen käytön osalta)
Ahola, Sari & Hirvelä, Tuija 2016: Mikä merkitys osallistujan taustatekijöillä on menestymiseen kielitestissä? Kieli, koulutus ja yhteiskunta, syyskuu. Kielikoulutuspolitiikan verkosto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto	Tutkimuksessa tarkasteltiin kotimaassa ja Suomessa saadun koulutuksen, Suomessa oleskeluvuosien ja suomen kielen opiskeluvuosien yhteys Yleisissä kielitutkinnoissa menestymiseen.	Tutkimukseen otettiin mukaan kaikki 1395 tammikuussa suomen keskitason tutkintoon osallistunutta ja taustatietolomakkeen täyttänyttä henkilöä. Aineisto saatiin kyselylomakemuodossa taustatietolomakkeesta.	Yli viisi vuotta Suomessa asuneista kolmannes ei käyttänyt suomea perheen kanssa. Ystävien kanssa suomea käytettiin 1—2 kertaa viikossa. Arkiasioiden hoitamiseen suomea tarvittiin 1–2 kertaa viikossa. Yli 5 vuotta Suomessa asuneista valtaosa käyttää suomea työssään. Kirjoittamisen taidon heikkoudella on yhteys kirjoittamisen vähyyteen.
Haikala, Raisa 2015: Akateemisten s2-puhujien kielenkäyttötilanteet ja kielen oppimisen mahdollisuudet työharjoittelussa. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos	Tavoitteena oli tarkastella, mitä kielenkäytön funktioita maahanmuuttaja kohtaa työharjoittelussa.	Viisi kotoutumiskoulutuksessa opiskellutta informanttia keräsi aineiston työharjoittelujaksoltaan. Haikala teki aineistosta sisällönanalyysin.	Työharjoittelussa kohdattiin monia kielenkäyttöfunktioita ja Eurooppalaisen viitekehyksen mukaisia kielenkäytön osa-alueita. Kahden informatin puhe muuttui harjoittelussa sujuvammaksi.
Heimala-Kääriäinen, Elina 2015: Seurassa parempaa sairaalasuomea: ammatillisen kielitaidon oppiminen ja kollegojen kielellinen tuki sairaalaympäristössä. Pro gradu -työ. Jyväskylän yliopiston kielten laitos	Tutkija tarkasteli kahden maahanmuuttajataustaisen sairaanhoitajan ja yhden suomalaistaustaisen lääkärin maahanmuuttajataustaiselle lääkärille antamaa kielellistä tukea ja sairaanhoitajainformanttien kielenoppimispolkuja.	Tutkimuksen aineisto koostuu tutkittavien haastatteluista, joista Heimala-Kääriäinen teki sisällönanalyysin.	Tärkeitä tuen muotoja olivat elävänä sanakirjana toimiminen, puolesta puhuminen ja tulkkaaminen. Informantit pitivät tärkeänä mahdollisuutta käyttää kieltä vuorovaikutustilanteissa sekä sitä, että samat asiat toistuvat puheessa useita kertoja. Vajavaistakin kielitaitoa voidaan hyödyntää.

Huotari, Kari, Pitkänen, Sari & Jauhola, Laura 2012: Maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen moduulimallin ulkoinen arviointi: hieman hiomalla timantiksi. Raportteja 54/2012. Joensuu: Kainuun elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus.	Tutkimuksessa arvioitiin Kainuun alueella moduulimallin vaikuttavuutta kotoutumisessa, mallin toteutusta sekä yksittäisten moduulien toimivuutta suhteessa kokonaisuuteen. Siinä tarkasteltiin maahanmuuttajien polkua moduulimallissa ja liikkumista moduulien välillä sekä alkukartoitusta ja kielitestistön toimivuutta.	Aineistona oli kirjallista koulutuksesta kertovaa materiaalia ja viranomaisilta saatua seurantamateriaalia ja haastatteluja. Aineistoa kerättiin myös kouluttajilta ja koulutuksen sidosryhmiltä, maahanmuuttajilta, työnantajilta ja kotoutumiskoulutuksen asiantuntijoilta sekä oppilaitosten ja työhallinnon edustajilta.	Kotoutumiskoulutuksen opiskelijoiden on vaikea löytää suomenkielisiä kontakteja; jopa työharjoittelupaikoilla on vaikea päästä puhumaan suomea. Opiskelijat toivoivat puhekursseja ja olivat sitä mieltä, että opettaja puhuu luokassa enemmän kuin he itse.
Härkönen, Anne 2011: Suomen kielen sosiaalinen oppiminen työyhteisössä: IT-alan työperusteiset maahanmuuttajat suomalaisessa työyhteisössä. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.	Tutkielman aiheena oli suomen kielen sosiaalinen oppiminen työyhteisössä.	Aineisto koostui kuudesta yksilöhaastattelusta ja yhdestä ryhmähaastattelusta. Yksilöhaastatteluissa haastateltavina oli maahanmuuttajataustaisia it-alan työntekijöitä, joista kolmen työkielenä oli suomi, kolmen englanti. Ryhmähaastattelussa Härkönen haastatteli näiden henkilöiden kolmea kollegaa	Työympäristö tarjoaa mahdollisuuksia kielitaidon kehittämiseen, mutta ne jäävät käyttämättä muun muassa varovaisuuden, kohteliaisuuden ja englannin kielen käytön helppouden takia. Suomalaistaustaiset kollegat eivät olivat sitä mieltä, että suomea voi oppia esimerkiksi kansalaisopistojen kursseilla, ei niinkään töissä.
Iskanius, Sanna 2006: Venäjänkielisten maahanmuuttajaopiskelijoiden kieli-identiteetti. Jyväskylä Studies in Humanities 51. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.	Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää venäjänkielisten nuorten kieli-identiteettiä, etnistä identiteettiä ja suomen ja venäjän kielen käyttöä eri konteksteissa.	Tutkimusjoukossa oli 256 venäjänkielistä toisen asteen 16—30-vuotiasta opiskelijaa. Aineisto kerättiin kyselylomakkeilla ja teemahaastattelujen avulla.	80 % tutkittavista ilmoitti käyttävänsä perheensä kanssa pääasiassa venäjää. Ystävien kanssa koulussa venäjää puhui noin 60 % ja vapaa-ajalla noin 40 % vastaajista. Kielenkäyttö eri tilanteissa oli yhteydessä kielelliseen identifioitumiseen. Uskollisuus omaa kieltä kohtaan on yhteydessä asenteisiin toiseen kieleen.
Joronen, Tuula 2005: Työ on kahden kauppa – maahanmuuttajien työmarkkina-aseman ongelmia. Teoksessa Seppo Paananen (toim.), Maahanmuuttajien elämää Suomessa s. 59—82. Helsinki: Tilastokeskus.	Tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella somalialaisten, vietnamilaisten, venäläisten ja virolaisten työmarkkina-asemaa Suomessa.	Ks. Paananen, S. (toim.), Maahanmuuttajien elämää suomessa	Maahanmuuttajien koulutusta on hyödynnetty Suomessa puutteellisesti. Kielitaito ja sosiaaliset verkostot ovat kiinteässä yhteydessä työllistymiseen.

Jäppinen, Tuula 2011: Suomen kielen taidon riittävyys yritysten aikapaineisissa puhetilanteissa esimiesten ja työharjoittelijoiden kuvaamana. Puhe ja kieli 31 (4) s. 193—214.	Tavoitteena oli tarkastella aikapaineen vaikutusta kielenoppijan tilanteisissa kielivalinnoissa.	Teemahaastatteluja osana työharjoittelukäyntejä eri yrityksissä pääkaupunkiseudulla. 13 haastateltavaa.	Aikapaineessa valitaan helposti se kieli, jota on helpointa puhua. Kokouksen seuraaminen toisella kielellä voi olla helpompaa kuin small talkin.
Kinnunen, Emmilotta 2017: Kielelliset haasteet ja käytänteet monikielistyvässä neuvolatyössä. Pro gradu -tutkielma: Jyväskylän yliopiston kielten laitos.	Tavoitteena oli selvittää, millaisia kielellisiä haasteita terveydenhoitajaopiskelijat ovat huomanneet kohdatessaan maahanmuuttaja-asiakkaita ja miten haasteita on pyritty ratkaisemaan.	Kinnunen haastatteli tutkimustaan varten kahta terveydenhoitajaopiskelijaa, kahta neuvolan asiakasta ja terveydenhoitajien opettajaa.	Neuvolan asiakkaat eivät aina ymmärrä terveydenhoitajaa, mutta eivät aina käytä tulkkia neuvolassa. Viranomaisen näkökulmasta neuvolassa asiointi ei ole kielitaidon harjoittelemista varten.
Kokkonen, Lotta 2010: Pakolaisten vuorovaikutussuhteet: Keski-Suomeen muuttaneiden pakolaisten kokemuksia vuorovaikutussuhteistaan ja kiinnittymisestään uuteen sosiaaliseen ympäristöön. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto	Tavoitteena oli kartoittaa Keski-Suomen alueella asuvien pakolaistaustaisten henkilöiden vuorovaikutussuhteita.	21 teemahaastattelua ja 19 päiväkirjaa, tutkimukseen osallistui yhteensä 48 henkilöä.	Pakolaistataustaisten maahanmuuttajien sosiaalisiin kontakteihin kuuluu suomalaissyntyisiä ystäviä, joista osa on saatu ystäväperhetoiminnan kautta.
Komppa, Johanna 2015: Työnantajan odotukset, työntekijän vastuu ja työyhteisön tuki. Näkökulmia korkeakoulutettujen maahanmuuttajien ammatillisen suomen oppimiseen. Kieli koulutuksen resurssina: vieraalla ja toisella kielellä oppimisen ja opetuksen näkökulmia. AFinLA-e Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 8. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus, s. 168—185.	Komppa tarkasteli yritysten työntekijöiden käsityksiä siitä, kenen tulisi kantaa vastuu maahanmuuttajataustaisten työntekijöiden suomen kielen taidon kehittymisestä ja siitä, mitä maahanmuuttajataustaisen työntekijän perehdyttäminen vaatii sekä siitä, millaisia kielikoulutukseen liittyviä palveluja yritys tarvitsee, jos siihen palkataan maahanmuuttaja.	Verkkokyselyyn osallistui 144 yritystä, ja siinä käytettiin puolistrukturoitua haastattelulomaketta, johon sisältyi kuusi strukturoitua asenneväittämää ja seitsemän avokysymystä. Lisäksi lomakkeessa kysyttiin taustatietoja vastaajien edustamista yrityksistä.	Vastaajien mielestä maahanmuuttajataustaisen työntekijän perehdyttäminen vaatii runsaasti aikaa. Pieni osa vastaajista ilmaisi olevansa sitä mieltä, että työyhteisö voisi tukea nykyistä tehokkaammin maahanmuuttajataustaisen työntekijän suomen kielen taidon kehitystä. Sen sijaan valtaosa oli sitä mieltä, että suomea tulee osata jo työsuhteen alkaessa.

Kulju, Jonna 2016: Yksilön ja yhteisön kielitaitoa – maahanmuuttajaopiskelijoiden kertomuksia kommunikointihalukkuudestaan ja käsityksistään suomesta opiskelukielenä ammatillisessa koulutuksessa.	Tavoitteena oli selvittää maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden käsityksiä suomen kielen taidostaan ja sen kehittymisestä. Artikkeli oli rajattu käsittelemään suomea opittavana kielenä ja kommunikaatiohalukkuutta.	Tutkittavina oli kuusi ammattitutkintoa ja kolme merkonomitutkintoa suorittavaa maahanmuuttajaa. Aineisto kerätty haastattelemalla, haastatteluista tehty narratiivinen analyysi.	Keskeistä on kielenoppijan oma kommunikaatioalukkuus, osaksi viestinnän taajuutta selittää myös identiteetti.
Kurhila, Salla 2003: Co-constructing understanding in second language conversation. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.	Tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella ymmärtämisen rakentumista kakkoskielisessä vuorovaikutuksessa.	16 tuntia autenttista keskustelua erilaisissa institutionaalisissa ja arkitilanteissa.	Pienetkin kakkoskielisessä vuorovaikutuksessa annetut ja saadut palautteet ovat merkittäviä kielenoppimisen kannalta.
Kurhila, Salla 2006a: Maahanmuuttajataustaiset asiakkaat. Teoksessa Marja-Leena Sorjonen, Liisa Raevaara & Salla Kurhila (toim.), Arjen asiointia: Keskusteluja kelan tiskin äärellä s. 285—312. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.	Tarkastelun kohteena oli maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden kielellinen identiteetti vuorovaikutustilanteissa Kelan toimistossa.	Tutkimus perustuu Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen asiointikeskusteluhanketta varten kerättyyn aineistoon. Hankkeessa videoitiin 286 asiointia vuosina 1999—2003 viidessä eri puolilla Suomea sijaitsevassa Kelan toimistossa. vastaanotossa, bussiaseman lipunmyynnissä ja yliopiston suomi toisena kielenä -opettajien vastaanotoilla.	Virkailija ei tavallisesti puutu asiakkaan sanahakuihin vaan jatkaa asiointitilannetta sanahakua huomioimatta pitäen kiinni institutionaalisen vuorovaikutustilanteen konventiosta.
Laakso, Saara 2015: Alkuvaiheen S2-oppijoiden käsityksiä puheen ymmärtämisen vaikeuksista ja kompensaatiostrategioista. Kielen oppimisen virtauksia. AFinLAn vuosikirja 73 s. 91—112.	Laakso on tarkastellut suomen kielen oppijoiden käsityksiä puheen ymmärtämisen vaikeuksista ja kompensaatiostrategioista.	Laakso keräsi aineistonsa kyselylomakkeella ja sitä täydentävillä haastatteluilla kotoutumiskoulutuksen ja Yleisiin kielitutkintoihin valmistavien kurssien aikuisilta opiskelijoilta. Informantteina oli 202 henkilöä.	Laakson tutkittavien mukaan puheen nopeus ja uusien sanojen sekä puhekielen käyttö olivat suurimmat syyt puheen ymmärtämisen vaikeuksiin.
Latomaa, Sirkku 2007: Miten maahanmuuttajat kotoutuvat Suomeen -opinpolku varhaiskasvatuksesta työelämään. Sari Pöyhönen & Minna-Riitta Luukka (toim.), Kohti tulevaisuuden kielikoulutusta.	Tutkimuksen tavoitteena oli luoda suuntaviivoja tulevaisuuden kielikoulutukselle Suomessa. Tutkimuksessa pyrittiin käsittelemään kaikkia Suomessa opetettavia kieliä.	Latomaa tarkasteli artikkelissaan maahanmuuttajien koulutusta valmistavasta luokasta aikuisten kotoutumiskoulutukseen.	On mahdollista, että opettajien ammattitaito ei riitä johdattamaan kielenoppijoita oppimisen lähteille luokan ulkopuolella.

Lehtonen, Heini 2015: Tyylitellen: Nuorten kielelliset resurssit ja kielen sosiaalinen indeksisyys monietnisessä helsingissä. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.	Tavoitteena oli tarkastella, miten nuoret kielen avulla asemoivat itsensä ja toisensa koulun toimintayhteisön sosiaaliseen järjestykseen.	Etnografia. Kenttämuistiinpanoja, nauhoitettuja haastatteluja, joiden oppilaiden nauhoittamia vuorovaikutustilanteita, nauhoituksia oppitunneilta.	Sosiaalisina indekseinä voivat toimia kaikenlaiset kielenilmiöt. Kielelliset merkit ovat osa tietynlaista toimintaa, ja ne liitetään yhteisössä tietynlaisiin ihmisiin (esim. pissis). Toiminta liittyy myös siihen, miten kielestä tulee ”omaa”.
Lilja, Niina 2010: Ongelmista oppimiseen: toisen aloittamat korjausjaksot kakkoskielisessä keskustelussa. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.	Tutkimuksessa tarkasteltiin toisen aloittamia korjausjaksoja, tavoitteena oli tuoda näkökulmia siihen, miten vuorovaikutuksessa tapahtuvaa oppimista voi oppia.	13 tuntia kakkoskielisiä arkikeskusteluja, joista 20 videonauhaa ja 3 ääninauhaa. Menetelmänä keskustelunanalyysi.	Korjausjaksot luovat mahdollisuuksia kielen oppimiseen. Keskustelijat suuntautuvat pääasiassa sanaston oppimiseen.
Mononen, Kaarina 2013: Inkerinsuomalaisten suomen kielen käyttö Pietarissa ja sen lähialueella. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto	Tavoitteena oli tarkastella, miten ja miksi inkerinsuomalaiset puhuvat suomea ja kenen kanssa.	Etnografinen seuranta, haastatteluja vanhainkodista, seurakunnasta ja sosiaalikeskuksessa Pietarissa ja sen lähialueilla. Videoituja keskusteluja vanhainkodista.	Koodinvaihto voi toimia retorisena tehokeinona, kontrastin luojana, ei äänten korostajana tai etäisyyden tai läheisyyden ilmaisijana.
Mustonen, Sanna 2015: Käytössä kehittyvä kieli: paikat ja tilat suomi toisena kielenä -oppijoiden teksteissä. Jyväskylä Studies in Humanities 255.Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.	Mustonen tarkasteli väitöskirjassaan tiloja ja paikkoja nuorten ja aikuisten suomen kielen oppijoiden teksteissä.	Aikuisten tekstien tutkimusaineistona oli 669 Yleisten kielitutkintojen koevastausta, ja nuorten tekstien tutkimusaineistona oli 527 CEFLING-hankkeessa yläkouluikäisiltä kerättyä kirjoitusta.	Nuorilla oppijoilla ilmaukset näyttivät syntyneen kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa, aikuisten aineistossa taas oli havaittavissa kieliopillisten rakenteiden oppimista kanonisessa järjestyksessä ja pyrkimystä rakenteiden säännönmukaisuuteen.
Mähönen, Elina 2014: Maahanmuuttajalääkärin kokemuksia ammatillisen kielitaidon kehittymisestä: ”no se mun kurssi oli töissä”. Pro gradu -työ. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.	Mähönen tarkasteli anestesialääkärin kokemuksia ammatillisen kielitaidon omaksumisesta ja suomen kielen käytöstä erilaisissa työtilanteissa sekä hänen näkemyksiään lääkäreiden kielikoulutuksen kehittämisestä..	Mähösen maisterintutkielma on laadullinen tapaustutkimus, jonka aineistona oli yhden maahanmuuttajataustaisen lääkärin haastattelu	Haastateltava kertoi oppineensa ammatissaan tarvitsemaansa kieltä pääasiassa amanuenssina eli lääkäriharjoittelijana työelämässä – kielikursseilla kun ei erikoistuta minkään yksittäisen ammattialan kieleen. Toisten työntekijöiden keskustelun kuunteleminen oli hänelle tärkeä oppimisen kanava.

Nieminen, Tarja & Larja, Liisa 2015: Kielitaito. Teoksessa T. Nieminen, H. Sutela & U. Hannula (toim.) Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014 s. 43—54. Helsinki: Tilastokeskus. –	Maahanmuuttajien hyvinvointia tutkittiin Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014 – tutkimuksessa. Tutkimuksessa tarkasteltiin muun muassa osallistujien suomen tai ruotsin kielen taitoa.	Tutkimusta varten haastateltiin 3262 eri puolilla Suomea asunutta 15—64-vuotiasta maahanmuuttajaa. Haastatteluja tehtiin 12 eri kielellä, jolloin vastaajiksi valikoitui muitakin kuin suurimpiin maahanmuuttajaryhmiin kuuluneita henkilöitä. Tutkimuksen tieto perustuu tutkittavien itsearviointiin.	Lähes kaikki maahanmuuttajat puhuvat ainakin jonkin verran suomea. Neljäsosa tutkittavista arvioi suomen tai ruotsin kielen taitonsa edistyneeksi, kolmasosa keskitasoiseksi. Neljäsosa tutkittavista arvioi osaavansa suomen tai ruotsin alkeet.
Palmanto, Mirja 2004: Suomenoppijoiden kokemuksia kielenkäytöstä ja kielitaidon kehittymisestä työharjoittelussa. Virittäjä 108 (3) s. 205—414.	Tavoitteena oli tarkastella suomen kielen kurssille osallistuneiden pakolaistaustaisen maahanmuuttajien kielenkäyttöä ja kielitaidon kehittymistä kurssiin kuuluneen työharjoittelun aikana.	17 osallistujaa, kullekin tehtiin 2 haastattelua. Osallistujat opiskelivat tutkijan opettamassa ryhmässä työvoimapoliittisessa koulutuksessa.	Kaikki työharjoittelujaksolla olleet eivät käyttäneet suomea harjoittelujakson aikana.
Partanen, Maiju 2012: Matkalla sairaalaan: maahanmuuttajien käsityksiä suomen kielen oppimisesta sisääntuloammatissa. Pro gradu -työ. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.	Partanen tarkasteli viiden sisääntuloammatissa työskentelevän maahanmuuttajan käsityksiä, kokemuksia ja havaintoja suomen kielen oppimisesta.	Partanen keräsi aineistoa etnografian menetelmin, ja aineisto koostuu kahdeksasta, kahdella eri haastattelukierroksella kerätystä viiden henkilön teemahaastattelusta. Partanen teki aineistosta sisällönanalyysin ja täydensi sitä narratiivisella analyysillä.	Luokassa puhutaan erilaista suomea kuin luokan ulkopuolella. Informanttien mukaan suomea oppii parhaiten vuorovaikutuksessa toisten kanssa, mikä taas vaatii taitoa kommunikoida puhekielellä. Tutkittavilla ei ollut mahdollisuuksia vuorovaikutukseen koulun ja työpaikan ulkopuolella.
Pohjanpää, Kirsti 2003: Tutkimuksen aineisto ja menetelmät. Kirsti Pohjanpää, Seppo Paananen & Mauri Nieminen (toim.), Maahanmuuttajien elinolot: Venäläisten virolaisten, somalialaisten ja vietnamilaisten elämää Suomessa 2002 s. 39—50. Helsinki: Tilastokeskus.	Tavoitteena oli kartoittaa maahanmuuttajien elinoloja mm. terveyden ja hyvinvoinnin, sosiaalisten verkostojen, työllistymisen ja kielitaidon näkökulmasta.	1361 maahanmuuttajaa, äidinkieli venäjä, viro, somali tai vietnam. Venäjää ja viroa äidinkielenään puhuvien kohdalla lomakekysely, ja somalin- ja vietnaminkielisille haastattelu.	ks. Tarnanen ja Suni 2005, Reuter ja Jaakkola 2005, Joronen 2005

Pöyhönen S., Kyllönen T., Vehviläinen E., Rynkänen T. & Tarnanen M. (2009). Kielikoulutus maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksessa: Tavoitteet, toteutus ja hallinnollinen yhteistyö. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus.	Tavoitteena oli tarkastella kotoutumiskoulutuksen tavoitteita, toteuttamista ja kielikoulutuspolkuja sekä eri osapuolten näkökulmia riittävästä kielitaidosta ja kotoutumiskoulutuksen kustannuksia ja koordinointia.	Selvitys pohjautui aiempiin 2000-luvulla julkaistuihin kotoutumista käsitteleviin selvityksiin, tutkimuksiin, asiantuntijahaastatteluihin ja tilastoihin sekä Yleisten kielitutkintojen korpukseen.	Tämä tutkimus ei antanut uutta tietoa, koska se perustui aiemmin tehdyille tutkimuksille. Tämä tutkimus on kuitenkin mukana tutkimustaulukossa, jotta ei heräisi kysymystä siitä, miksi kyseistä tutkimusta ei ole tarkasteltu tässä yhteydessä.
Pöyhönen, Sari, Tarnanen, Mirja, Vehviläinen, Eeva-Maija, Virtanen, Aija & Pihlaja, Lenita 2010: Osallisena Suomessa: kehittämissuunnitelma maahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseksi. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.	Tavoitteena maahanmuuttajien kotoutumisen edistäminen. Kehittämissuunnitelmaa varten selvitettiin maahanmuuttajien suomen kielen käyttöä, kielitaitoa ja maassaoloaikaa ja mahdollista opiskelua kotoutumiskoulutuksessa.	Suunnitelmassa hyödynnettiin aiempia tutkimuksia, mutta sitä varten teetettiin myös kysely suomen kielen käytöstä. Kyselyyn vastasi 805 Yleisten kielitutkintojen suomen kielen keskitason kokeeseen osallistunutta henkilöä.	Suomen kielen käyttäminen on vahvasti yhteydessä suomen kielen taidon tasoon.
Reuter, Anni & Jaakkola, Magdalena 2005: Venäjänkielisten, vironkielisten ja kaksikielisten maahanmuuttajien sosiaaliset verkostot. Seppo Paananen (toim.), Maahanmuuttajien elämää Suomessa s. 23—42. Helsinki: Tilastokeskus.	Inkerinsuomalaisten paluumuuttajien äidinkielten vaikutus sosiaalisten verkostojen etniseen rakenteeseen.. Lisäksi tarkasteltiin äidinkielten ja Suomessa asutun ajan vaikutusta kantaväestön ja maahanmuuttajien osuuteen sosiaalisissa verkostoissa ja eri äidinkieliryhmiin kuuluvien henkilöiden työskentely- ja asuinympäristöjä.	Tutkimukseen valittiin 3800 vähintään vuoden ajan Suomessa asunutta henkilöä, joista puolet oli naisia ja puolet miehiä, puolet virolaisia ja puolet venäläisiä. Valituille lähetettiin kyselylomakkeet, utkittaville lähetettiin kyselylomakkeet. Lisäksi käytettiin Maahanmuuttajien elinolot -tutkimuksen aineistoa.	Valtaosa tutkimuksen kohteena olleesta väestöryhmästä ei ole segregoitunut erilleen suomensuomalaisista. Maahanmuuttopolitiikan vaikutus näkyy erityisesti Inkerinsuomalaisten kohdalla, joilla on sukulaisia Suomessa jo ennestään. Ystävien puute taas näkyi erityisesti venäjänkielisten kohdalla. Suomessa asuttu aika vaikuttaa verkostojen laatuun ja määrään.
Sahradyan, Sonya 2015: Miten maahanmuuttajat oppivat suomea formaalin, informaalin ja non-formaalin oppimisen kautta? Kieli, koulutus ja yhteiskunta. Syyskuu. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto; Kielikoulutuspolitiikan verkosto.	Maahanmuuttajataustaisten työntekijöiden kielitaidon kehittyminen ja säilyminen Jyväskylässä toimivassa kansalaisjärjestössä.	Tutkittavina oli 22 koko- ja osa-aikaista työntekijää, harjoittelijaa tai järjestössä toimivaa vapaaehtoistyöntekijää. Sahradyan keräsi järjestöstä vuoden ajan erilaista aineistoa etnografian menetelmin, haastatteli tutkittavia ja teki narratiivisen analyysin neljällä eri kielellä tehdyistä haastatteluista.	Sahradyan (2017: 333) totesi, että informantit oppivat sekä suomea että muita kieliä vuorovaikutuksessa sekä toistensa että järjestön ulkopuolisten tahojen kanssa. Lisäksi työskentely järjestössä auttoi heitä pitämään yllä oman äidinkielensä taitoa.

Seilonen, Marja & Suni, Minna 2016: Ohjeita, tietoa ja turvaa kielen keinoin. Ulkomailta palkatut sairaanhoitajat ammatillista suomen kielen taitoaan osoittamassa. Lähivõrdlusi / Lähivertailuja 26, s. 450—480.	Tavoitteena oli selvittää, millaisin kielellisin keinoin informantit pyrkivät ohjaamaan ja neuvomaan potilasta, jakamaan tietoa ja kehottamaan toimintaan sekä raportoimaan tilanteesta. Toisena tavoitteena oli selvittää, millaisin kielellisin keinoin informantit rakentavat turvallisuudentunnetta, osoittavat empatiaa ja kuvaavat hoitotoimenpiteitä.	Tutkimukseen osallistui neljä espanjankielistä sairaanhoitajaa.. Aineistona oli Terveydenhuollon suomi -hankkeessa kehitettyjä aineistopohjaisten tehtävien suorituksia. Tutkimuksen tausta-aineistona oli informanttien Yleisten kielitutkintojen keskitason kokeen tulokset.	Tutkimuksen tuloksena selvisi, että jo Yleisten kielitutkintojen tasolla 3 osataan ilmaista ymmärrettävästi vaativiakin kielellisiä funktioita, ja että informanttien käyttämät kielelliset keinot olivat luovia, monipuolisia ja joustavia Huomionarvoista on, että hoitajat olivat opiskelleet suomen kielen alkeet lähtömaakoulutuksessa ja omaksuneet lisää suomea työelämässä.
Shinyella, Tuuli 2012: Kaksikulttuurista arkea suomalais-thaimaalaisissa lapsiperheissä. Selvitys suomalais-thaimaalaisten lapsiperheiden tilanteesta sekä erityispiirteistä, -tarpeista ja -haasteista. Monikulttuuriyhdistys Familia Club ry.	Selvityksessä tarkasteltiin suomalais-thaimaalaisten perheiden erityispiirteitä ja arkeen liittyviä haasteita.	19 haastattelua, 22 henkilöä, joista 11 oli eri alojen ammattilaisia, jotka kohtaavat työssään suomalais-thaimaalaisia perheitä, ja 11 edusti suomalais-thaimaalaisia perheitä; neljä suomalaissyntyistä miestä ja seitsemän thaimaalaissyntyistä naista. (Shinyella 2012: 1, 5.).	Suomalainen puoliso ei aina pysty tarjoamaan riittävästi tukea thaimaalaistaustaisen vaimonsa kielitaidon kehitykselle ja integroitumiselle yhteiskuntaan. Vaimo jää usein lasten kanssa kotiin pitkäksi aikaa maahantulon jälkeen, jää helposti riippuvaiseksi lähipiirinsä tuesta, koska kielitaito ei kehity.
Sirkkilä, Hannu 2005: Elättäjyyttä vai erotiikkaa: miten suomalaiset miehet legitimoivat parisuhteensa thaimaalaisen naisen kanssa? Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto	Tavoitteena oli tarkastella suomalaisten miesten näkemyksiä suhteestaan thaimaalaissyntyiseen naiseen.	Kvalitatiivinen haastatteluaineisto, tutkittavina oli 18 thaimaalaisen naisen kanssa naimisissa olevaa tai ollutta suomalaista miestä.	Suomalainen mies yrittää tukea vaimoaan hakeutumalla sellaisiin ystävyyssuhteisiin, jotka ovat tärkeitä vaimon integroitumisen kannalta.
Strömmer, Maiju 2016a: Affordances and constraints: Second language learning in cleaning work. Multilingua: Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication 35 (6) s. 697—721.	Tavoitteena oli tarkastella kielenoppimisen affordansseja siivoojan työssä.	Etnografia, yksi informantti	Tutkittavana olleella siivoojalla oli vain hyvin rajallisesti mahdollisuuksia käyttää ja omaksua suomea työssään.

Suokonautio, Jaana 2008: Palapelin palat paikoilleen: maahanmuuttajien kokemuksia kotoutumiskoulutuksesta ja ehdotuksia sen kehittämiseksi. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. Lisensiaatintyö. Jyväskylän yliopisto.	Tavoitteena oli tarkastella maahanmuuttajien kokemuksia kotoutumiskoulutuksesta ja ehdotuksia sen kehittämiseksi vastauksia siihen, millaista pääomaa kotoutumiskoulutus tarjoaa maahanmuuttajille.	Aineistona oli maahanmuuttajien ja kouluttajien haastatteluja ja työhallinnon järjestelmään kirjattuja taustatietoja. Haastattelukysymykset koskivat kotoutumiskoulutuksen laatua ja rakennetta, ohjausta ja kotoutumiskoulutuksen kehittämistarpeita.	Kotoutumiskoulutuksessa on paljon hyvää, mutta sen tavoitteet eivät toteudu. Koulutus tapahtuu liiaksi erillään muusta yhteiskunnasta, ja opiskelijat ovat tekemisissä usein vain tuttujen opettajien kanssa.
Suni, Minna 2008: Toista kieltä vuorovaikutuksessa: kielellisten resurssien jakaminen toisen kielen omaksumisen alkuvaiheessa. Jyväskylä Studies in Humanities 94. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.	Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, mitä suomenoppijan ja äidinkielisen suomenpuhujan välisissä keskusteluissa tapahtuu merkitysneuvottelujen aikana.	Kahden aikuisen suomenoppijan keskusteluja syntyperäisen suomenpuhujan kanssa. Aineisto kerättiin pitkittäin 10 viikonaikana.	Toistaminen on taajaa ja moninaista. Toisentoistot olivat yleisempiä kuin omat toistot. Muokkauksista yleisimpiä olivat syntaktin muokkaukset. Toistaminen on tärkeä tukemisen ja tukeutumisen muoto.
Tarnanen, Mirja, Härmälä, Marita & Neittaanmäki, Reeta 2010: Aikuisten kielitaito ja Yleiset kielitutkinnot. M. Garant & M. Kinnunen (toim.), AFinLA-e Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2010 / 2 s. 59—71	Tavoitteena oli tarkastella Yleisten kielitutkintojen suomen, ruotsin ja englannin kielen testeihin vuosina 2007—2009 osallistuneiden aikuisten puhumisen osakokeesta saamien kielitaitoarvioiden ja yleisarvioiden yhteyttä taustamuuttujiin ja tutkinnossa suoritetun kielikokeen kielen käyttöön.	Tutkimukseen otettiin 10794 Yleisiin kielitutkintoihin osallistuneen henkilön tiedot. 8385 henkilöä osallistui suomen kielen keskitason kokeeseen, 294 suomen kielen ylimmän tason kokeeseen. Kohdekielen käyttöä kysyttiin kielitutkintoon osallistuneille annetuilla taustatietolomakkeilla.	Kielitaidon tason ja kohdekielen käyttämisen välillä näyttää olevan selvä yhteys.
Tarnanen, Mirja & Suni, Minna 2005: Maahanmuuttajien kieliympäristö ja kielitaito. Teoksessa S. Paananen (toim.), Maahanmuuttajien elämää Suomessa s. 9—22. Helsinki: Tilastokeskus.	Tavoitteena tarkastella somalialaisten, venäläisten, vietnamilaisten ja virolaisten maahanmuuttajien kieliympäristöä ja kielitaitoa.	Maahanmuuttajien elinolot – tutkimuksen kvantitatiivinen aineisto (lomakekysely)	Eri kieliryhmien välillä on suuria eroja siinä, millaisissa kieliympäristöissä maahanmuuttajat elävät; esimerkiksi somalialaisten kodit ovat huomattavan yksikielisiä verrattuina muihin.
Tourunen, Anniina 2016: Jelmu-suomea: suomen kielen käyttö ja oppiminen vapaaehtoistyössä. Pro gradu -työ. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.	Tutkimuksen kohteena oli suomen kielen non-formaali oppiminen koulukontekstin ulkopuolella.	Tutkimusmenetelmänä etnografia, aineistona viiden vapaaehtoistyöntekijän haastattelu.	Informantit kertoivat oppivansa suomea vuorovaikutustilanteissa, mutta jäävänsä syrjään tilanteissa, joissa on useita suomenkielisiä osallistujia. Kielenoppijan on toimittava aktiivisesti, jotta hänen kanssaan kommunikoitaisiin suomeksi eikä englanniksi.

Uusikylä, Petri & Tuominen, Anniina & Mäkinen, Anna-Kaisa. & Reuter, Niklas 2005: Maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen arviointi. Helsinki: Työministeriö.	Arvioitiin kotoutumiskoulutuksen toimeenpanoa, tuloksellisuutta ja vaikuttavuutta sekä työvoimakoulutukseen rinnastettavaa omaehtoista kotoutumiskoulutusta ja ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavaa opetusta.	Arvioinnin laadullisena aineistona oli kirjallisia dokumenttiaineistoja, teemahaastatteluja ja seminaareista saatuja aineistoja. Määrällisenä aineistona oli sähköisen kyselyn tuloksia ja OPAL-koulutuspalauteaineisto.	Kotoutumiskoulutuksen opiskelijoiden tulisi tietyin varauksin saada käyttää omaa äidinkieltään asioissa, jotka koskevat heidän omia tulevaisuudensuunnitelmiaan.
Virtanen Aija 2017: Toimijuutta toisella kielellä: Kansainvälisten sairaanhoitajaopiskelijoiden ammatillinen suomen kielen taito ja sen kehittyminen työharjoitteluissa. Jyväskylän yliopisto.	Tutkimuksen kohteena oli, miten kansainvälisten sairaanhoitajaopiskelijoiden ammatillinen kielitaito ja toimijuus kehittyvät työharjoitteluiden aikana.	Etnografia Media-, haastattelu- ja havainnointi-aineisto 39 henkilön haastatteluaineisto Nauhoitettuja vuorovaikutustilanteita työharjoitteluista	Sairaanhoitajaopiskelijat eivät kohtaa riittävästi suomenkielisiä vuorovaikutustilanteita opintojensa aikana, eikä työharjoittelussa ole aina mahdollisuutta harjoitella suomen puhumista.